(переклад Оксана Донічева)

Розділ перший,

де укладається взаємна угода, згідно з якою Паспарту наймається на службу до Філеаса Фоґґа

У будинку номер сім на Севіль-роу, Берлінґтон Ґарденс, – у тому самому, де 1814 року помер Шеридан, – у 1872 році мешкав Філеас Фоґґ, есквайр. Хоча ця людина всіляко намагалася не привертати до себе увагу, його вважали великим оригіналом і найпомітнішим членом лондонського Реформ-клубу.

Відтак, одного з найвидатніших ораторів, що своїм талантом прославляли Англію, змінив той самий Філеас Фоґґ, людина загадкова, про яку знали лише те, що він належав до англійського вищого світу, був чудово вихований і гарний на вроду.

Подейкували, що він скидався на Байрона (однак лише обличчям; обидві ноги в нього були здорові), але то був Байрон із вусами й бакенбардами, Байрон безпристрасний, котрий міг би прожити не старіючи тисячу років.

Філеас Фоґґ, без сумніву, був англійцем, проте, цілком імовірно, не був уродженцем Лондона. Його ніколи не бачили на біржі чи в банку, у жодній з контор Сіті. Лондонські причали й доки ніколи не приймали корабля, що належав би судновласникові Філеасові Фоґґу. Ім’я цього джентльмена не зазначалося в списках ніякого урядового комітету.

Навіть згадки про нього не було ні в колегії адвокатів, ні в корпораціях юристів Темпля, Лінкольна чи Ґрея. Він ніколи не виступав ані в Канцлерському суді, ані в Суді королівської лави, ані в Шаховій палаті, ані в Церковному суді. Він не був промисловцем, негоціантом,

купцем чи землевласником. Він не мав стосунку до Британського королівського товариства, Лондонського інституту, Інституту прикладного мистецтва, Інституту Рассела, Інституту західних літератур, Інституту права, ні, нарешті, до Інституту наук і мистецтв, що перебувають під високим покровительством Її Величності королеви.

Не належав він також до жодного з численних товариств, які набули поширення в столиці Англії, – від Музичного до Ентомологічного товариства, заснованого переважно з метою винищення комах-шкідників..

Філеас Фоґґ був лише членом Реформ-клубу.

На запитання цікавих, як цей загадковий джентльмен увійшов до такої поважної асоціації, слід відповісти: "Його обрали за рекомендацією братів Берінґів, у яких йому було відкрито поточний рахунок". Той факт, що його чеки справно і вчасно сплачувалися, додавав йому ваги в суспільстві.

Чи був Філеас Фоґґ багатієм. Безсумнівно. Та як він нажив свої статки. На це питання не могли відповісти навіть найобізнаніші люди, а містер Фоґґ був останнім, до кого доречно звертатися по такі відомості. Він не був марнотратом, але й скупим його не назвеш, адже для здійснення якоїсь шляхетної чи корисної справи він мовчки і зазвичай анонімно надавав допомогу..

Словом, важко навіть уявити менш товариську людину. Він говорив рівно стільки, скільки було потрібно, і ця мовчазність лише додавала таємничості його персоні. Тимчасом його життя було у всіх на очах; однак він із такою математичною точністю день у день робив те саме, що незадоволена уява мимоволі шукала собі поживи поза межами цього видимого життя..

Чи подорожував він. Цілком можливо, бо ніхто краще за нього не знався на мапі земної кулі. Не було такого пункту, навіть дуже віддаленого, про якого він не мав би найточніших відомостей. Не раз за допомогою кількох коротких, але зрозумілих зауважень йому вдавалося припинити нескінченні суперечки, що точилися в клубі стосовно зниклих мандрівників.

Він називав найімовірніший результат справи, і подальший розвиток подій незмінно підтверджував його припущення, ніби Філеас Фоґґ мав дар ясновидця. Здавалося, ця людина встигла побувати всюди, принаймні подумки..

Проте було достеменно відомо, що він уже багато років не полишав Лондона. Ті, хто мав честь знати його ближче, стверджували, що його можна зустріти тільки по дорозі з будинку до клубу або назад, і ніде більше. У клубі Філеас Фоґґ лише читав газети і грав у віст. Він часто вигравав у цій мовчазній грі, що вельми пасувала його натурі, утім виграш ніколи не осідав у його гаманці, а становив левову частку благодійних пожертв.

Слід зауважити, що містер Фоґґ взагалі грав не заради виграшу. Гра для нього була змаганням, боротьбою з певними труднощами, але боротьбою, що не потребує ані руху, ані зміни місця, а тому не вельми стомливою. І це цілком відповідало його натурі..

Наскільки відомо, Філеас Фоґґ був неодружений і не мав дітей, – що трапляється навіть із найповажнішими людьми, – і не мав ані рідних, ані друзів, – що воістину буває рідко. Він жив самітником у своєму будинку на Севіль-роу, куди ніхто не навідувався. Його особисте життя ніколи не було предметом обговорення.

Прислужувала йому лише одна людина. Снідав і обідав він у клубі в суворо визначений час, завжди в тій самій залі й за тим самим столиком, не пригощаючи своїх партнерів по грі й не запрошуючи нікого зі

сторонніх. Точно опівночі він повертався додому, ніколи не заночовував у розкішних комфортабельних кімнатах, які з цією метою Реформ-клуб надає своїм членам.

Годин із десять на добу він проводив у будинку – або в ліжку, або за туалетом. Якщо вже Філеас Фоґґ прогулювався, то незмінно міряв своїми рівними кроками приймальну залу клубу, вистелену мозаїчним паркетом, або ходив круглою галереєю, увінчаною куполом із блакитного скла, що тримається на двадцяти іонічних колонах із червоного порфіру.

Кухні, комори, буфети, рибні коші й молочні клуби забезпечували його найкращою провізією; клубні лакеї – мовчазні, пафосні постаті в чорних фраках і черевиках на повстяній підошві – прислужували йому, подаючи страви у вишуканому порцеляновому посуді; стіл був накритий чудовим саксонським полотном, сервірований старовинним кришталем, призначеним для шері, портвейну чи кларету, настояного на кориці та гвоздиці; і, нарешті, до столу подавали лід – гордість клубу, – що надавав цим напоям приємної свіжості: його з величезними витратами доставляли до Лондона просто з американських озер..

Якщо людину, яка веде такий спосіб життя, називають диваком, то варто визнати, що дивацтво – річ доволі приємна!

Будинок на Севіль-роу не назвеш розкішним, але з-поміж інших він вирізнявся комфортабельністю. До того ж за незмінних звичок хазяїна обов’язки прислуги були зовсім нескладні. Однак Філеас Фоґґ вимагав від свого єдиного слуги виняткової точності й акуратності. Саме того дня, 2 жовтня, він звільнив свого слугу Джемса Форстера, який завинив у тому, що приніс своєму хазяїнові воду для гоління, нагріту до вісімдесяти чотирьох градусів за Фаренгейтом замість вісімдесяти шести; і тепер він чекав на нового слугу, який мав з’явитися між одинадцятою і пів на дванадцяту ранку..

Філеас Фоґґ сидів у кріслі, звівши п’яти, ніби солдат на параді. Він сперся руками на коліна, виструнчився, підвів голову і стежив за рухом стрілки годинника на каміні, що одночасно показував години, хвилини, секунди, день тижня, число, місяць і рік. Рівно пів на дванадцяту містер Фоґґ, за звичкою, повинен був вийти з будинку й вирушити до Реформ-клубу..

Цієї ж хвилини пролунав стукіт у двері маленької вітальні, де перебував Філеас Фоґґ.

З’явився звільнений Джемс Форстер.

– Новий слуга, – доповів він.

У кімнату з поклоном увійшов молодий чоловік років тридцяти.

– Ви француз і вас звуть Джоном? – запитав Філеас Фоґґ.

– Жан, з вашого дозволу, – відповів новоприбулий, – Жан Паспарту. Цим прізвиськом охрестили мене давно, і воно доводить, що я здатен викрутитися з будь-якої халепи. Я вважаю себе чесною людиною, пане, але, щиро кажучи, змінив чимало професій. Я був мандрівним співаком, наїзником у цирку, вольтижував і танцював на дроті; потім, аби краще застосувати свої вміння, став викладачем гімнастики і, нарешті, був старшим пожежним у Парижі.

До мого послужного списку внесено кілька великих пожеж. Та ось уже п’ять років, як я полишив Францію і, щоб пізнати принади домашнього життя, служу в Англії лакеєм. Залишившись без місця й довідавшись, що містер Філеас Фоґґ – найакуратніша людина і найвідоміший сидень у Сполученому Королівстві, я прийшов сюди з надією зажити в спокої і забути про те, що я звусь Паспарту….

– Ви мені підходите, Паспарту, – відповів джентльмен. – Мені вас рекомендували, і в мене про вас гарні відгуки. Чи відомі вам мої умови?

– Так, пане.

– Гаразд. Котра година на вашому годиннику?

– Одинадцята година двадцять дві хвилини, – відповів Паспарту, витягаючи з глибокої жилетної кишені великого срібного годинника.

– Ваш відстає, – зауважив містер Фоґґ.

– Даруйте, пане, але це неможливо.

– Він відстає на чотири хвилини. Але це не має значення. Достатньо встановити розбіжність. Отже, з цієї миті – тобто з одинадцятої години двадцять дев’ять хвилин ранку середи, другого жовтня, тисяча вісімсот сімдесят другого року – ви в мене на службі.

Промовивши це, Філеас Фоґґ підвівся, взяв лівою рукою капелюха, звичним рухом надягнув його на голову і вийшов із кімнати, не додавши жодного слова.

Паспарту чув, як гримнули зовнішні двері: це вийшов його новий хазяїн; потім вони гримнули ще раз: це пішов його попередник Джемс Форстер.

Паспарту залишився сам у будинку на Севіль-роу.

Розділ другий,

у якому Паспарту переконується, що, нарешті, знайшов свій ідеал

– Слово честі, – промовив трохи сторопілий Паспарту, – таких живчиків, як мій новий хазяїн, я зустрічав лише в мадам Тюссо!

Тут доречно пояснити, що "живчики" мадам Тюссо – це воскові фігури, досить популярні в Лондоні, яким, далебі, бракує лише дару мовлення, щоб вважатися живими.

За кілька хвилин розмови з Філеасом Фоґґом Паспарту встиг побіжно, проте пильно роздивитися свого майбутнього хазяїна. То був чоловік років сорока, високий на зріст, з гарним шляхетним обличчям, прикрашеним білявими вусами й бакенбардами; на чолі – жодної зморшки, колір обличчя матовий, зуби бездоганні.

Його зовнішність навіть не псувала певна огрядність; здавалося, він досконало володів тим, що фізіономісти називають "спокоєм у русі" – особливістю, властивою людям, які діють, а не базікають. Незворушний, флегматичний, з ясним, безпристрасним поглядом, він був уособленням типу холоднокровного англійця: таких людей нерідко зустрічаєш у Сполученому Королівстві, і Анжеліка Кауфман блискавично, хоча й трохи академічно, відтворює їх на своїх малюнках.

За будь-яких життєвих обставин така людина незмінно залишається врівноваженою, всі частини її тіла правильно припасовані, настільки ж точно вивірені, як хронометр фірми "Лерой" або "Ерншоу". І справді, Філеас Фоґґ був уособленням точності, що можна було визначити за його руками й ногами, адже в людини, як і у тварини, кінцівки є кращими виразниками її пристрастей..

Філеас Фоґґ належав до числа тих математично-точних людей, які ніколи не поспішають, завжди і всюди встигають вчасно, заощаджуючи при цьому кожний рух. Він ніколи не ступив зайвого кроку і завжди йшов найкоротшим шляхом. Не дозволяючи собі роззиратися навсібіч, він не робив жодного непотрібого жесту. Його ніколи не бачили збудженим чи пригніченим.

Його можна вважати найнеквапливішою і водночас найакуратнішою людиною в світі. Зрозуміло, що така людина жила самотньо і, якщо можна так висловитися, поза суспільними зв’язками. Він знав, що в житті хоч-не-хоч доводиться, як-то кажуть, тертися поміж людей, а позаяк тертя сповільнює рух, він тримався осторонь від усіх..

Щодо Жана на прізвисько Паспарту, справжнього парижанина аж до кінчиків волосся, то він уже п’ять років жив в Англії на посаді слуги й марно шукав собі в Лондоні хазяїна, до якого міг би звикнути.

Паспарту не був схожий на жодного з тих Фронтенів або Маскарілів із самовпевненим і холодним поглядом, які ходять із задертими носами й розправленими плечима та поводяться, як безсоромні нахаби. Ні. Паспарту був добрий молодий чоловік, з привітним обличчям і повними губами, завжди готовими щось скуштувати або когось поцілувати, лагідний, послужливий, із симпатичною округлою головою, яку хотілося б бачити на плечах друга.

У нього були блакитні очі, рум’яні щоки, такі пухкі, що він мав змогу милуватися власними вилицями; високий на зріст, широкі груди й потужна мускулатура, він вирізнявся геркулесовою силою, яку ще змалку розвинув постійними вправами. Його темне волосся завжди було скуйовджене. Якщо античні скульптори знали вісімнадцять способів укладати волосся Мінерви, то Паспарту знав лише один спосіб упорядкувати свою чуприну: два-три змахи гребінцем – і зачіска готова..

Заздалегідь прогнозувати, чи уживеться цей моторний парубійко з Філеасом Фоґґом, не дозволяла елементарна розсудливість. Чи стане Паспарту тим бездоганно акуратним слугою, якого потребував його хазяїн. Дати відповідь напевне можна буде лише згодом. Паспарту, провівши, як відомо, досить бурхливу молодість, тепер жадав спокою.

Наслухавшись про англійську методичність і безпристрасність, що ввійшла в приказку англійських джентльменів, він вирушив пошукати

щастя в Англії. Але дотепер доля йому не усміхалася. Він змінив із десяток місць, однак ніде довго не затримувався. Усюди хазяї були норовливі, погано ставились, шукали пригод або часто переїжджали з місця на місце.

Це не задовольняло Паспарту. Його останній хазяїн, член парламенту, молодий лорд Лонґсферрі, після ночей, проведених в "устричних залах" Гай-Маркета, досить часто повертався додому на плечах полісменів. Паспарту, прагнучи насамперед зберегти повагу до свого хазяїна, ризикнув зробити йому кілька шанобливих зауважень, які були прийняті з осудом, і Паспарту покинув його.

Тим часом до нього дійшли чутки, що Філеас Фоґґ, есквайр, шукає слугу. Він розвідав про цього джентльмена. Людина, що веде такий розмірений спосіб життя, завжди ночує вдома, не подорожує, ніколи не залишає будинку навіть на добу, стовідсотково підходила Паспарту. Він вирушив до Філеаса Фоґґа і влаштувався на службу за вже відомих читачеві обставин..

Отже, годинник пробив пів на дванадцяту. Паспарту був сам у будинку на Севіль-роу. Він одразу ж узявся оглядати нове житло й обдивився його всюди – від горища до підвалу. Йому сподобався цей чистий, добре влаштований, пристойний, суворий, пуританський будинок. Він скидався на равликову черепашку, але на черепашку, що освітлюється й опалюється газом.

На третьому поверсі Паспарту легко знайшов відведену йому кімнату. Вона цілком його задовольнила. За допомогою електричних дзвінків і переговірних трубок вона була сполучена з кімнатами другого й першого поверхів. На каміні стояв електричний годинник, з’єднаний з годинником у спальні Філеаса Фоґґа, і обидва маятники вдаряли одночасно – аж до секунди.

"Це саме про мене, це саме про мене", – повторював Паспарту..

У своїй кімнаті, над годинником, він помітив пришпилений до стіни аркуш паперу. Це був розклад його щоденних обов’язків. Паспарту прочитав його. Тут було докладно зазначено все, чого вимагали від слуги з восьмої ранку, коли прокидався Філеас Фоґґ, і до пів на дванадцяту, коли він виходив із будинку й вирушав снідати до Реформ-клубу: чай з підсмаженим хлібом – о восьмій годині двадцять три хвилини, вода для гоління – о дев’ятій годині тридцять сім хвилин, за двадцять хвилин десята – зачіска і т.

ін. І далі, з пів на дванадцяту ранку до півночі – пори, коли пунктуальний джентльмен лягав, – усе було розписано, передбачено, впорядковано. Паспарту із задоволенням перечитав цей розклад і став зазубрювати його напам’ять..

Щодо гардеробу джентльмена, то він був прекрасно дібраний і утримувався в чудовому стані. Кожна пара штанів, фрак чи жилет мали порядковий номер, зазначений у вхідному або вихідному реєстрі, із вказівкою дати, коли, залежно від сезону, їх належало вдягати. Так само зразково утримувалося і взуття.

Словом, цей будинок на Севіль-роу – храм безладу за часів знаного, але непутящого Шеридана – тепер був комфортабельно обставлений і свідчив про статок. У будинку не було бібліотеки і книг, бо містер Фоґґ не мав у них потреби: Реформ-клуб надавав у розпорядження своїх членів дві бібліотеки, в одній були книжки з красного письменства, в іншій – з питань права й політики.

У спальні Філеаса Фоґґа стояла середньої величини вогнетривка шафа, що чудово захищала цінності, які в ній зберігалися, від пожежі та злодіїв. У будинку не тримали зброї – ні мисливської, ні військової, що було свідченням мирного способу життя хазяїна..

Роздивившись до найдрібніших подробиць своє нове житло, Паспарту потер руки, розплився у широкій усмішці й радісно мовив:

– Це мені до вподоби! Це саме про мене! Ми чудово поладнаємо з містером Фоґґом. Який сидень! Справжнє втілення точності! Не людина, а машина! То що ж, я не проти служити машині.

Розділ третій,

у якому зав’язується бесіда, що може дорого коштувати Філеасові Фоґґу

Філеас Фоґґ вийшов зі свого будинку на Севіль-роу о пів на дванадцяту і, відлічивши п’ятсот сімдесят п’ять кроків правою ногою й п’ятсот сімдесят шість лівою, дістався Реформ-клубу; цей величний будинок у Пел-Мел коштував не менше трьох мільйонів.

Філеас Фоґґ попрямував просто до їдальні, всі дев’ять вікон якої виходили в прекрасний сад; осінь уже позолотила його дерева. Він зайняв своє звичне місце за столиком, на якому вже стояв його прибор. Сніданок складався із закусок, відвареної риби, приправленої чудовим соусом "рідінґ", ростбіфа з кров’ю з грибною підливою, пирога з ревенем і аґрусом та шматка честерського сиру; все це залив кількома чашками чудового чаю, вирощеного спеціально на замовлення Реформ-клубу..

О дванадцятій сорок сім наш джентльмен пройшов до великого салону – розкішної кімнати, обвішаної картинами в дорогих рамах. Там слуга подав йому свіжий номер газети "Таймс", і Філеас Фоґґ старанно розрізав його аркуші, виявивши при цьому вправність, що свідчить про давню звичку до такої доволі складної операції.

За цією газетою Філеас Фоґґ провів час до третьої години сорока п’яти хвилин; вивчення "Стандарда" тривало до обіду. Обід був подібний до сніданку і відрізнявся від нього лише "королівським британським соусом" на додачу..

О двадцять хвилин по шостій наш джентльмен повернувся до великого салону і поринув у читання "Морнінґ кронікл".

За півгодини в залі з’явилися кілька членів Реформ-клубу і підійшли до розпаленого каміна. То були партнери містера Фоґґа, такі самі затяті гравці у віст: інженер Ендрю Стюарт, банкіри Джон Селліван і Семюел Фаллентин, бровар Томас Фленаган і Ґотьє Ральф, один із адміністраторів Англійського банку, – всі люди заможні й шановані навіть у цьому клубі, серед членів якого трапляються промислові й фінансові тузи..

– Ну, Ральфе, як справи з крадіжкою? – запитав Томас Фленаган.

– Що ж, банкові, очевидно, доведеться попрощатися зі своїми грішми, – зауважив Ендрю Стюарт.

– А я сподіваюся, що ми все-таки впіймаємо злодія, – заперечив Ґотьє Ральф. – Ми послали спритних поліцейських агентів в Америку і Європу – в усі найголовніші портові міста, так що цьому панові важко буде вислизнути.

– То, виходить, прикмети злодія відомі? – запитав Ендрю Стюарт.

– Почнімо з того, що це не злодій, – серйозно відповів Готьє Ральф.

– Як? Молодчик, що поцупив п’ятдесят п’ять тисяч фунтів стерлінґів банківськими білетами, – не злодій?!

– Ні, – повторив Ґотьє Ральф.

– То це ділок? – запитав Джон Селліван.

– "Морнінґ кронікл" запевняє, що це джентльмен.

Ці слова належали Філеасові Фоґґу, голова якого вигулькнула з-за стосу навалених газет. Він привітався зі своїми партнерами, ті, у свою чергу, привітали його.

Подія, про яку йшлося і яку з таким захопленням обсмоктували всі газети Сполученого Королівства, трапилася три дні тому – 29 вересня. Пачку банківських білетів на величезну суму – п’ятдесят п’ять тисяч фунтів стерлінґів – викрали з конторки головного касира Англійського банку.

На здивовані запитання, як могла статися ця крадіжка, помічник банківського управителя Ґотьє Ральф обмежувався такою відповіддю: "Тієї миті касир вносив до списку надходжень три шилінги й шість пенсів. За всім не встежиш".

Щоб обставини цієї справи стали зрозумілішими читачеві, доречно пояснити, що чудова установа з назвою Англійський банк ревно оберігає чесне ім’я своїх клієнтів і тому не має ні охорони, ні навіть ґрат. Золото, срібло, банкноти всюди лежать відкрито і надані, так би мовити, "на милість" першого-ліпшого зайди.

Хіба припустимо сумніватися в чесності своїх відвідувачів. Один із пильних спостережників англійських темпераментів оповідав навіть про такий випадок. Якось в одній із зал банку його зацікавив золотий зливок завважки сім чи вісім фунтів, що лежав на конторці; він узяв його, оглянув і передав сусідові, той – іншому, так що зливок, переходячи з рук у руки, зник у глибині темного коридору й повернувся на своє місце лише за півгодини, причому касир навіть не підвів голови..

Але 29 вересня все було інакше. Пачка банківських білетів не повернулася на своє місце, і коли чудовий годинник, що висів у відділі чекових операцій, пробив п’яту годину – час закінчення роботи, – Англійському банкові нічого не залишалося, як внести ці п’ятдесят п’ять тисяч фунтів стерлінґів у графу збитків..

Після встановлення факту крадіжки у найбільші порти – Ліверпуль, Ґлазґо, Ґавр, Суец, Бриндизі, Нью-Йорк та інші розіслали детективів, дібраних із лав найспритніших агентів відділу розшуку; в разі успіху їм було обіцяно премію у дві тисячі фунтів стерлінгів і ще п’ять відсотків від знайденої суми. Детективам доручили ретельно стежити за всіма новоприбулими і від’їжджими мандрівниками..

Як стверджувала газета "Морнінґ кронікл", можна припустити, що особа, яка вчинила крадіжку, не входила до жодної злочинницької ватаги Англії. Того дня, 29 вересня, багато свідків бачили, як добре вдягнений, поважний на вигляд джентльмен із чудовими манерами походжав у залі виплат, де скоїлася крадіжка.

Слідчим пощастило досить точно встановити прикмети цього пана, і їх негайно ж розіслали всім детективам Сполученого Королівства й континенту. Деякі проникливі розуми, зокрема Ґотьє Ральф, мали тверде переконання, що злодієві не вислизнути..

Легко уявити, що ця подія була в центрі уваги Лондона і всієї Англії. Про неї гаряче сперечалися, обговорювали можливий успіх або невдачу дій столичної поліції. Не дивно, що й серед членів Реформ-клубу точилися подібні розмови, тим паче, що один зі співрозмовників був помічником банківського управителя..

Високоповажний Ґотьє Ральф і на йоту не сумнівався в позитивних результатах пошуків, уважаючи, що призначена премія неабияк стимулюватиме запопадливість і кмітливість агентів. Однак його колега Ендрю Стюарт категорично не поділяв цієї впевненості. Суперечка тривала й за картярським столом; Стюарт сидів проти Фленагана, Фаллентин – проти Філеаса Фоґґа.

Під час гри партнери не розмовляли, але між роберами] бесіда поновлювалася з дедалі більшим запалом..

– Я переконаний, – сказав Ендрю Стюарт, – що всі шанси на боці злодія; спритний парубок, що й казати.

– А це вже зась! – відповів Ральф. – Немає жодної країни, де він міг би сховатися.

– Це як?

– Куди ж йому, по-вашому, податися?

– Не знаю, – відповів Ендрю Стюарт, – але в усякому разі світ великий.

– Колись був великий, – упівголосу зауважив Філеас Фоґґ. – Зніміть! – додав він, простягаючи колоду Томасові Фленагану.

На час робера суперечка вщухла. Але незабаром Ендрю Стюарт поновив її.

– Що значить "колись"? – запитав він. – Чи, може, земля зменшилася?

– Безперечно, – відповів Ґотьє Ральф. – Я згоден із містером Фоґґом. Земля зменшилася, якщо тепер її можна об'їхати вдесятеро швидше, ніж сто років тому. А це, в даному випадку, пришвидшить пошуки.

– І полегшить утечу злодієві!

– Містере Стюарт, ваш хід! – мовив Філеас Фоґґ.

Та недовірливий Стюарт не вгамувався й після закінчення партії знову повернувся до теми.

– Треба визнати, містере Ральф, – сказав він, – ви обрали справді кумедний спосіб довести зменшення розмірів землі! Отже, раз її тепер можна об’їхати за три місяці…

– Лише за вісімдесят днів, – зауважив Філеас Фоґґ.

– Справді, панове, – підхопив Джон Селліван, – за вісімдесят днів, відтоді як було відкрито рух між Роталем і Аллахабадом та Велику Індійську залізницю; ось розрахунки "Морнінґ кронікл":

З Лондона до Суеца, через Мон-Сеніс і Бриндизі…

потягом і пакетботом… 7 днів Із Суеца до Бомбея пакетботом… 13 днів З Бомбея до Калькутти потягом… 3 дні З Калькутти до Гонконгу (Китай) пакетботом… 13 днів З Гонконгу до Йокогами (Японія) пакетботом… 6 днів З Йокогами до Сан-Франциско пакетботом… 22 дні Із Сан-Франциско до Нью-Йорка потягом… 7 днів З Нью-Йорка до Лондона пакетботом і потягом… 9 днів… Усього – 80 днів… .

– Так, вісімдесят днів! – вигукнув Ендрю Стюарт, через неуважність скидаючи козир. – Але тут не враховано погану погоду, зустрічні вітри, корабельні аварії, залізничні катастрофи тощо.

– Все це враховано, – відповів Філеас Фоґґ, роблячи хід, бо цього разу суперечка точилася вже під час гри.

– Навіть коли індуси або індіанці розберуть рейки? – гарячкував Ендрю Стюарт. – Якщо вони зупинять поїзд, пограбують вагони, скальпують пасажирів?

– Усе це враховано, – повторив Філеас Фоґґ і оголосив, кидаючи карти на стіл: – Два старших козирі!

Ендрю Стюарт, чия черга була здавати, зібрав карти зі словами:

– Теоретично ви маєте рацію, містере Фоґґ, але на практиці…

– І на практиці також, містере Стюарт.

– Хотів би я подивитися, як це у вас вийде!

– Це від вас залежить. Їдьмо разом.

– Боронь Боже! – вигукнув Стюарт. – Але заставляюся на чотири тисячі фунтів, що подорож за таких умов неможлива.

– Навпаки, цілком можлива, – заперечив містер Фоґґ.

– То здійсніть її!

– Навколо світу за вісімдесят днів?

– Так!

– Охоче.

– Коли?

– Негайно.

– Це божевілля! – крикнув Ендрю Стюарт, якого вже почала дратувати впертість партнера. – Краще продовжмо гру!

– У такому разі здайте заново, – зауважив Філеас Фоґґ, – ви припустилися помилки під час здавання.

Ендрю Стюарт гарячково зібрав карти і раптом жбурнув їх на стіл:

– Гаразд, містере Фоґґ, я ставлю чотири тисячі фунтів!

– Любий Стюарте, – сказав Фаллентин, – вгамуйтеся. Адже це жарт!

– Коли я закладаюсь, то це не жарт, – відповів Ендрю Стюарт.

– Гаразд! – сказав містер Фоґґ. Потім, повернувшись до своїх партнерів, додав: – У мене лежить двадцять тисяч фунтів стерлінґів у банку братів Берінґів. Я охоче ризикну цією сумою…

– Двадцять тисяч фунтів! – вигукнув Джон Селліван. – Двадцять тисяч фунтів, які ви можете втратити через непередбачену затримку!

– Нічого непередбачуваного не буває, – спокійно відповів Філеас Фоґґ.

– Містере Фоґґ, але вісімдесят днів – термін мінімальний.

– Добре використаного мінімуму цілком достатньо.

– Але, щоб не спізнитися, вам доведеться з математичною точністю перескакувати з потяга на пакетбот і з пакетбота на потяг!

– Я і зроблю це з математичною точністю.

– Це просто жарт!

– Справжній англієць ніколи не жартує, якщо йдеться про таку серйозну річ, як парі, – відповів Філеас Фоґґ. – Заставляюся на двадцять тисяч фунтів проти кожного охочого, що об’їду навколо земної кулі не більше ніж за вісімдесят днів, тобто за тисячу дев’ятсот двадцять годин, або сто п’ятнадцять тисяч двісті хвилин.

Приймаєте парі?.

– Приймаємо, – відповіли Стюарт, Фаллентин, Селліван, Фленаган і Ральф, порадившись між собою.

– Гаразд, – підсумував містер Фоґґ. – Потяг до Дувра вирушає о восьмій сорок п’ять. Я поїду цим потягом.

– Сьогодні ввечері? – перепитав Стюарт.

– Так, сьогодні ввечері, – відповів Філеас Фоґґ. – Отже, – додав він, глянувши на кишеньковий календар, – сьогодні в нас середа, друге жовтня. Я повинен повернутися в Лондон, у цю саму залу Реформ-клубу, в суботу ввечері, двадцять першого грудня о восьмій годині сорок п’ять хвилин; інакше двадцять тисяч фунтів стерлінґів, які нині лежать на моєму поточному рахунку в банку братів Берінґів, по праву й справедливості належатимуть вам, панове.

Ось чек на цю суму..

Протокол парі було складено й одразу підписано шістьма зацікавленими особами. Філеас Фоґґ залишався незворушним. Зрозуміло, він бився об заклад не для того, щоб виграти гроші: він поставив двадцять тисяч фунтів – половину своїх статків, бо передбачав, що другу половину йому, можливо, доведеться витратити, аби успішно довести до кінця свій важкий, щоб не сказати нездійсненний, намір.

Що ж до його суперників, то їх бентежив не розмір ставки, а сумнів у тому, чи порядно приймати парі на таких умовах..

З настанням сьомої години партнери запропонували містерові Фоґґу припинити гру, щоб той мав час підготуватися до подорожі.

– Я завжди готовий! – відповідав непохитний джентльмен, здаючи карти. – Дзвінки козирі, – сказав він. – Ваш хід, містере Стюарте!..

Розділ четвертий,

де Філеас Фоґґ дивує свого слугу Паспарту

О сьомій годині двадцять п’ять хвилин Філеас Фоґґ, вигравши у віст приблизно двадцять гіней, попрощався зі своїми поважними партнерами й залишив Реформ-клуб. О сьомій годині п’ятдесят хвилин він відімкнув двері й увійшов до свого будинку.

Паспарту, який уже встиг старанно вивчити розпорядок дня, був трохи здивований, що містер Фоґґ попри свою пунктуальність з’явився у невизначений час. Відповідно до розкладу мешканець будинку на Севільроу повинен був повернутися лише опівночі.

Філеас Фоґґ пройшов до своєї кімнати і звідти покликав:

– Паспарту!

Паспарту не відповів. Цей заклик не міг його стосуватися: зараз був не його час.

– Паспарту! – повторив містер Фоґґ, не підвищуючи голосу.

Паспарту ввійшов.

– Я кличу вас уже вдруге, – зауважив містер Фоґґ.

– Так, але зараз не північ, – відповів Паспарту, вказуючи на годинника.

– Я це знаю, – сказав господар, – і не дорікаю вам. За десять хвилин ми вирушаємо в Дувр і Кале.

Щось подібне до гримаси з’явилося на кругловидій фізіономії француза. Було очевидно, що він чогось недочув.

– Ви переїжджаєте, хазяїне? – запитав він.

– Так, – відповів містер Фоґґ. – Ми вирушаємо в навколосвітню подорож.

Паспарту витріщився, звівши брови й розвів руками; він увесь якось обм’як і остовпів.

– Навколосвітня подорож… – пробурмотів він.

– За вісімдесят днів, – пояснив містер Фоґґ. – Тому нам не можна гаяти жодної хвилини.

– А багаж? – запитав Паспарту, розгублено позираючи навсібіч.

– Ніякого багажу. Лише ручний саквояж із двома вовняними сорочками й трьома парами шкарпеток. Те саме стосується і вас. Решту купимо в дорозі. Прихопіть мій плащ і дорожню ковдру. Надягніть міцне взуття. Втім, нам зовсім або майже зовсім не доведеться ходити пішки. Ідіть.

Паспарту хотів щось відповісти, але не зміг. Він вийшов із кімнати хазяїна, піднявся до себе й, упавши на стілець, від щирого серця вилаявся.

– От так штука, чорт забирай! А я ж думав пожити спокійно!.. – бурчав він.

Затим він машинально почав готуватися до від’їзду. Навколо світу за вісімдесят днів. Чи не до божевільного він найнявся. Начебто ні…

Можливо, це жарт. Вони їдуть у Дувр – гаразд. У Кале – де наше не пропадало. Зрештою, це не могло дуже засмутити цього гарного парубка: він уже п’ять років не ступав на землю своєї батьківщини.

Можливо, вони дістануться й до Парижа. Ну що ж, слово честі, він залюбки ще раз побачить велику столицю. Звичайно, такий солідний джентльмен неодмінно там зупиниться… Нехай так, однак він зривається з місця, він переїжджає, цей джентльмен, такий сидень!.

О восьмій годині Паспарту склав у скромний саквояж дорожні речі – свої й містера Фоґґа; потім, схвильований, він вийшов із кімнати, акуратно замкнув її на ключ і ввійшов до кімнати господаря.

Містер Фоґґ був готовий. У руках він тримав знаменитий залізничний і пароплавний довідник і путівник Бредшоу, що мав згодитися йому під час подорожі. Він узяв із рук Паспарту саквояж, відкрив його і вклав туди грубу пачку хрустких банківських білетів, які ходять у всіх країнах.

– Ви нічого не забули? – запитав він.

– Нічого, пане.

– Мій плащ і ковдра?

– Ось вони.

– Чудово, беріть саквояж.

Містер Фоґґ передав саквояж Паспарту.

– Бережіть його, – додав він. – Тут двадцять тисяч фунтів.

Саквояж ледве не вислизнув із рук Паспарту, ніби ці двадцять тисяч фунтів були в золотих монетах і бозна-скільки важили.

Пан і слуга вийшли з будинку; вхідні двері замкнули подвійним обертом ключа.

Стоянка екіпажів знаходилася в кінці Севіль-роу. Філеас Фоґґ і його слуга сіли в кеб, що швидко повіз їх до вокзалу Черінґ-Кросс, звідки починається гілка Південно-Східної залізниці.

О восьмій годині двадцять хвилин кеб зупинився перед ґратами вокзалу. Паспарту зіскочив на землю. Його пан пішов за ним і розплатився з погоничами.

У цю хвилину якась жебрачка, боса, у порваній шалі на плечах, у м’ятому капелюшку зі зламаним пером, тримаючи за руку дитину, підійшла до містера Фоґґа й попросила милостиню.

Джентльмен дістав із кишені двадцять гіней, що тільки-но виграв у віст, і простягнув їх жінці зі словами:

– Візьміть, моя люба, я радий, що зустрів вас.

І він попрямував далі.

Паспарту відчув, як на його очі набігла сльоза. Вчинок нового пана зворушив його серце.

Містер Фоґґ у супроводі слуги ввійшов до великої зали вокзалу. Тут він наказав Паспарту взяти два квитки першого класу до Парижа. Потім, обернувшись, помітив п’ятьох своїх колег із Реформ-клубу.

– Панове, я їду, – сказав він, – і різні візи, поставлені в моєму паспорті, якого я беру з цією метою, допоможуть вам по моєму поверненні перевірити маршрут.

– О містере Фоґґ, – поштиво відповів Ґотьє Ральф, – це зайве. Ми цілком довіряємо вашому слову джентльмена!

– Так буде ліпше, – зауважив містер Фоґґ.

– Ви не забули, що повинні повернутися… – почав Ендрю Стюарт.

– За вісімдесят днів, – урвав його містер Фоґґ, – у суботу, двадцять першого грудня тисяча вісімсот сімдесят другого року, о восьмій годині сорок п’ять хвилин вечора. До побачення, панове!

О восьмій сорок Філеас Фоґґ і його слуга зайняли місця в купе. О восьмій сорок п’ять пролунав свисток, і потяг рушив.

Ніч була темна. Мрячив дрібний дощ. Філеас Фоґґ мовчав, відкинувшись на спинку дивана. Усе ще приголомшений Паспарту машинально пригортав до себе саквояж із грішми.

Але не встиг поїзд пройти Сайденхем, як Паспарту розпачливо залементував.

– Що з вами? – поцікавився містер Фоґґ.

– Річ у тім… що… поспішаючи… від хвилювання… я забув…

– Що саме?

– Загасити газ у своїй кімнаті.

– Що ж, шановний, – незворушно відповів містер Фоґґ, – він горітиме за ваш рахунок!

Розділ п’ятий,

у якому на лондонській біржі з’являється нова цінність

Залишаючи Лондон, Філеас Фоґґ, без сумніву, не підозрював, що його від’їзд породить такий великий ажіотаж. Звістка про парі спершу розлетілася в Реформ-клубі, спричинивши сильне хвилювання серед членів цього поважного товариства. Потім з милості репортерів це хвилювання перекинулося на газети, а через газети воно передалося населенню Лондона й усього Сполученого Королівства..

"Питання про навколосвітню подорож" коментували, обговорювали, розбирали з такою гарячковістю й пристрастю, наче йшлося про нову Алабамську справу. Одні прийняли бік Філеаса Фоґґа, інші – і вони незабаром становили значну більшість – виступили проти нього. Здійснити навколосвітню подорож за допомогою сучасних засобів пересування не в теорії, не на папері, а на ділі, і за такий короткий термін.

Це не просто немислимо, – це божевілля!.

"Таймс", "Стандард", "Івнінґ стар", "Морнінґ кронікл" і двадцять інших великих видань висловилися проти містера Фоґґа. Лише газета "Дейлі телеграф" певною мірою підтримувала його. Майже всі називали Філеаса Фоґґа маніяком, божевільним, а його колег з Реформ-клубу гудили за те, що ті уклали парі з людиною, у якої явно не все гаразд із головою..

З цього приводу пресу завалила лавина палких, зате доволі логічних статей. Усім відомо, що англійцеві хліба не давай, а напиши щось цікаве на географічну тему. Тому не було жодного читача, незважаючи на його

соціальний стан, який не пожирав би очима газетні шпальти, присвячені подорожі Філеаса Фоґґа..

У перші дні кілька сміливців – переважно жінки – були за нього, особливо після того, як "Іллюстрейтед Лондон ньюс" надрукувала його портрет, відтворений із фотографії, що зберігалася в архівах Реформ-клубу. Деякі джентльмени навіть сміливо розмірковували вголос: "Чом би й ні. Траплялися й дивовижніші речі".

Здебільшого то були читачі "Дейлі телеграф". Але незабаром стало помітно, що й ця газета починає втрачати свої позиції..

Аж ось 7 жовтня у "Вістях Королівського географічного товариства" вийшла велика стаття. У ній докладно розглядалося це питання і переконливо обґрунтовували цілковиту абсурдність затіяної справи. У статті доводили, що все буде проти мандрівника: і люди, і стихія. Успішно подолати всі перешкоди можна лише за умови, якщо буде точно погоджено години прибуття й відправлення потягів і пароплавів, яких нема й не може бути.

Мабуть, у Європі, де відстані не такі вже й великі, можна ще розраховувати на точне відправлення і прибуття поїздів; та хіба можна засновувати здійснення такого задуму на точному дотриманні розкладу, сподіваючись перетнути за три дні Індію й за сім днів Сполучені Штати. Поломки машин, катастрофи, зіткнення, негода, снігові замети – чи не обернеться все це проти Філеаса Фоґґа.

А подорожуючи взимку на пакетботі, чи не стане він заручником вітрів і туманів. І хіба рідко таке трапляється, що навіть найшвидкоплавніші судна океанських ліній спізнюються на два–три дні. Достатньо одного запізнення, тільки одного, – і весь план подорожі буде незворотньо порушено. Якщо Філеас Фоґґ спізниться до відплиття пакетбота хоча б на кілька годин, він змушений буде чекати наступного, і його подальша мандрівка втратить сенс..

Стаття здійняла великий галас. Майже всі газети передрукували її, і акції Філеаса Фоґґа дуже впали.

У перші дні після від’їзду нашого джентльмена ймовірний результат його справи послугував приводом для укладення великих парі. Всім відомо, що аматори парі в Англії – люди значно розумніші за звичайних гравців. Битися об заклад – це в англійському дусі. Ось чому не тільки члени Реформ-клубу робили великі ставки "за" і "проти" Філеаса Фоґґа, а й рядова публіка взяла участь у цій грі.

Філеаса Фоґґа, наче скакового коня, внесли до своєрідного списку чистокровних рисаків. Він виявився цінністю, яка одразу ж набрала вартості на лондонській біржі. "Філеаса Фоґґа" купували й продавали за готівку і в кредит; він став об’єктом великих угод. Та через п’ять днів після його від’їзду, коли вийшла стаття у "Вістях Королівського географічного товариства", почалася побільшена пропозиція на "Філеаса Фоґґа".

Він знецінювався. Його пропонували просто пачками. Спочатку проти нього ставили по п’ять або по десять, але потім уже по двадцять, по п’ятдесят, ба навіть по сто проти одного!.

У нього залишився тільки один вірний прихильник. Це був розбитий паралічем старий лорд Олбермейль. Високоповажний джентльмен, прикутий до крісла, віддав би всі свої статки, щоб об’їхати навколо світу хоч за десять років. Він поставив на Філеаса Фоґґа п’ять тисяч фунтів стерлінґів. І коли йому вказували не просто на безґлуздість, а й на марність цієї справи, він уперто відповідав: "Якщо така подорож можлива, то нехай першим її здійснить англієць!".

Отже, кількість прихильників Філеаса Фоґґа дедалі танула; усі ставили проти нього; тепер парі проти Фоґґа укладали з розрахунку сто п’ятдесят або двісті проти одного. А через сім днів після від’їзду нашого

джентльмена одна доволі несподівана подія призвела до того, що він і зовсім упав у ціні.

Того дня о дев’ятій годині вечора директор лондонської поліції одержав телеграфом таку депешу:

"Із Суеца в Лондон.

Роуену, директорові поліції,

центральне управління,

Скотланд-плейс.

Я переслідую злодія, що обікрав Англійський банк, це – Філеас Фоґґ.

Термново надішліть ордер на арешт у Бомбей (Британська Індія).

Фікс, поліцейський агент".

"Із Суеца в Лондон.

Роуену, директорові поліції,

центральне управління,

Скотланд-плейс.

Я переслідую злодія, що обікрав Англійський банк, це – Філеас Фоґґ.

Термново надішліть ордер на арешт у Бомбей (Британська Індія).

Фікс, поліцейський агент".

Ця депеша перевернула все догори дригом. Поважний джентльмен зник, поступившись місцем шахраєві, котрий викрав банківські білети. Його фотографію, що зберігалася в Реформ-клубі разом із портретами всіх його колег, ретельно вивчили. Вона достеменно відтворювала людину, прикмети якої встановило слідство.

Усі раптом пригадали таємничий спосіб життя Філеаса Фоґґа, його схильність до самоти, раптовий від'їзд, і тоді стало очевидним, що ця людина під приводом навколосвітньої подорожі, прикриваючись навіженим парі, прагнула одного: збити з пантелику агентів англійської поліції..

Розділ шостий,

у якому детектив Фікс проявляє цілком слушний нетерпець

Депешу стосовно Філеаса Фоґґа було надіслано за таких обставин.

У середу, 9 жовтня, до одинадцятої години ранку в Суец мав прийти пакетбот "Монголія" компанії "Пенінсюлер-енд-Орієнталь". Це був залізний гвинтовий пароплав зі спардеком, водотоннажністю дві тисячі вісімсот тонн і номінальною потужністю п'ятсот кінських сил. "Монголія" здійснювала регулярні рейси між Бриндизі та Бомбеєм через Суецький канал.

Це було одне з найшвидкоплавніших суден компанії, і воно завжди перевищувало свою офіційну годинну швидкість – десять миль на шляху між Бриндизі й Суецом і 9,53 милі між Суецом і Бомбеєм..

Очікуючи прибуття "Монголії", набережною походжали двоє чоловіків. Вони були серед юрби місцевих жителів та іноземців, що наринули в це місто – зовсім нещодавно глухе містечко, якому славетний витвір пана Лессепса забезпечив велике майбутнє.

Один із них – консул Сполученого Королівства в Суеці; попри похмурі припущення британського уряду й лиховісні пророкування інженера Стефенсона, він щодня спостерігав на каналі англійські кораблі, що вдвічі скорочували шлях із Англії в Індію, який колись пролягав повз мис Доброї Надії.

Другий був невисокий на зріст, сухорлявий, з нервовим, досить розумним обличчям і насупленими бровами. З-під його довгих вій блищали жваві очі, яким він умів надавати байдужого виразу. Тієї миті він помітно нервував і нетерпляче міряв кроками набережну.

Цю людину звали Фікс; він був одним із тих "детективів", або агентів англійської поліції, яких розіслали в різні порти після крадіжки в Англійському банку. Фікс мав пильно спостерігати за мандрівниками, що проїжджають через Суец, і якби хтось із них видався йому підозрілим, стежити за ним, аж доки не буде надіслано дозвіл на арешт..

І ось два дні тому Фікс одержав від директора лондонської поліції прикмети ймовірного злодія – поважного, добре вдягненого джентльмена, якого бачили у платіжній залі банку в день крадіжки.

Цілком зрозуміло, що спокушений великою нагородою, яку обіцяли за спіймання злодія, детектив нетерпляче очікував прибуття "Монголії".

– Ви стверджуєте, пане консуле, що цей пароплав не може спізнитися? – удесяте перепитував він.

– Не може, пане Фікс, – відповідав консул. – Він учора був поблизу Порт-Саїда, а решта сто шістдесят кілометрів каналом – дрібниці для такого судна. Кажу вам, "Монголія" завжди отримує премію двадцять п’ять фунтів, які уряд видає за кожну виграну в розкладі добу.

– Цей пакетбот прямує безпосередньо з Бриндизі? – запитав Фікс.

– Із самого Бриндизі, де він забирає пошту для Індії; звідти він вийшов у суботу о п’ятій годині дня. Тож наберіться терпіння, він не може спізнитися. Та я, відверто кажучи, не розумію, як на підставі отриманих прикмет ви зможете впізнати злодія, якщо він справді на облавку "Монголії"?

– Пане консуле, – пояснював Фікс, – цих людей не впізнаєш, а відчуваєш. Треба мати особливу інтуїцію, чуття, якому сприяють слух, зір і нюх. За своє життя я заарештував чимало таких джентльменів, і якщо лишень наш злодій зараз на пароплаві, то гарантую вам, він не вислизне з моїх рук.

– Я був би вельми радий, містере Фікс, бо йдеться про велику крадіжку.

– Чудову крадіжку, – палко підхопив агент. – П’ятдесят п’ять тисяч фунтів! Нечасто нам таке випадає! Злодій нині дрібнішає. Порода Шепердів хиріє. Тепер ідуть на шибеницю за кілька шилінгів!

– Містере Фікс, – відповів консул, – ви так переконливо говорите, що я від щирого серця бажаю вам успіху; але повторюю: боюся, що за теперішніх умов це надскладна справа. Відповідно до прикмет, одержаних вами, цей злодій цілком скидається на доброчесну людину.

– Пане консуле, – процідив поліцейський інспектор, – видатні злодії завжди виглядають доброчесно. Ви чудово розумієте, що людині з обличчям шахрая нічого іншого не залишається, як поводитися порядно, а то її притьмом заарештують. Передусім треба пильнувати чесні фізіономії. Робота важка, я згоден, і це радше мистецтво, ніж ремесло..

Звідси стає очевидним, що той-таки Фікс не був позбавлений зарозумілості.

Тим часом набережна потроху оживала. Моряки різних національностей, комерсанти, маклери, носії, фелахи юрбилися біля пристані. Відчувалося, що пакетбот от-от прибуде.

Була доволі погожа, проте холодна днина, віяв східний вітер. У блідих променях сонця над містом окреслювалося кілька мінаретів. На південь уздовж рейду Суеца, немов рука, простягався мол завдовжки два кілометри. По гладіні Червоного моря пливло кілька рибальських і каботажних суден; деякі з них зберігали витончені пропорції античної галери..

За професійною звичкою, Фікс швидким оком оглядав кожного перехожого.

Було пів на одинадцяту.

– Та цей пакетбот не прийде! – вигукнув він, почувши биття портового годинника.

– Він уже близько, – відповів консул.

– Скільки він простоїть у Суеці? – поцікавився Фікс.

– Чотири години. Час, потрібний для завантаження вугілля. Від Суеца до Адена, що на іншому березі Червоного моря, тисяча триста десять миль, тому він має запастися пальним.

– А з Суеца судно прямує на Бомбей? – запитав Фікс.

– Так, прямим рейсом.

– У такому разі, якщо злодій обрав цей шлях і це судно, то, безсумнівно, він збирається висадитись у Суеці, щоб дістатися

голландських або французьких володінь в Азії. Він має чудово розуміти, що Індія – британська колонія і там він не буде в безпеці.

– Так, звичайно, якщо тільки він не майстер своєї справи, – зауважив консул. – Ви й самі знаєте, англійському злочинцеві значно легше сховатися в Лондоні, ніж за кордоном.

По тих словах, що змусили детектива серйозно замислитися, консул повернувся до себе; британське консульство було зовсім близенько від набережної. Залишившись сам, поліцейський інспектор запанікував; він мав дивне передчуття, що злодій повинен бути саме на облавку "Монголії". І справді, коли цей шахрай збирається дістатися Нового Світу, то шлях через Індію, який охороняють менше, ніж шлях через Атлантичний океан, має привернути його увагу..

Але Фікс недовго розмірковував. Гучні гудки сповістили про прибуття пакетбота. Ватага носіїв і фелахів, загрожуючи недоторканності боків і одягу публіки, ринула до пристані. Кілька човнів відпливли від причалу й попрямували назустріч "Монголії".

Незабаром між берегів каналу постав велетенський корпус "Монголії"; і коли годинник пробив одинадцяту, пароплав, з шипінням і свистом випускаючи пару, став на рейд.

На облавку пароплава було чимало пасажирів. Дехто з них залишився на палубі, аби помилуватися мальовничою панорамою міста; проте більшість спустилася в шлюпки, що зусібіч оточили "Монголію".

Фікс ретельно вивчав кожного мандрівника, що сходив на берег.

Цієї миті один із пасажирів, рішуче розштовхуючи фелахів, які чіплялися до нього, пропонуючи послуги, наблизився до детектива й чемно попрохав показати, де знаходиться британське консульство. При

цьому він показав паспорт, у якому, поза сумнівом, хотів поставити британську візу.

Фікс узяв паспорт і швидко окинув поглядом записані в ньому прикмети власника. Він ледь стримався, аби не виказати радості. Аркуш затремтів у його руці. Прикмети, зазначені в документі, збігалися з тими, які він одержав від начальника лондонської поліції.

– Це ваш паспорт? – запитав він пасажира.

– Ні, – відповів той, – це паспорт мого хазяїна.

– А де ваш хазяїн?

– Залишився на пароплаві.

– Але він сам має прийти в консульство, – заявив агент, – щоб можна було засвідчити його особу.

– Як, хіба це конче потрібно?

– Так.

– А де знаходиться консульство?

– Он там, на розі площі, – відповів детектив, указуючи на будинок за двісті кроків.

– Тоді мені доведеться піти по свого хазяїна, хоча він і не любить, щоб його турбували.

Пасажир розкланявся з Фіксом і повернувся на пароплав.

Розділ сьомий,

який укотре доводить марність паспортів у справах поліції

Інспектор поліції поквапився з набережної до консульства. Там він зажадав, аби його негайно провели до консула.

– Пане консул, – одразу почав він, – я маю підозри, що наш злодій – на облавку "Монголії".

І Фікс переповів свою розмову зі слугою про паспорт.

– Дуже добре, містере Фікс, – відказав консул, – мені кортить побачити фізіономію цього шахрая. Та, можливо, він і не прийде до мене, якщо це справді той, за кого ви його вважаєте. Злодії не люблять залишати сліди, до того ж формальність із паспортами тепер не обов’язкова.

– Пане консул, – зауважив агент, – коли це розумна людина, що цілком імовірно, то він прийде!

– Візувати свій паспорт?

– Так. Для того й потрібні паспорти, аби псувати життя порядним людям і сприяти шахраям. Я впевнений, що з його паспортом усе гаразд, але, сподіваюся, ви відмовите йому у візі…

– Але чому? Якщо з паспортом усе як слід, – відповів консул, – я не маю права відмовити у візі.

– Проте, пане консул, поки я одержу ордер на арешт із Лондона, було б дуже доречно затримати цю людину тут.

– То це, містере Фікс, уже ваш клопіт, – відповів консул, – однак я не можу…

Консул не встиг договорити. У двері постукали, і клерк провів у кабінет двох іноземців, один із яких був той самий слуга, що розмовляв із детективом.

Це справді були хазяїн і слуга…

Джентльмен подав свій паспорт і коротко попросив консула завізувати його.

Той узяв документ і став уважно вивчати, тоді як Фікс із кутка кімнати оглядав, а точніше, пожирав очима незнайомця.

Закінчивши читати, консул запитав:

– Ви Філеас Фоґґ, есквайр?

Так, пане, – відповів джентльмен.

– А ця людина ваш слуга?

– Так, француз, на ім’я Паспарту.

– Ви прибули з Лондона?

– Так.

– Прямуєте?..

– У Бомбей.

– Чудово, пане. Вам відомо, що формальність із візою необов’язкова і ми більше не вимагаємо пред’явлення паспорта?

– Я знаю це, пане, – відповів Філеас Фоґґ, – та на підставі вашої візи хочу засвідчити свій проїзд через Суец.

– Прошу, пане.

Консул поставив у паспорті свій підпис і дату, потім приклав печатку. Містер Фоґґ сплатив установлений збір і, сухо вклонившись, вийшов у супроводі слуги.

– Ну як? – запитав Фікс.

– Що ж, він виглядає як цілком пристойна людина.

– Можливо, – відповів Фікс, – та річ не в цьому. Чи не здається вам, пане консул, що цей флегматичний джентльмен скидається на злодія, прикмети якого я маю?

– Згоден, але ж ви знаєте – прикмети…

– Ну, в цьому я розберуся. Мені здається, що слуга не такий потайливий, як його хазяїн, – відповів Фікс. – До того ж він француз і не стримається, щоб не потеревенити. До побачення, пане консул.

По цих словах агент вийшов і вирушив шукати Паспарту.

Тим часом містер Фоґґ з консульства попрямував до набережної. Там він віддав кілька наказів своєму слузі, потім сів у човен, повернувся на "Монголію" і пішов до себе в каюту. Тут він дістав записника, в якому вже було занотовано таке:

"Виїхав із Лондона в середу, 2 жовтня, о 8 годині 45 хвилин вечора. Прибув до Парижа у четвер, 3 жовтня, о 7 годині 20 хвилин ранку. Виїхав із Парижа в четвер, 3 жовтня, о 8 годині 40 хвилин ранку. Прибув через Мон-Сеніс до Турина у п’ятницю, 4 жовтня, о 6 годині 35 хвилин ранку. Виїхав із Турина в п’ятницю, о 7 годині 20 хвилин ранку.

Прибув до Бриндизі в суботу, 5 жовтня, о 4 годині дня. Сів на "Монголію" у суботу, о 5 годині вечора. Прибув у Суец у середу, 9 жовтня, об 11 годині ранку. Усього витрачено 158 1/2 годин, або 6 1/2 діб".

Містер Фоґґ заніс усі ці дати в маршрут, розграфлений на стовпчики, в яких з 2 жовтня по 21 грудня було вписано назву місяця, число й день тижня ймовірного прибуття та залишено вільне місце для дати дійсного прибуття в усі основні пункти: Париж, Бриндизі, Суец, Бомбей, Калькутту, Сінгапур, Гонконг, Йокогаму, Сан-Франциско, Нью-Йорк, Ліверпуль, Лондон.

Це давало змогу обчислити виграш або втрату в часі на кожній ділянці шляху..

Завдяки методично розміченому маршрутові містер Фоґґ міг будь-коли перевірити, спізнюється він чи випереджає розклад.

Цього дня, в середу, 9 жовтня, він занотував своє прибуття в Суец, куди приїхав точно за розкладом: дотепер він не мав ні втрати, ні виграшу в часі.

Потім замовив сніданок у каюту. Щодо огляду міста, то про це він навіть не подумав, адже належав до породи англійців, які наказують своїм слугам оглядати країни, якими вони проїжджають.

Розділ восьмий,

де Паспарту, напевно, бовкнув зайвого

Незабаром Фікс знайшов Паспарту, що походжав набережною, роззираючись навсібіч собі на втіху і дивуючись усьому побаченому.

– Ну як, друзяко, – запитав його Фікс, – справу з паспортом уладнали?

– А, це ви, пане! – відповів француз. – Щиро дякую, все гаразд.

– Тепер ви оглядаєте місцевість?

– Так, але ми так швидко їдемо, що здається, ніби подорожуєш уві сні. То ми зараз у Суеці?

– У Суеці.

– У Єгипті?

– У Єгипті, ясна річ.

– Тобто в Африці?

– В Африці.

– В Африці. – повторив Паспарту. – От нізащо б не повірив. Уявляєте, я й не мислив їхати далі Парижа, знаменитої столиці, яку цього разу мені вдалося побачити тільки між сьомою годиною двадцятьма хвилинами й восьмою годиною сорока хвилинами ранку – по дорозі з Північного вокзалу на Ліонський, – та й то крізь мокре від дощу скло карети.

А шкода. Мені так кортить ще раз побувати на цвинтарі Пер-Лашез і в цирку на Єлисейських полях..

– То, виходить, ви поспішали? – запитав поліцейський інспектор.

– Я ні. Це все мій хазяїн. До речі, мені потрібно ще купити сорочки і шкарпетки! Ми ж виїхали без речей, маючи при собі лише ручний саквояж.

– Я можу провести вас на базар, де ви знайдете все потрібне.

– О, ви дуже люб’язні, пане, – відповів Паспарту.

І вони попрямували до базару. Паспарту продовжував базікати.

– Тільки б не спізнитися на пароплав! – занепокоєно мовив слуга.

– У вас достатньо часу, – відповів Фікс, – зараз тільки полудень.

Паспарту витяг свого величезного годинника.

– Як полудень! – вигукнув він. – Зараз тільки дев’ята година п’ятдесят дві хвилини!

– Ваш годинник відстає, – зауважив Фікс.

– Мій годинник! Мій фамільний годинник, який мені лишився від прадіда! Та він не помиляється і на п’ять хвилин за рік! Це справжній хронометр!

– Я розумію, у чому річ, – сказав Фікс. – У вас і досі лондонський час, а він відстає від тутешнього приблизно на дві години. У кожній країні вам належить переводити годинника за місцевим часом.

– Мені! Переводити годинника! – вигукнув Паспарту. – Ніколи!

– Але тоді він не відповідатиме сонцю.

– Тим гірше для сонця! Значить, воно помиляється!

І славний парубок з гордовитим виглядом поклав годинника в кишеню.

Після нетривалої паузи, Фікс знову запитав:

– Виходить, ви поквапом залишили Лондон?

– Ще б пак! Минулої середи містер Фоґґ усупереч своїм звичкам повернувся з клубу о восьмій годині вечора, і за три чверті години ми вирушили в путь.

– Куди ж прямує ваш хазяїн?

– Вперед і вперед! Він їде навколо світу!

– Навколо світу? – вигукнув Фікс.

– Так, за вісімдесят днів! Він каже, що це парі, але, відверто кажучи, я не вірю. Адже це нісенітниця! Тут криється щось інше.

– Він, мабуть, оригінал, ваш містер Фоґґ?

– І я такої думки.

– Імовірно, багатий?

– Напевне. Адже ми веземо з собою кругленьку суму новісінькими банківськими білетами! У витратах не обмежуємося. Міркуйте самі: він обіцяв чималу винагороду механікові "Монголії", за умови, якщо ми раніше прибудемо до Бомбея.

– А давно ви знаєте свого хазяїна?

– Я? – перепитав Паспарту. – Та я служу в нього від самісінького дня від’їзду.

Легко здогадатися, яке враження справили ці відповіді на й без того вже збуджену уяву інспектора поліції.

Цей квапливий від’їзд із Лондона невдовзі після крадіжки, велика сума, яку людина везе з собою, прагнення дістатися віддалених країн під приводом незвичайного парі – все це мало переконати і таки переконало Фікса в його припущеннях. Із подальшої розмови з французом він довідався, що слуга зовсім не знає свого пана, що той жив у Лондоні самотньо і, здається, був багатий, хоча ніхто не знає про джерело його статків, що це потайна людина тощо.

З іншого боку, Фікс довідався, що Філеас Фоґґ не висадився в Суеці і справді прямує до Бомбея..

– А чи далеко звідси до Бомбея? – запитав Паспарту.

– Чимало, – відповів агент. – Вам доведеться ще днів із десять пливти морем.

– А де він, цей Бомбей?

– В Індії.

– В Азії?

– Звичайно.

– Чорт забирай! Знаєте… мене непокоїть одна річ… мій ріжок!

– Який ріжок?

– Та газовий ріжок, якого я забув вимкнути, тепер він горить за мій рахунок. Я й підрахував: за добу газу згоряє на два шилінги, що на шість пенсів більше за мою денну платню. І якщо подорож затягнеться, то, самі розумієте…

Чи зрозумів Фікс усі обставини, пов’язані з газовим ріжком? Навряд чи. Він більше не слухав, адже обмірковував план. Вони прийшли на базар. Паспарту зостався купувати необхідне, Фікс, порадивши йому не спізнюватися до відплиття "Монголії", чимдуж помчав у консульство.

Прийнявши певне рішення, Фікс укотре виявив всю свою холоднокровність.

– Пане консул, – сказав він, – у мене більше немає сумнівів. Молодчик у нас в руках. Він вдає із себе дивака, що має намір об’їхати навколо світу за вісімдесят днів.

– Тоді це спритний пройдисвіт, – зауважив консул, – він розраховує повернутися в Лондон, спантеличивши поліцію обох континентів!

– Ну, це ми ще побачимо, – заперечив Фікс.

– Може, ви припускаєтесь помилки? – перепитав консул.

– Ні.

– Тоді навіщо цей злодій здумав реєструвати свій проїзд через Суец?

– Навіщо?… Я й сам не знаю, – відповів детектив, – та послухайте…

І кількома словами він переповів консулові свою розмову зі слугою горезвісного містера Фоґґа.

– Справді, – погодився консул, – усе свідчить проти цієї людини. Що ж ви збираєтеся робити?

– Відправити депешу до Лондона, щоб негайно надіслали в Бомбей ордер на його арешт, а самому сісти на "Монголію" і пливти за злодієм до Індії; і там, на британській території, чемно підійти з ордером у руках і взяти його за плече.

Безпристрасно проказавши це, агент попрощався з консулом і пішов на телеграф. Звідти він надіслав начальникові поліції вже відому нам депешу.

За чверть години Фікс із легкою валізою в руках, зате із солідним запасом грошей ступив на палубу "Монголії", і незабаром швидкий пакетбот уже мчав хвилями Червоного моря.

Розділ дев’ятий,

де Червоне море та Індійський океан сприяють планам містера Філеаса Фоґґа

Відстань між Суецом і Аденом охоплює рівно тисячу триста десять миль; за умовами договору з компанією пароплави повинні проходити цей шлях за сто тридцять вісім годин. "Монголія", котли якої працювали на повну потужність, мала прибути в Аден раніше встановленого терміну.

Більшість пасажирів, що сіли в Бриндизі, пливли в Індію. Хтось прямував до Бомбея, хтось – до Калькутти, але також через Бомбей, бо відтоді як залізниця перетнула півострів Індостан, більше не було потреби огинати Цейлон.

Серед пасажирів "Монголії" було багато цивільних чиновників і офіцерів усіх рангів. Одні з них служили у британській армії, інші командували тубільними військами сипаїв; ті й інші одержувати величезну платню навіть тоді, коли права й обов’язки Ост-Індійської компанії перейшли до держави. Молодшим лейтенантам платили 7 тисяч франків, бригадирам – 60 тисяч, генералам – 100 тисяч..

Загалом, на "Монголії" було непогано; до товариства чиновників приєдналося кілька власників мільйонних статків – молодих англійців, які задумали вдалині від батьківщини заснувати нові торговельні підприємства. Скарбничий, довірена особа компанії, що за посадою майже прирівнювався до капітана, все влаштував на славу.

За сніданком, за ленчем, за обідом і вечерею столи вгиналися від м’ясних страв і закусок, які готували на судновій кухні. Пасажирки – їх було небагато – двічі на день міняли туалети, слухали музику і, коли море сприяло, навіть танцювали..

Та Червоне море, як усі довгі й вузькі затоки, було примхливим і часто неспокійним. Коли вітер дув із боку Азії чи від берегів Африки, "Монголію", що нагадувала довге веретено з ґвинтом, несамовито гойдало. Тоді жінки ховалися в каютах, музика стихала, спів і танці припинялися. Тим часом, попри хитавицю і шквали, пакетбот, не сповільнюючи ходу, мчав до Баб-ель-Мандебської протоки..

Що робив у цей час Філеас Фоґґ? Можливо, схвильований, він стежив за зміною вітрів, що заважали рухові судна, чи за бурхливими хвилями, що загрожували розламати пароплав, чи, зрештою, уявляв собі всілякі аварії, що змусили б "Монголію" зайти в якийсь порт і цим дуже зашкодити його подорожі?

Зовсім ні. У всякому разі, якщо в цього джентльмена й виникали думки про подібні несподіванки, він ніяк цього не виявляв. Він незмінно залишався безпристрасною людиною, таким самим незворушним членом

Реформ-клубу, якого не могли захопити зненацька ніякі події чи нещасні випадки. Він виглядав збудженим не більше за судновий хронометр.

Рідко бував на палубі, мало цікавився Червоним морем, прославленим подіями перших століть історії людства. Він не виходив помилуватися прибережними містами, мальовничі силуети яких часом окреслювалися на обрії. Він навіть не думав про небезпеки цієї Арабської затоки, про яку прадавні історики – Страбон, Арриан, Артемідор, Едрисі – згадують із жахом і в яку мореплавці навіть не наважувалися заходити, не убезпечивши себе жертвоприношеннями..

Що ж робив цей оригінал під час свого перебування на "Монголії"? По-перше, він чотири рази на день їв, причому ні бічна, ні кільова хитавиця не могла завадити роботі його організму – цієї чудово налагодженої машини. По-друге, грав у віст.

Так. Він знайшов азартних, як і сам, партнерів. То були: збирач податків, що повертався до себе в Ґоа, священик, преподобний Децимус Сміт, який прямував до Бомбея, і бригадний генерал британської армії, що поспішав до свого корпусу в Бенаресі. Троє цих пасажирів мали таку саму пристрасть до вісту, як і містер Фоґґ, і так само мовчазні й зосереджені, вони годинами сиділи за картами..

Щодо Паспарту, то він уявлення не мав, що таке морська хвороба. Він займав окрему каюту в носовій частині судна і достоту, як його хазяїн, нівроку наминав. Не скажеш, що йому не подобалося подорожувати в таких умовах. Він відчув смак цього життя: "Чудова їжа, зручне помешкання, нові країни!" До того ж він був цілком упевнений, що вся ця витівка завершиться в Бомбеї..

Наступного дня після відбуття з Суеца, вранці 10 жовтня, він дуже зрадів, забачивши того ввічливого джентльмена, до якого звернувся на набережній в Єгипті.

– Якщо я не помиляюся, – заговорив до нього Паспарту з люб’язною усмішкою, – це ви, містере, так охоче побули мені за гіда в Суеці?

– І справді! – відповів детектив. – Тепер і я вас упізнав! Ви слуга того дивака-англійця…

– Саме так, містере…

– Фікс.

– Містере Фікс, радий зустріти вас на кораблі. Далеко їдете?

– Як і ви, – у Бомбей.

– Чудово! А чи доводилося вам колись здійснювати цей маршрут?

– Кілька разів, – відповів Фікс. – Я агент компанії "Пенінсюлер".

– У такому разі, ви знаєте Індію?

– М-так… – процідив детектив, побоюючись бовкнути зайвого.

– То чи цікава ця країна – Індія?

– Надзвичайно цікава! Мечеті, мінарети, храми, факіри, пагоди, тигри, змії, баядерки! Слід сподіватися, ви матимете вдосталь часу, щоб ознайомитися з цією країною…

– Маю надію, містере Фікс. Міркуйте самі: не стане ж людина при здоровому ґлузді все життя перескакувати з пароплава на поїзд і з поїзда на пароплав під тим приводом, що він здійснює навколосвітню подорож за вісімдесят днів! Ні. Можете не сумніватися: ця шалена гонитва закінчиться в Бомбеї.

– А як почувається містер Фоґґ? – запитав Фікс доволі природним тоном.

– Чудово. Втім, як і я. Їм, наче зголоднілий людожер. От що значить морське повітря!

– Я жодного разу не бачив вашого хазяїна на палубі.

– Він ніколи не виходить – йому нецікаво.

– А чи не здається вам, вельмишановний Паспарту, що за цією горезвісною навколосвітньою подорожжю криється щось… ну, скажімо, дипломатичне?

– Слово честі, містере Фікс, я нічого про це не знаю і, відверто кажучи, не дав би й півкрони, аби довідатися.

Після цієї зустрічі Паспарту й Фікс частенько спілкувалися. Поліцейський інспектор усіляко прагнув зблизитися зі слугою містера Фоґґа. Це могло стати йому в пригоді. Тому він нерідко запрошував Паспарту в бар "Монголії" і там частував його склянкою віскі чи кухлем елю; наш приятель приймав це без церемоній і, щоб не залишатися в боргу, навзаєм пригощав містера Фікса, якого вважав досить приємним джентльменом..

Тим часом пакетбот швидко рухався вперед. 13 жовтня на горизонті замаячіли околиці міста Мока, оточеного напівзруйнованими стінами, над якими здіймалися зелені фінікові пальми. А вдалині, на схилах гір, розкинулися великі плантації кавових дерев. Паспарту замиловано розглядав це славетне місто: він вважав, що кільце напівзруйнованих стін і руїни вежі робили його подібним до величезної кавової чашки..

Наступної ночі "Монголія" перетнула Баб-ель-Мандебську протоку, що з арабської означає "Брама сліз"; а наступного дня, 14 жовтня, судно

підійшло до гавані Стимер-Пойнт, біля північно-західної частини Аденського рейду. Тут пароплав мав знову поповнити запаси пального. Забезпечення пальним для пароплавних котлів у місцях, віддалених від його видобутку, – важливе і складне завдання.

Тільки компанія "Пенінсюлер" щорічно витрачає на це вісімсот тисяч фунтів стерлінґів (двадцять мільйонів франків). Для цього доводиться будувати спеціальні склади в різних далеких портах, і ціна вугілля зростає до вісімдесяти франків за тонну..

"Монголії" до Бомбея залишалося пройти ще тисячу шістсот п’ятдесят миль, і, щоб натопкати свої бункери, їй треба було затриматись у Стимер-Пойнті на дві години.

Та ця затримка аж ніяк не могла позначитися на планах Філеаса Фоґґа. Вона була передбаченою. До того ж замість ранку 15 жовтня "Монголія" прибула в Аден 14-го ввечері. Отже, було виграно п’ятнадцять годин.

Містер Фоґґ і його слуга зійшли на берег. Джентльмен пішов візувати свій паспорт. Фікс назирці крався за ним. По виконанні формальності з візою Філеас Фоґґ повернувся на корабель, аби продовжити партію вісту.

Паспарту, як зазвичай, сновигав у юрбі сомалійців, баніанів, парсів, євреїв, арабів і європейців, з яких складалося двадцятип’ятитисячне населення Адена. Він милувався укріпленнями, що уподібнюють це місто до Ґібралтара Індійського океану; оглядав чудові водойми, які обслуговують англійські інженери через дві тисячі років після інженерів царя Соломона..

"Цікаво, цікаво! – думав Паспарту, повертаючись на пароплав. – Я тепер розумію, що подорож – річ недаремна, коли прагнеш побачити щось новеньке".

О шостій годині вечора "Монголія", розтинаючи гвинтовими лопатями хвилі Аденського рейду, вийшла в Індійський океан. За сто шістдесят вісім годин вона мала подолати відстань між Аденом і Бомбеєм. Утім, їй сприяв Індійський океан. Увесь час дув північно-західний вітер, а вітрила допомагали паровим двигунам..

Судно гойдало менше. Гарно вбрані жінки знову повиходили на палубу. Наново почувся спів, почалися танці.

Словом, подорож тривала за чудових умов. Паспарту був у захваті від люб’язного попутника, якого в особі Фікса послала йому доля.

До полудня в неділю, 20 жовтня, стало видно індійський берег. За дві години на палубу "Монголії" піднявся лоцман. На обрії, на тлі неба, вимальовувалися м’які обриси далеких пагорбів. Згодом виразніше виринули ряди пальм, у яких потопало місто. Пакетбот увійшов на рейд, утворений островами Солсетт, Колаба, Елефанта, Батчер, і пів на п’яту пристав до набережної Бомбея..

Філеас Фоґґ тієї миті закінчував свій тридцять третій робер, під час якого йому і його партнерові завдяки сміливому маневру вдалося взяти тринадцять хабарів і завершити цю прекрасну подорож "великим шоломом".

"Монголія" мала бути в Бомбеї тільки 22 жовтня, а прийшла 20-го. Отже, з моменту від’їзду з Лондона, Філеас Фоґґ зекономив два дні, що він методично занотував у свій маршрут, у графу виграшів.

Розділ десятий,

у якому Паспарту щасливий, що відбувся лише втратою взуття

Усім відомо, що Індія – цей величезний трикутник, вершина якого звернена на південь, а основа на північ, – простягається на один мільйон

чотириста тисяч квадратних миль, густо заселених ста вісімдесятьма мільйонами жителів. Спочатку британський уряд фактично володів лише частиною цієї неосяжної країни.

Його представляли генерал-губернатор у Калькутті, губернатори в Мадрасі, Бомбеї, Бенґалії та віце-губернатор в Аґрі..

Та власне Британська Індія займала тоді площу лише сімсот тисяч квадратних миль із населенням сто чи сто десять мільйонів осіб. Значна частина індійської території ще не перебувала під владою англійської королеви, тож у багатьох віддалених округах дикі й жорстокі раджі користувалися цілковитою незалежністю..

З 1756 року, коли було засновано перше англійське поселення на території нинішнього міста Мадрас, і до того, як спалахнуло грандіозне повстання сипаїв, знаменита Ост-Індійська компанія була в цій країні всемогутньою. Поступово вона прибирала до рук різні провінції, купуючи їх у раджів на умовах щорічної ренти, яку досить часто навіть не виплачувала.

Вона сама призначала генерал-губернатора й усіх військових і цивільних чиновників; але зараз компанії вже не існує, і всі англійські володіння в Індії підпорядковані безпосередньо владі англійської корони..

Зовнішній вигляд, смаки, етнографічні розбіжності півострова змінюються щодня. За старих часів подорож країною можна було здійснити пішки, верхи, у візку, паланкіні, кареті, на спині людини і т.ін. Тепер пароплави на великій швидкості перетинають Інд і Ґанґ, і залізниця, що йде через весь півострів Індостан і розгалужується в різних напрямках, з’єднує Бомбей із Калькуттою: відстань між ними потяг долає за три дні..

Залізнична магістраль, що перетинає Індію, не утворює прямої лінії. Від Бомбея до Калькутти близько тисячі ста миль, і поїзд із середньою

швидкістю проїхав би їх менше ніж за три дні; але насправді ця відстань принаймні на третину збільшується внаслідок тих відхилень, які робить залізнична колія, піднімаючись на північ до Аллахабаду..

Ось найзначніші пункти Великої Індійської залізниці: перетинаючи острів Бомбей, вона проходить через Солсетт, перекидається на материк навпроти Тхана, перерізує гірський хребет Західних Ґат, повертає на північний схід до Бурханпура, проходить територією напівнезалежного князівства Бундельханд, потім піднімається на північ до Аллахабада, відхиляючись до сходу, зустрічається з Ґанґом поблизу Бенареса, трохи відходить від течії річки, спускається на південний схід до Бурдвану і французького міста Шандернагора й закінчується в Калькутті..

О пів на п’яту пасажири "Монголії" висадилися в Бомбеї; поїзд на Калькутту відходив рівно о восьмій годині вечора.

Попрощавшись зі своїми партнерами, містер Фоґґ залишив пакетбот і дав своєму слузі докладні розпорядження щодо певних покупок, не забувши попередити його, щоб до восьмої години він обов’язково був на вокзалі, а сам розміреним кроком, що відбивав секунди, немов маятник астрономічного годинника, попрямував до паспортного бюро..

Що ж до визначних пам’яток Бомбея – ратуші, розкішної бібліотеки, фортів, доків, бавовняного ринку, базару, мечетей, синагог, вірменських церков, чудової пагоди Малабар-Гілл, прикрашеної двома багатокутними вежами, – то він навіть не подумав їх оглянути. Не позирнув він ні на дивовижні зразки архітектури в Елефанті, ні на таємничі підземелля у південно-східній частині гавані, ні на печери Канхері на острові Солсетт – чудові пам’ятки буддійського зодчества..

Його геть нічого не цікавило! Вийшовши з паспортного бюро, Філеас Фоґґ спокійно пройшов на вокзал і замовив собі обід. Серед усіх страв метрдотель вважав за потрібне порекомендувати відвідувачеві чудове, як він висловився, фрикасе з "місцевого кролика".

Філеас Фоґґ довго куштував цю страву, ретельно пережовуючи; та попри пряний соус, вона здалася йому огидною.

Він дзвінком покликав метрдотеля.

– Пане, – мовив він, спрямувавши на нього пильний погляд, – по-вашому, це кролик?

– Так, мілорде, – нахабно відповів шахрай, – це кролик із джунглів.

– А цей кролик часом не нявкав, коли його забивали?

– Нявкав? Що ви, мілорде! Кролик! Присягаюся вам…

– Не заприсягайтеся, – холодно відказав містер Фоґґ, – краще згадайте про ті часи, коли котів в Індії вважали священними тваринами. Гарні тоді були часи!

– Для котів, мілорде?

– Мабуть, і для мандрівників.

Зробивши це зауваження, містер Фоґґ продовжував спокійно обідати.

Детектив Фікс зійшов із "Монголії" слідком за містером Фоґґом і поспішив до директора бомбейської поліції. Він показав свої документи і розповів про покладений на нього обов’язок, а також про те, що він виявив злодія.

– Чи не одержали ви з Лондона ордер на арешт?..

– Ні, не одержали.

– Втім, ордер відправлено після від’їзду Фоґґа, і він міг іще не прибути в Бомбей.

Фікс був дуже збентежений. Він спробував домогтися ордера на арешт містера Фоґґа від начальника бомбейської поліції. Той відмовив. Справа стосувалася лондонської поліції, і тільки вона могла видати законний припис на арешт. Таке суворе дотримання законності можна пояснити вдачею самих англійців, досить педантичних щодо недоторканності людської особистості і для яких зазіхання на неї неприпустиме.

Фікс більше не наполягав: він зрозумів, що повинен скоритися й чекати на ордер. Але вирішив пильнувати цього потайного шахрая під час його перебування в Бомбеї. Він не мав сумнівів, що Філеас Фоґґ тут затримається, – такої ж думки, як ми знаємо, був і Паспарту, – а за цей час ордер встигне прибути.

Вислухавши накази свого хазяїна під час висадки з "Монголії", Паспарту зрозумів: у Бомбеї станеться те саме, що й у Суеці та Парижі; на цьому подорож не завершиться, а триватиме принаймні до Калькутти, а можливо, ще й далі. І він запитав себе: "А що, коли містер Фоґґ заклався не на жарт і мені, Паспарту, який мріяв про спокійне життя, справді доведеться об’їхати навколо світу за вісімдесят днів?!" Придбавши сорочки й кілька пар шкарпеток, Паспарту прогулювався вулицями Бомбея. Було людно, поряд із європейцями всіх національностей траплялися перси в гостроверхих капелюхах, баніани в круглих тюрбанах, сикхи в чотирикутних ковпаках, вірмени в довгополих халатах, парси у високих чорних шапках. Того дня було свято парсів, або гебрів, які вважають себе прямими нащадками послідовників Заратустри; це найзаповзятливіші, найцивілізованіші, найрозумніші і водночас найсуворіші жителі Індії; до їхнього числа належать нині найбільш багаті негоціанти – уродженці Бомбея. Це свято було чимось на зразок релігійного карнавалу або ходи, що супроводилася різними видовищами; у ньому брали участь баядерки, закутані в рожевий газ, прикрашений

золотими і срібними візерунками; вони дуже вправно і з достоїнством танцювали під звуки скрипок і барабанів.

Що й казати, Паспарту дивився на цікаві церемонії, наче мала дитина, широко роззявивши рота. Все це було для нього дивовижею, все вражало його слух і зір.

На його нещастя, цікавість затягла Паспарту далі, ніж треба; це могло завадити Філеасові Фоґґу продовжити його подорож.

Удосталь надивившись на парсів, Паспарту попрямував до вокзалу; дорогою йому трапилася неймовірної краси пагода Малабар-Ґілл, і йому спало на думку оглянути її зсередини.

Він не знав двох речей: по-перше, входити в деякі індуські пагоди християнам категорично заборонено і, по-друге, правовірні можуть увійти туди, лише залишивши своє взуття біля порога. Слід зазначити, що із суто політичних міркувань англійський уряд змушує до найменших дрібниць поважати вірування індусів і суворо карає всякого, хто ображає їхні релігійні почуття.

Паспарту ввійшов у пагоду, навіть не підозрюючи, що чинить злочин: просто він, як турист, хотів помилуватися внутрішньою оздобою Малабар-Ґілла, ошатними прикрасами храму, виконаними у стилі брамінської архітектури. Аж ось його нагло повалили на священні плити підлоги. Три жерці з лютим вогнем в очах накинулися на Паспарту. Зірвавши з нього черевики і шкарпетки, вони з дикими криками взялися щосили гамселити його.

Сильний і спритний француз миттю підхопився. Ударом кулака й копняком він збив із ніг двох супротивників, які заплуталися у своїх довгих одежах, стрімко вибіг із пагоди й невдовзі відірвався від третього переслідувача, що гнався за ним, нацьковуючи при цьому юрбу.

За п’ять хвилин до восьмої, всього лише за кілька митей до відправлення поїзда, з непокритою головою, босоніж і без покупок, які він розгубив дорогою, Паспарту прибіг на вокзал.

Фікс був уже на пероні. Простеживши містера Фоґґа до вокзалу, він зрозумів, що цей шахрай збирається від’їхати з Бомбея. Фікс одразу вирішив супроводжувати його до Калькутти і, якщо знадобиться, далі. Паспарту не бачив Фікса, що тримався осторонь, але той почув, як француз коротко розповів містерові Фоґґу про свої пригоди.

– Сподіваюся, з вами цього більше не трапиться, – спокійно мовив Філеас Фоґґ, займаючи місце в одному з вагонів потяга.

Бідолашний молодик, зніяковілий, босий, мовчки поплентався за своїм хазяїном.

Фікс уже збирався увійти в сусідній вагон, як раптом його осяяла ще одна думка.

– Ні! – сказав він собі. – Я залишуся тут… Злочин скоєно на індійській території… Молодчик тепер у моїх руках!

Цієї ж миті паротяг видав пронизливий свист і зник у нічній пітьмі.

Розділ одинадцятий,

у якому Філеас Фоґґ за нечуваною ціною купує тварину для поїздки верхи

Поїзд від’їхав точно за графіком. Серед його пасажирів було кілька офіцерів, цивільних чиновників і торговців опіумом та індиго, яких справи спонукали відвідати східну частину країни.

Паспарту їхав в одному купе зі своїм хазяїном. Навпроти них розмістився третій пасажир.

Це був бригадний генерал, сер Френсіс Кромарті, один із партнерів містера Фоґґа у плаванні з Суеца в Бомбей; тепер він прямував до своєї військової частини, що розташовувалася на околиці Бенареса.

Сера Френсіса Кромарті, високого блондина років п’ятдесяти, який відзначився під час останнього повстання сипаїв, цілком справедливо можна вважати місцевим жителем. Він із юності жив в Індії, лише зрідка відвідуючи рідні місця. Генерал охоче розповів би багато цікавого про звичаї, історію й державний устрій Індії, якби Філеаса Фоґґа це цікавило. Але наш джентльмен ні про що не розпитував. Він не подорожував – він усе докладно занотовував. То було вагоме тіло, що пролітало довколаземною орбітою, дотримуючись законів точної механіки. У цю хвилину містер Фоґґ саме підраховував кількість годин, що спливли з часу його від’їзду з Лондона, і, звісно, став би потирати від задоволення руки, якби такий марний рух був властивий його натурі.

Сер Френсіс Кромарті встиг зауважити у своєму попутникові великого оригінала, хоча мав змогу спостерігати за ним хіба під час картярської гри і пауз між роберами. Він запитував себе, чи доступні душі Філеаса Фоґґа краса природи й високі почуття, чи має він щирі прагнення і чи б’ється людське серце під цією холодною оболонкою? Для нього все це поки що було загадкою. Жоден із оригіналів, яких бригадний генерал зустрічав у своєму житті, не був подібний до містера Фоґґа – цього витвору точних наук!

Філеас Фоґґ не приховував від сера Френсіса Кромарті мети своєї навколосвітньої подорожі й умов, за яких було укладено парі. Бригадний генерал сприйняв цей заклад лише як дивацтво, без жодної доцільності, якою розумна людина має керуватись у всіх своїх вчинках. Витівка цього чудного джентльмена не могла принести аніякої користі ні йому, ні ближнім.

Через годину після від’їзду з Бомбея потяг, пройшовши по мосту, перетнув острів Солсетт і в’їхав на материк. Минувши станцію Кальян, він праворуч залишив залізничну гілку, що через Кандаллах і Пуну веде на південний схід Індії, і незабаром досяг станції Павелл. Проїхавши цей пункт, він попрямував до Західних Ґат – розгалуженого гірського хребта з базальтовими ґрунтами; найвищі вершини цих гір укриті густим лісом.

Час від часу сер Френсіс Кромарті й Філеас Фоґґ перекидалися словом. Укотре намагаючись відновити бесіду, бригадний генерал сказав:

– А кілька років тому, містере Фоґґ, у цьому місці довелося б, імовірно, затриматися, і це порушило б ваш маршрут.

– Чого б це, сер Френсіс?

– Бо колія обривалася біля підніжжя цих гір і далі доводилося продовжувати шлях у паланкіні або верхи до станції Кандаллах, що на протилежному схилі.

– Така затримка анітрохи не порушила б моїх планів, – відповів містер Фоґґ. – Я передбачав можливість певних перешкод.

– До речі, містере Фоґґ, – помітив бригадний генерал, – ви ризикували потрапити в доволі кепську історію через пригоди цього парубійка.

Паспарту, закутавши ноги в дорожню ковдру, міцно спав, і гадки не маючи, що йдеться про його особу.

– Англійський уряд надзвичайно суворо й цілком справедливо карає такі правопорушення, що ображають релігійні вірування індусів, – провадив генерал, – і якби вашого слугу впіймали…

– Що ж, якби його піймали, сер Френсіс, – відповів містер Фоґґ, – то неодмінно покарали б і він повернувся б на батьківщину. Тож я не розумію, як це могло б мене затримати!

На цьому бесіда урвалася. За ніч поїзд перетнув хребет Західних Ґат, прибув у Насік і вранці 21 жовтня досягнув рівнини в області Кхандейш. Серед добре оброблених полів виднілися невеликі селища, де пагоди заміняли дзвіниці європейських церков. Численні річки й струмки – притоки Ґодаварі – зрошували цю родючу місцевість.

Паспарту, прокинувшись, дивився у вікно й не міг повірити, що він перетинає Індію в потязі Великої Індійської півострівної залізниці. Це здавалося йому неправдоподібним, та це справді було так! Паротяг, яким керував машиніст-англієць і в паленищах якого горіло англійське вугілля, викидав хмари диму на кавові дерева, що росли обабіч дороги, на плантації бавовни, мускатного горіху, гвоздикового дерева, червоного перцю. Струмені пари спіраллю обвивалися навколо пальм, між якими вимальовувалися неймовірної краси бунгало, "віари" – занедбані монастирі – і чарівні храми, прикрашені примхливим орнаментом, характерним для індійської архітектури. Далі до самого обрію розкинулися непролазні джунглі з безліччю змій і тигрів, яких відлякував гуркіт поїзда, і, врешті, виднілися ліси, вирубані обабіч залізниці; там ще були слони, які задумливим поглядом проводжали навіжений потяг.

Уранці, залишивши осторонь станцію Малегаом, мандрівники минули цю лиховісну місцевість, яку нерідко зрошують кров’ю шанувальники богині Калі. Неподалік виднілася Еллора зі своїми чудовими пагодами. Вона височіла поблизу уславленого Аурангабада, колись столиці оскаженілого Ауренгзеба; тепер це просто головне місто однієї з провінцій, відрізаних від королівства Нізам. Цією територією колись правив Феринґеа – вождь тугів, король "душителів". Убивці, об’єднані ним у невловимі ватаги, душили кожного, хто траплявся на їхньому шляху, на честь богині Смерті, не проливаючи при цьому жодної краплини крові; були часи, коли, копнувши землю в будь-якому місці, ви ризикували натрапити на труп задушеного. Британському урядові майже вдалося

покласти край цим убивствам, однак жахливе співтовариство тугів діє і понині.

О пів на першу дня потяг зупинився на станції Бурханпур, де Паспарту зумів за величезні гроші роздобути пару місцевих туфель, розшитих фальшивими перлами, які він нап’яв із неприхованим задоволенням.

Мандрівники нашвидку поснідали і рушили далі – до станції Ассургур; частина шляху пролягала берегом річки Тапті, що впадає в Камбейську затоку поблизу Сурата.

Тут доречно згадати про ті думки, які вирували в голові Паспарту. До приїзду в Бомбей він гадав, і мав на це підстави, що саме в Бомбеї вся ця кампанія завершиться. Але тепер, коли потяг щодуху мчав Індією, у свідомості нашого парубчини відбувся переворот. У душі знову прокинулася жага до пригод. У ньому воскрес колишній потяг до фантазування; тепер він усерйоз сприймав плани свого хазяїна, повірив і в реальність навколосвітньої подорожі, й у те, що потрібно дотримати визначеного терміну. Його вже турбувала ймовірність запізнення й нещасних випадків, що можуть статися в дорозі. Він відчув себе зацікавленим у цьому парі й тремтів од згадки, що напередодні мало не зіпсував справу своєю непрощенною неуважністю. Не такий флегматичний, як містер Фоґґ, він був схильний непокоїтися з будь-якого приводу. Він згадував і перелічував попередні дні, проклинав зупинки поїзда, звинувачував його в повільності й подумки засуджував містера Фоґґа за те, що той не пообіцяв премії машиністові. Наш молодий чоловік не розумів того, що поїзд – не пакетбот і швидкість його суворо регламентована розкладом.

До вечора вони зглибилися в ущелини Сатпурських гір, що розділяють Кхандейш і Бундельханд.

Уранці 22 жовтня на запитання сера Френсіса Кромарті: "Котра година?" – Паспарту, поглянувши на свого годинника, відповів: "Третя година ночі". Насправді цей чудовий годинник, виставлений за гринвіцьким меридіаном, що проходить приблизно на сімдесят сім градусів на захід, мав відставати – і відставав – на чотири години.

Сер Френсіс Кромарті, виставивши свого годинника за місцевим часом, зробив Паспарту таке саме зауваження, як і Фікс. Він постарався пояснити йому, що годинника слід переводити з кожним новим меридіаном і що, коли рухатися весь час на схід, тобто назустріч сонцю, після кожного пройденого градуса дні стають на чотири хвилини коротше. Але все було даремно. Чи зрозумів упертюх хід думок бригадного генерала – невідомо, але, у всякому разі, він не перевів свого годинника, і той продовжував показувати лондонський час. Утім, то була лише невинна примха, яка нікому не могла зашкодити.

О восьмій годині ранку поїзд зупинився за п’ятнадцять миль від станції Роталь, посеред широкої галявини, оточеної кількома бунгало й робітничими хижами. Кондуктор пройшов уздовж вагонів, повторюючи: "Пасажири, виходьте! Пасажири, виходьте!.."

Філеас Фоґґ поглянув на Френсіса Кромарті, який, здавалося, не розумів, чим пояснюється несподівана зупинка на узліссі, серед тамариндових дерев і фінікових пальм.

Паспарту, не менш здивований, вискочив із вагона, але прожогом повернувся, волаючи:

– Колія закінчилася, хазяїне!

– Що ви хочете цим сказати? – запитав сер Френсіс Кромарті.

– Я хочу сказати, що поїзд далі не поїде.

Бригадний генерал одразу ж вийшов із вагона. Філеас Фоґґ неквапом пішов слідом. Обидва подалися до кондуктора.

– Де ми знаходимося? – поцікавився сер Френсіс Кромарті.

– У селищі Кольбі, – відповів кондуктор.

– Ми тут зупиняємося?

– Ясна річ. Залізниця не добудована…

– Як не добудована?!

– А так! Залишається ще прокласти відрізок шляху миль з п’ятдесят до Аллахабада, звідти лінія прямує далі.

– Але ж у газетах повідомляли, що дорогу відкрито до самої Калькутти!

– Що поробиш, генерале, газети помилилися.

– А ви продаєте квитки від Бомбея до Калькутти! – продовжував сер Френсіс Кромарті, терпець якого вже почав уриватися.

– Так, – відповів кондуктор, – але пасажири знають, що шлях від Кольбі до Аллахабада їм треба долати власними силами.

Сер Френсіс Кромарті був розлючений. Паспарту охоче вклав би на місці ні в чому не винного кондуктора. Він не зважувався глянути на свого хазяїна.

– Сер Френсіс, – спокійно сказав містер Фоґґ, – якщо ваша ласка, ми пошукаємо якийсь спосіб дістатися до Аллахабада.

– Містере Фоґґ, ця затримка руйнує ваші плани?

– Ні, сер Френсіс, я передбачав її.

– Як? Ви знали, що дорога…

– Аж ніяк. Проте я знав, що рано чи пізно якась перешкода трапиться на моєму шляху. Нічого не втрачено. Я маю два дні про запас. Пароплав із Калькутти до Гонконга відходить двадцять п’ятого опівдні. Сьогодні тільки двадцять друге. Ми прибудемо до Калькутти вчасно.

Чи варто заперечувати, вислухавши таку впевнену відповідь?

Спорудження залізниці справді зупинилося в цьому місці. Газети, як годинник, що поспішає, передчасно повідомили про відкриття лінії. Більшість пасажирів знали про недобудовану залізничну колію. Зійшовши з поїзда, вони швидко винайняли всі засоби пересування, що були в селищі. Чотириколісні вози, візки, запряжені зебу (місцева порода биків), дорожні візки, схожі на пересувні пагоди, паланкіни, поні – усе розібрали. Містер Фоґґ і сер Френсіс Кромарті, обнишпоривши все селище, повернулися ні з чим.

– Я піду пішки, – сказав Філеас Фоґґ.

Паспарту, що саме підійшов до містера Фоґґа, промовисто скривився, подивившись на свої чудові, але непридатні для тривалої ходьби туфлі. На щастя, він також розвідував транспортну ситуацію, і тепер, трохи поміркувавши, оголосив про своє відкриття:

– Хазяїне, здається, я знайшов засіб пересування.

– Який?

– Слона! Індус, що мешкає за сто кроків звідси, має слона.

– Що ж, ходімо подивимося на слона, – відповів містер Фоґґ.

За п’ять хвилин Філеас Фоґґ, сер Френсіс Кромарті й Паспарту підійшли до хатини, поряд із якою була загорода з високим частоколом. У хатині жив селянин, у загороді – слон. На прохання товариства індус увів містера Фоґґа й обох його супутників до загону.

Там вони побачили майже ручну тварину. Господар тренував його як бойового слона, а не як в’ючного. З цією метою він намагався змінити м’який від природи характер велетня й довести його до оскаження, що індійською називається "муч". Цього досягають тим, що впродовж трьох місяців слона годують цукром і маслом. Такий режим, здавалося б, не може дати очікуваного результату, проте його успішно застосовують дресирувальники слонів. На щастя для містера Фоґґа, тварину лише нещодавно посадили на таку дієту.

Слон на ім’я Кіуні, як і всі його родичі, був здатний швидко й довго ходити; через брак іншого транспортного засобу Філеас Фоґґ вирішив скористатися саме цим.

Але слони в Індії дорогі, бо щорік їх дедалі меншає. Для циркових змагань придатними вважають лише самців, тож вони велика рідкість. У неволі ці тварини досить рідко дають потомство, тому їх можна роздобути тільки на полюванні. Через те слонів у цій країні дбайливо оберігають, і коли містер Фоґґ попросив індуса поступитися йому слоном, той рішуче відмовив.

Фоґґ наполягав і запропонував неймовірну ціну: десять фунтів стерлінґів за годину. Ні? Двадцять фунтів? Теж ні! Сорок фунтів? Знову відмова?! Паспарту підстрибував при кожному надвишку, але індус не поступався.

Ціна була дуже гарною. Якщо вважати, що слон до Аллахабада йтиме п’ятнадцять годин, то він заробить своєму господареві шістсот фунтів стерлінґів.

Філеас Фоґґ без вагань запропонував індусові продати слона й назвав стартову ціну – тисяча фунтів.

Індус не хотів продавати! Імовірно, проноза передчував гарну наживу.

Сер Френсіс Кромарті відкликав містера Фоґґа вбік і порадив йому добряче помізкувати, перш ніж накидати ціну. Філеас Фоґґ пояснив своєму супутникові, що не має звички діяти нерозважливо, що на кону двадцять тисяч фунтів, що слон йому конче потрібен і що він придбає його, навіть коли доведеться заплатити удвадцятеро більше, ніж той коштує.

Містер Фоґґ повернувся до індуса, чиї маленькі оченята палали жадобою і промовисто свідчили, що справа лише в ціні. Філеас Фоґґ запропонував йому тисячу двісті фунтів, потім півтори тисячі, потім тисячу вісімсот, нарешті дві тисячі. Паспарту, зазвичай такий рум’янолиций, аж сполотнів од хвилювання.

На двох тисячах індус здався.

– Присягаюся своїми черевиками, – закричав Паспарту, – нічогенька ціна за слонятину!

Угоду було укладено, залишалося знайти провідника. Це вже було легше. Молодий парс із розумною фізіономією запропонував свої послуги. Містер Фоґґ погодився, пообіцявши йому таку винагороду, що могла лише подвоїти його старання.

Слона вивели й одразу осідлали. Парс досконало знав ремесло "махута", або корнака. Він покрив спину слона чимось на зразок попони й причепив з обох боків по досить незручному кошику.

Філеас Фоґґ заплатив індусові банківськими білетами, діставши їх із надр знаменитого дорожнього саквояжа. Паспарту здалося, що кожний папірець виймали у нього з бельбахів. Потім містер Фоґґ запропонував серові Френсісу Кромарті доставити його на станцію Аллахабад. Бригадний генерал погодився. Зайвий пасажир не міг стомити велетенську тварину.

Провізію закупили в Кольбі. Сер Френсіс Кромарті зайняв місце в одному кошику, Філеас Фоґґ – у другому. Паспарту сів на спину тварини, між своїм хазяїном і бригадним генералом, парс видерся слонові на шию, о дев’ятій годині вони вирушили із селища, прямуючи до Аллахабада найкоротшим шляхом – крізь густий пальмовий ліс.

Розділ дванадцятий,

у якому йдеться про те, як Філеас Фоґґ із супутниками заглибились у хащі індійського лісу і що з того вийшло

Аби скоротити шлях, провідник залишив осторонь залізницю, на якій активно завершували будівельні роботи. Колія була звивистою через примхливі відноги Віндійських гір, тому це був не найкоротший шлях і вкрай невигідний Філеасові Фоґґу. Парс добре знав усі місцеві дороги і стежки, тож повіз мандрівників навпростець через ліс, аби скоротити миль із двадцять. Філеас Фоґґ і сер Френсіс Кромарті, заховані у свої кошики по саму шию, потерпали від труського клусу слона, якого без упину підганяв махут. Однак своє вкрай незручне становище вони терпіли із суто британською стриманістю і, лише забачивши один одного, зрідка перекидалися словами.

Паспарту сидів на спині тварини і перший приймав на себе всі поштовхи; затямивши напучування свого хазяїна, він намагався тримати язика за зубами лише з остраху відкусити його. То зіслизаючи на шию слона, то скочуючись на круп, парубійко втинав складних трюків, ніби клоун на трампліні. Але, попри ці шалені стрибки, він тараторив, сміявся і подеколи діставав із сумки шматок цукру й простягав розумному Кіуні. Той приймав частування кінчиком хобота, навіть на хвильку не сповільнюючи свого розміреного клуса.

За дві години провідник зупинив слона, аби той трохи відпочив. Тварина поїла гілляччя та молодих пагонів і втамувала спрагу з болота неподалік. Сер Френсіс Кромарті не скаржився на зупинку. Він почувався розбитим. Проте містер Фоґґ виглядав таким свіжим, наче щойно прокинувся.

– Ви що, залізний? – із замилуванням запитав бригадний генерал.

– З кованого заліза! – відповів Паспарту, який саме заходився готувати нехитрий сніданок.

Опівдні провідник подав знак рушати. Місцевість ставала дедалі безлюднішою. Високі пальмові дерева змінилися заростями тамаринду й карликових пальм; згодом подорожні виїхали на широку долину, вкриту хирлявим чагарником і всіяну великими кам’яними брилами. Уся гірська частина Бундельханду населена племенами фанатиків, що належать до однієї з найжорстокіших сект індуської релігії. Панування англійців ще не усталилося в області, що перебуває під владою раджів, адже сюди важко дістатися через круті Віндійські гори.

Кілька разів мандрівники зустрічали оскаженілі юрби індусів, що гнівними жестами проводжали швидкохідного слона. Парс, наскільки це було можливо, прагнув уникати таких зустрічей, резонно вважаючи їх небезпечними. Вони майже не бачили тварин: за цілий день їм трапилися

лише кілька мавп, які одразу ж кинулися навтьоки і своїми мармизами вельми потішили Паспарту.

Увесь час нашого парубійка гризла одна думка, хоча насправді думок у нього в голові було не злічити, та ця йому геть не давала спокою: що містер Фоґґ робитиме зі слоном, коли вони прибудуть до Аллахабада? Візьме його з собою? Це неможливо! Транспортні витрати, додані до вартості слона, зробили б цю покупку абсолютно невиправданою. Може, він його продасть? Чи відпустить на волю? Шляхетна тварина цілком заслуговувала на щасливу долю. А раптом містер Фоґґ візьме та й подарує слона йому, Паспарту? Тоді він опиниться у досить складному становищі. Ця думка зовсім поглинула Паспарту.

О восьмій годині вечора мандрівники залишили позаду Віндійський гірський ланцюг і зробили привал у зруйнованому бунгало біля підніжжя північного схилу хребта.

За день вони подолали близько двадцяти п’яти миль, до станції Аллахабад залишалося стільки само.

Уночі було холодно. Всередині бунгало парс розпалив багаття із сухого гілляччя, і всі одразу ж відчули приємне тепло. Вечерю приготували з харчів, куплених у Кольбі. Виснажені й розбиті подорожні жадібно допалися до їжі. Бесіда, що почалася кількома уривчастими фразами, незабаром перейшла в лунке хропіння. Провідник пильнував біля Кіуні, який спав стоячки, обіпершись на стовбур могутнього дерева.

Ніч минула спокійно. Лише ревіння гепардів і пантер та пронизливий регіт мавп час від часу порушували тишу. Проте хижаки обмежувалися гарчанням і не робили нічого ворожого проти мешканців бунгало. Сер Френсіс Кромарті спав міцно, як солдат після тяжкого походу. Паспарту в тривожному сні повторював курбети, пророблені ним за день. Що ж до містера Фоґґа, то він спав так само мирно, як у своєму затишному будинку на Севіль-роу.

О шостій годині ранку мандрівники знову рушили в путь. Провідник сподівався надвечір дістатися до станції Аллахабад. Так містер Фоґґ втрачав лише частину тих сорока восьми годин, які він заощадив на початку мандрівки.

Минувши останні відноги гірського Віндійського хребта, Кіуні знову перейшов на клус. До полудня провідник обігнув селище Каллендженр на річці Кен, що впадає в одну з приток Ґанґу. Він весь час тримався осторонь населених місць, почуваючись у безпеці серед пустельних полів і низин, що вказували на наближення великої річки. Станція Аллахабад була приблизно за дванадцять миль на північний схід. Останній привал зробили в затінку бананових дерев, соковиті плоди яких, такі ситні, як хліб, і настільки ж смачні, як вершки, наші мандрівники належно оцінили.

О другій годині проводир завернув під покрив густого лісу, що простягався на кілька миль. Їхати лісом було безпечніше, ніж відкритою місцевістю. У всякому разі, дотепер не сталося жодної неприємної зустрічі, тож можна було сподіватися, що подорож мине без пригод, аж раптом слон зненацька зупинився, явно чимось стривожений.

Була четверта година пополудні.

– Що трапилося? – запитав сер Френсіс Кромарті, висуваючи голову зі свого кошика.

– Не знаю, генерале, – відповів парс, вслухаючись у нечіткі звуки, що долинали крізь зарості.

За кілька митей гамір став виразнішим. Здавалося, здаля долітав злитий водно звук людських голосів та інструментів.

Паспарту напружив слух і зір. Містер Фоґґ терпляче чекав, не мовлячи жодного слова.

Проводир зіскочив на землю, прив’язав тварину до дерева й заглибився в лісові хащі. За кілька хвилин він повернувся зі словами:

– Це процесія брамінів, що прямує в наш бік. Постараємося, щоб вони нас не помітили.

Він од’язав слона й завів його в кущі, порадивши мандрівникам не сходити на землю. Сам став насторожі, готовий будь-якої миті скочити на слона, якщо доведеться швидко тікати. Він сподівався, що юрба вірян пройде повз, не помітивши їх за густим листям дерев.

Неузгоджений гул голосів і музичних інструментів наближався. Було чути одноманітний спів, бій барабанів і дзенькіт цимбалів. Незабаром під деревами, за півсотні кроків від наших мандрівників, з’явилася голова процесії. Містер Фоґґ і його супутники крізь листя розрізняли чудернацькі фігури учасників цієї релігійної церемонії.

У першому ряді виступали жерці з митрами на головах і в довгому, гаптованому золотом убранні. Їх оточували чоловіки, жінки й діти, виводячи якихось похоронних псалмів, що уривалися ритмічними ударами там-тама й цимбалів. За ними, запряжена двома парами зебу в розкішних попонах, рухалася колісниця на високих колесах, спиці й ободи яких утворювали химерне зміїне плетиво. На ній височіла потворна чотирирука статуя з темно-червоним тілом, дикими очима, закошланим волоссям, висолопленим язиком і розтягнутими, пофарбованими хною, губами. На шиї в неї було намисто з голів, а на стегнах – пояс із відрубаних рук. Вона стояла на розпластаному тілі велетня без голови.

Сер Френсіс Кромарті упізнав цю статую.

– Богиня Калі, – прошепотів він, – богиня любові й смерті.

– Смерті – згодний, але любові – ніколи! – заявив Паспарту. – Ох і мерзенна особа!

Парс знаком звелів йому замовкнути.

Довкола статуї метушилися, борсалися, звивалися старі факіри, посмуговані коричневою фарбою і вкриті хрестоподібними порізами, з яких краплями сочилася кров; це були ті несамовиті фанатики, які під час урочистих індуських церемоній і нині ще кидаються під колісниці Джаґґернаута.

За ними кілька брамінів у пишних східних убраннях вели якусь жінку, що ледве переставляла ноги.

Ця жінка була молода, білошкіра, скидалася на європейку. Її голова, шия, плечі, вуха, руки й ноги були прикрашені коштовними каменями, намистами, браслетами й кульчиками. Золота туніка, покрита легкою пеленою, облягала її фігуру.

Слідом за молодою жінкою – який жахливий контраст для очей! – варта із заткнутими за пояс оголеними шаблями й довгими пістолетами, оздобленими срібними насічками, несла в паланкіні мерця.

Це було тіло старого, одягнене в розкішне вбрання раджі; як за життя, на ньому був тюрбан із перлами, гаптований золотом шовковий халат, прикрашений діамантами кашеміровий пасок і дорогоцінна зброя індійського можновладного князя.

За ними йшов оркестр музикантів, супроводжуваний юрбою фанатиків, чий дикий лемент часом забивав звуки музичних інструментів.

Сер Френсіс Кромарті провів сумним поглядом цю пишну ходу і, звернувшись до провідника, сказав:

– Сутті!

Парс ствердно кивнув головою і приклав пальця до губів. Довжелезна процесія повільно пройшла під деревами, незабаром останні її ряди зникли в лісових хащах.

Помалу спів затих. Якийсь час ще долинали віддалені вигуки, і, нарешті, весь цей галас змінила глибока тиша.

Філеас Фоґґ чув слово, вимовлене сером Френсісом Кромарті, і, щойно тубільці пішли, запитав:

– Що таке "сутті"?

– Сутті – це, містере Фоґґ, людське жертвопринесення, – відповів бригадний генерал, – але жертвопринесення добровільне. Жінку, яку ви щойно бачили, спалять узавтра з появою перших сонячних променів.

– Негідники! – вигукнув Паспарту, який не міг стримати свого обурення.

– А мрець? – поцікавився містер Фоґґ.

– Це князь, її чоловік, – відповів провідник, – раджа незалежного князівства Бундельханд.

– Як, хіба ці варварські звичаї все ще існують в Індії? І англійці досі не викорінили їх? – запитав Філеас Фоґґ, у голосі якого не промайнуло й тіні хвилювання.

– У більшій частині Індії, – відповів сер Френсіс Кромарті, – таких жертв більше не приносять, але ми не маємо ніякої влади в диких віддалених місцевостях і, зокрема, у Бундельханді. У північних відногах гір Вінах’я не припиняються вбивства й грабежі.

– Нещасна! – прошепотів Паспарту. – Її спалять живцем!

– Так, – відповів бригадний генерал, – а якщо її не спалять, ви й уявити не можете, на яке жахливе існування приречуть її близькі! Таким жінкам відрізають коси, їм дають на день усього кілька пучок рису й уважають нечистими тваринами; вони вмирають, як паршиві собаки. Звісно, ця жахлива перспектива, а не любов чи релігійний фанатизм, штовхає нещасних на смертельні муки. Втім, іноді такі жертвоприношення справді бувають добровільні, тож потрібне рішуче втручання влади, щоб запобігти їм. Кілька років тому, коли я жив у Бомбеї, до губернатора звернулася молода вдова з проханням дозволити спалити її разом із тілом чоловіка. Як ви здогадуєтесь, губернатор відмовив. Тоді ця жінка залишила місто, пішла до володінь якогось раджі й там принесла себе в жертву.

Під час розповіді бригадного генерала проводир увесь час кивав головою і, коли той скінчив, сказав:

– Жертва, яку взавтра принесуть на сході сонця, не буде добровільною.

– Звідки ви знаєте?

– Про це знає весь Бундельханд.

– Однак ця нещасна навіть не намагається пручатися, – зауважив сер Френсіс Кромарті.

– Так, адже її одурманено парами опіуму й коноплі.

– Куди її ведуть?

– У пагоду Пилладжі, що за дві милі звідси. Там вона проведе ніч в очікуванні жертвоприношення.

– Коли ж це станеться?

– Взавтра, з першими проблисками зорі.

Сказавши це, провідник вивів слона з хащі й заліз йому на шию. Але, перш ніж він подав сигнал особливим свистом, містер Фоґґ зупинив його і, звернувшись до сера Френсіса Кромарті, запитав:

– А що, як ми врятуємо цю жінку?

– Врятувати цю жінку, містере Фоґґ!.. – вигукнув бригадний генерал.

– У мене в резерві ще дванадцять годин. Я можу ними пожертвувати.

– Та ви, виявляється, людина із серцем! – захоплено мовив сер Френсіс.

– Іноді, – просто відповів Філеас Фоґґ. – Коли в мене є час.

Розділ тринадцятий,

де паспарту ще раз доводить, що доля усміхається сміливцям

Дуже смілива справа, важка і, можливо, нездійсненна. Містер Фоґґ ризикував своїм життям чи принаймні свободою, а отже, і успішним результатом свого парі; але він не вагався. Зрештою, він знайшов рішучого помічника в особі сера Френсіса Кромарті.

Паспарту ж був готовий на все; на нього можна було покластися. Він захопився наміром свого хазяїна. Під його крижаною зовнішністю слуга вгадав чуйне серце. Він починав любити Філеаса Фоґґа.

Залишався провідник. На чий бік пристане він у цій справі? Чи не надумає допомагати індусам? Треба було забезпечити якщо не його підтримку, то хоча б нейтралітет.

Сер Френсіс Кромарті відверто запитав його про це.

– Пане генерале, я – парс, і ця жінка теж парсіянка. Можете покластися на мене.

– Чудово, – мовив містер Фоґґ.

– Та затямте, – продовжував проводир, – ми не просто ризикуємо життям, нам загрожують страшні тортури, якщо нас упіймають. Поміркуйте про це.

– Ми вже поміркували, – відповів містер Фоґґ. – Мені здається, для здійснення нашого задуму треба дочекатися ночі.

– Я теж такої думки, – сказав провідник.

Шляхетний індус відкрив деякі подробиці життя бідолашної жінки. Ця красуня-індуска з племені парсів була дочкою заможного купця з Бомбея. У цьому місті вона отримала суто англійське виховання і мала манери європейської жінки. Звали її Аудою.

Осиротілу, її примусово видали заміж за старого раджу Бундельханду. Через три місяці Ауда овдовіла. Знаючи про свою подальшу долю, вона спробувала втекти, однак її одразу ж упіймали; зацікавлені в її смерті родичі раджі прирекли жінку на страту, від якої, скоріш за все, ніщо не могло врятувати.

Ця розповідь тільки зміцнила містера Фоґґа і його супутників у їхньому шляхетному рішенні. Провідникові наказали спрямувати слона до пагоди Пилладжі, до якої треба було якнайближче підійти.

Через півгодини вони зупинилися в густих заростях, за п’ятдесят кроків від пагоди; її не було видно, та вони ясно чули несамовитий лемент фанатиків.

Затим подорожани ретельно обговорили, як прокрастися до нещасної. Провідник знав пагоду Пилладжі, де, на його думку, має перебувати молода жінка. Чи зуміють вони проникнути туди через один із входів, коли сп’яніла юрба порине в сон, чи їм доведеться ламати стіну. З’ясувати це можна буде лише на місці.

Одне зрозуміло: жертву треба визволяти цієї ночі, не чекаючи ранку, коли її поведуть на страту. Тоді вже врятувати її буде неможливо..

Містер Фоґґ і його товариші очікували настання ночі. Години о шостій, зі смерканням, вони взялися розвідувати територію навколо пагоди. Звідти ще долинали поодинокі викрики факірів. За своїм звичаєм, ці люди, ймовірно, перебували у глибокому сп’янінні від "hang" – рідкого опіуму, змішаного з настоєм конопель, отже, невдовзі могла випасти нагода непомітно прослизнути до храму..

Парс, за яким ішли містер Фоґґ, сер Френсіс Кромарті й Паспарту, нечутно просувався вперед. З десять хвилин вони пробиралися, ховаючись за деревами, а потім вийшли на берег невеличкої річки; там, при світлі залізних смолоскипів вони помітили купу зрубаних стовбурів. То було майбутнє багаття, складене з цінних сандалових дерев, просякнутих запашною олією.

На ньому лежало набальзамоване тіло раджі, яке мали спалити разом із нещасною вдовою. За сто кроків звідти здіймалася пагода, мінарети якої виступали з мороку серед вершин дерев..

– Уперед! – тихо вимовив провідник.

І, подвоївши пильність, він безшумно поплазував разом зі своїми супутниками у високій траві.

Панувала цілковита тиша, яку порушував лише шепіт вітру в гіллі дерев. Незабаром провідник зупинився біля краю галяви. Її освітлювали кілька смолоскипів. Галявина була всіяна групами сонних, обм’яклих від дурману індусів. Вона нагадувала покрите трупами поле бою. Чоловіки, жінки, діти – усі лежали покотом.

Кілька п’яниць щось вигукували хриплими голосами..

На задньому плані, серед темної маси дерев, ледь виднілася пагода Пилладжі. Але, на велике розчарування провідника, варта раджі не спала: освітлені світильниками вартові сновигали біля дверей з шаблями наголо. Можна було припустити, що й усередині пагоди жерці також не сплять.

Парс зупинився. Він зрозумів, що проникнути в храм неможливо, і відвів своїх товаришів углиб лісу.

Філеас Фоґґ і сер Френсіс Кромарті теж переконалися, що з цього місця операцію провести не вдасться.

Вони зупинилися і стали пошепки радитися.

– Почекаємо, – сказав бригадний генерал, – зараз тільки восьма година, і може, вночі варта теж засне.

– Це справді можливо, – погодився провідник.

Філеас Фоґґ і його супутники розташувалися під деревом і стали чекати.

Ой, як повільно спливав час! Провідник кілька разів відходив, аби розвідати ситуацію. Варта раджі все ще не спала, палали світильники, а з вікон пагоди пробивалося слабке світло.

Так тривало до півночі. Ситуація не змінилася. Охорона не засинала. Ставало очевидним, що на сон вартових годі сподіватися. Напевно, їм не давали дурманного зілля. Треба було діяти інакше й спробувати проникнути в пагоду крізь отвір у стіні. Залишалося з’ясувати, що роблять жерці біля своєї жертви.

Після короткої наради вирішили діяти. Попереду вів проводир, містер Фоґґ, сер Френсіс і Паспарту йшли за ним назирці. Вони зробили досить великий гак, аби наблизитися до пагоди з протилежного боку.

Близько пів на першу ночі вони зупинилися біля стін будинку, не надибавши жодної живої душі. Охорони з цього боку не було, проте там не було ні вікон, ні дверей!

Непроглядна ніч накрила все. Щербатий місяць висів низько над обрієм, щільно оповитий хмарами. Високі дерева лише згущували темряву.

Проте мало було дійти до пагоди, треба ще зробити отвір у стіні. Для цієї операції у Філеаса Фоґґа і його супутників не було нічого, опріч кишенькових ножів. На щастя, стіни храму були вимурувані із суміші цегли й дерева, тому їх, мабуть, неважко було розібрати. Якщо вийняти першу цеглину, за нею легко підуть інші..

Нишком, без зайвого шуму, всі взялися до роботи. Парс і Паспарту розбирали цеглу, щоб утворилася діра завширшки зо два фути.

Робота просувалася успішно, аж раптом усередині храму почулися крики, й одразу ж зовні пролунали крики у відповідь.

Паспарту й провідник завмерли. Невже їх помітили? Що це? Чи не сигнал тривоги?

Проста обережність підказувала відступити, вони так і вчинили, а слідом за ними – Філеас Фоґґ і сер Френсіс Кромарті. Рятівники знову сховалися за деревами, очікуючи, поки все вгамується, аби потім продовжити розпочате.

Та, на лихо, біля задньої стіни пагоди з’явилася варта, отже, наблизитися до проламу стало неможливо.

Важко передати розпач цих чотирьох людей, змушених припинити свою роботу. Тепер, коли вони не мають змоги прокрастися до бранки, як її рятуватимуть. Сер Френсіс Кромарті несамовито стискав кулаки. Паспарту був розлючений, і провідник ледве стримував його. Незворушний Фоґґ мовчки очікував, не виявляючи своїх почуттів..

– Що ж, нам залишається тільки піти? – тихо запитав бригадний генерал.

– Так, іншого вибору нема, – підтвердив провідник.

– Почекайте, – сказав містер Фоґґ. – Мене цілком улаштовує прибути в Аллахабад до полудня.

– Але на що ви сподіваєтеся? – запитав сер Френсіс Кромарті. – За кілька годин світатиме і…

– Талан, який од нас вислизає, може прийти останньої миті.

Бригадному генералові кортіло зазирнути в думки Філеаса Фоґґа.

На що розраховує цей холоднокровний англієць? Чи не збирається він у момент страти кинутися до жінки й у всіх на очах вирвати її з лап катів? Це божевілля, і не можна допустити, щоб людина чинила так нерозважливо. Так чи інак, але сер Френсіс Кромарті вирішив дочекатися фіналу цієї страшної історії.

Тим часом провідник не зважувався лишатися довше зі своїми супутниками у сховку, і відвів їх на край галявини. Тут, причаївшись за деревами, вони могли не спускати ока із сонних тубільців.

Паспарту, сидячи на нижніх гілках дерева, обмірковував одну думку, що, мов блискавка, промайнула в його свідомості й дедалі глибше проникала в мозок.

Спочатку він казав собі: "Яке божевілля!" – але потім став повторювати: "А чом би й ні? Може, це єдиний шанс із такими дикунами!.."

Хай там що, а Паспарту більше не роздумував він квапливо, зі зміїною вправністю, спустився гілками, кінці яких спадали до землі.

Час спливав, і незабаром небо посіріло, сповіщаючи про народження дня. Однак було ще досить темно.

Настала година жертвоприношення. Сонні індуси наче воскресли. Юрба заворушилася. Почулися звуки там-тама, спів і крики. Прийшов час нещасній помирати. Двері пагоди розчинилися. Пучок світла вирвався зсередини. Містер Фоґґ і сер Френсіс Кромарті побачили яскраво освітлену жертву, яку тягли двоє жерців.

Їм здалося, що небога отямилася після дурману і пробувала вирватися від своїх катів. Серце сера Френсіса Кромарті закалатало, він нестямно схопив Філеаса Фоґґа за руку й відчув, що ця рука стискає розкритий ніж..

Юрба почала рухатися. Дівчина знову впала в забуття, спричинене випарами конопель. Вона пройшла крізь ряди факірів, що проводжали її ритуальними вигуками.

Філеас Фоґґ і його товариші, змішавшись із натовпом, пішли за процесією.

Хвилини за дві вони дійшли до берега річки й зупинилися за п’ятдесят кроків від багаття, на якому лежало тіло раджі. У сутінках вони бачили, як жінку без емоцій поклали поруч із трупом її чоловіка.

Потім до просочених олією дрів піднесли запалений смолоскип, і вони одразу спалахнули.

Цієї миті сер Френсіс Кромарті й провідник ледь стримали Філеаса Фоґґа, який у пориві шляхетної нерозсудливості готовий був кинутися у вогонь…

Філеасу Фоґґу вдалося вже відіпхнути своїх супутників, як раптом сталося дещо несподіване. Пролунав загальний лемент жаху. Індуси в страху попадали ниць на землю.

Старий раджа ожив! Наче привид, він підвівся зі свого ложа, взяв молоду дружину на руки й зійшов із багаття, оповитий димом, що надавало йому примарного вигляду.

Факіри, варта й жерці, охоплені наглим жахом, припали до землі, не насмілюючись звести очей і бачити таке чудо!

Непритомна жертва невагомо спочивала на міцних руках. Містер Фоґґ і сер Френсіс Кромарті заклякли на місці. Провідник схилив голову, приховуючи смертельний переляк.

Воскреслий раджа зупинився біля містера Фоґґа й генерала й випалив:

– Тікаймо!..

То був не хтось інший, а Паспарту, що пробрався до багаття під завісою густого диму. Спритний француз завдяки темряві вирвав жінку з лап смерті. Скориставшись із загального сум’яття, Паспарту блискуче зіграв свою роль!

За мить усі четверо зникли в лісі й незабаром щодуху мчали на своєму слоні. Однак крики, прокльони і свист кулі, що продірявила капелюха містерові Фоґґу, свідчили, що їхню хитрість викрито. У вогнищі виднілося тіло старого раджі. Жерці, отямившись од заціпеніння, допетрали, що їхню жертву викрали.

Мандрівники прожогом кинулися в ліс. Охоронці бігли за ними. Навздогін викрадачам пролунав залп, але вони швидко мчали вперед і невдовзі стали недосяжні для куль і стріл переслідувачів.

Розділ чотирнадцятий,

у якому Філеас Фоґґ переходить мальовничу долину ґанґу і йому навіть на думку не спадає помилуватися нею

Відчайдушне викрадення вдалося. Паспарту довгенько підсміювався, згадуючи, як йому поталанило. Сер Френсіс Кромарті міцно потис руку відважному молодикові. А містер Фоґґ сказав йому "добре", що у вустах цього джентльмена було найвищою похвалою. На це слуга відповів, що вся честь справи належить його хазяїнові.

Йому ж просто спала на думку одна кумедна річ; його тішило, що на кілька митей він, Паспарту, колишній гімнаст і сержант пожежної

команди, перетворився на старого набальзамованого раджу, чоловіка чарівної жінки!.

А юна індуска все ще не приходила до тями. Загорнена в дорожню ковдру, вона спочивала в одному з кошиків.

Слон, керований упевненою рукою парса, швидко біг темним лісом. За годину вони вийшли на широку рівнину. О сьомій ранку зробили привал. Дівчина досі не приходила до тями. Провідник улив їй у рота кілька ковтків розведеного бренді, але дія дурману поки що не минала.

Сер Френсіс Кромарті знав про тривалість дії конопляної пари, тож анітрохи не турбувався.

Проте якщо стан здоров’я врятованої не викликав у генерала сумнівів, то її майбутнє для нього було не таким ясним. Він прямо заявив Філеасові Фоґґу, що коли місіс Ауда залишиться в Індії, то неминуче потрапить до лап своїх катів. Ці фанатики розпорошені по всьому півострові й, незважаючи на всі зусилля англійської поліції, зуміють розшукати свою жертву і в Мадрасі, і в Бомбеї, і в Калькутті.

На доказ сер Френсіс Кромарті навів у приклад нещодавній випадок. На його думку, молода леді буде в безпеці тільки поза межами Індії..

Філеас Фоґґ відповів, що він усе розуміє і прийме потрібне рішення.

Близько десятої години ранку провідник повідомив про прибуття на станцію Аллахабад. Звідси знову починалася перервана залізнична лінія. Відстань між Аллахабадом і Калькуттою потяги долали менше ніж за добу.

Отже, Філеас Фоґґ приїде вчасно, і йому вдасться потрапити на пароплав, що відходить у Гонконг опівдні наступного дня, 25 жовтня.

Жінку помістили в одній із кімнат на вокзалі. Паспарту отримав доручення придбати для неї різні предмети туалету: сукні, шаль, хутро тощо – все, що вдасться знайти. Філеас Фоґґ відкрив для цього необмежений кредит.

Паспарту одразу ж попрямував до міста і швидко оббіг його вулиці. Назва Аллахабад означає "Град Божий", це одне з найшановаиіших міст Індії, куди стікаються прочани з усього півострова, адже воно стоїть на злитті двох священних річок – Ґанґу і Джамни. Згідно з легендою "Рамаяни", Ґанґ бере свій початок на небі й за милістю Брами стікає на землю..

Роблячи всілякі покупки, Паспарту швидко оглянув Аллахабад із його чудовою фортецею, яку нині перетворили на державну в’язницю. Раніше це було велике місто з добре розвиненою торгівлею і промисловістю. Тепер там немає ні того ні іншого. Паспарту марно розшукував магазин із модними товарами, наче він був на Риджент-стріт, і зрештою опинився у крамниці старого незгідливого єврея-перекупника, де знайшов потрібні речі: сукню з шотландської тканини, широке манто й чудову шубу з видрового хутра, за яку, не вагаючись, заплатив сімдесят п’ять фунтів стерлінґів.

Потім, радіючи, він повернувся на вокзал..

Ауда потроху поверталася до тями. Дія зілля, яким її одурманили священнослужителі з пагоди Пилладжі, потроху слабшала, і в її прекрасних очах знову з’являлася індійська м’якість.

Колись король-поет Усаф Уддауль прославив принади королеви Аменагара; він писав: "Її блискуче волосся, розділене рівним проділом, обрамляло ніжні щоки, що блищали свіжістю й білизною. Чорні брови були подібні до лука бога любові Кама, а під довгими шовковими віями в чорних зіницях її великих прозорих очей, немов у священних озерах Гімалаїв, відбивалося найчистіше небесне світло.

Гострі, рівні білі зуби виблискували між усміхненими губами, наче краплі роси в келиху напіврозкритої квітки граната. Її маленькі вуха були м’яко заокруглені, її рожеві руки й крихітні ніжки, подібні до пуп’янка лотоса, засліплювали, немов коштовні перлини Цейлону чи прекрасні діаманти Ґолконди. Її тонка гнучка талія, яку можна було легко обхопити однією рукою, підкреслювала витончену округлість стегон і високі перса; під складками шовкової туніки вона здавалася відлитою зі щирого срібла божественною рукою правічного скульптора Віквакарма"..

Не вдаючись до таких поетичних перебільшень, можна сказати, що місіс Ауда – вдова раджі Бундельханда – була чарівною жінкою в європейському розумінні цього слова. Вона розмовляла чистою англійською мовою, і провідник не перебільшував, стверджуючи, що завдяки вихованню молода парсіянка перетворилася на англійку..

Час відходу поїзда наближався. Провідник чекав. Містер Фоґґ розрахувався з ним, не заплативши понад домовлену ціну жодного фартінґа. Це трохи здивувало Паспарту, який знав, чим його пан зобов’язаний провідникові. Адже парс добровільно ризикував життям, беручи участь у викраденні Ауди з пагоди Пилладжі, і якщо індуси колись довідаються про це, йому важко буде уникнути їхньої помсти..

Залишався ще Кіуні. Що зроблять зі слоном, купленим таким коштом?

Та, виявляється, містер Фоґґ уже вирішив його долю.

– Парсе, – сказав він проводиреві, – ти добре й самовіддано служив нам. Я заплатив тобі за службу, але не за самовідданість. Хочеш узяти слона? Він твій.

Очі провідника засяяли.

– Ваша милосте, ви даруєте мені цілий статок! – вигукнув він.

– Бери його, проводирю, – відповів містер Фоґґ, – я однаково ще в боргу перед тобою.

– От і добре! – зрадів Паспарту. – Бери його, друже! Кіуні – добра й хоробра тварина! – І, підійшовши до слона, він простягнув йому кілька шматочків цукру: – На, Кіуні, поласуй!

Слон тихо просурмив від задоволення, потім узяв Паспарту хоботом за поперек і підняв до рівня своєї голови. Парубок, анітрохи не злякавшись, приголубив тварину, і велетень обережно поставив його на землю; на потиск хобота чесного Кіуні Паспарту відповів міцним потиском своєї чесної руки.

За кілька хвилин Філеас Фоґґ, сер Френсіс Кромарті й Паспарту розмістилися в комфортабельному вагоні, де найзручніше місце вже займала місіс Ауда; поїзд чимдуж помчав до Бенареса.

Відстань миль із вісімдесят, що відокремлює це місто від Аллахабада, було подолано за дві години.

За цей час жінка зовсім отямилася, дурман від конопляної пари розвіявся.

Як же вона здивувалася, побачивши себе в купе вагона, в європейському одязі, серед зовсім незнайомих їй мандрівників!

Найперше супутники постаралися збадьорити її кількома ковтками лікеру. Потім бригадний генерал розповів їй про все, що сталося. Він особливо підкреслив самовідданість Філеаса Фоґґа, який, не замислюючись, ризикував своїм життям заради неї, а також те, що успішним порятунком вона завдячує відвазі й кмітливості Паспарту..

Містер Фоґґ не перебивав його, а зніяковілий слуга раз у раз повторював:

– Це такі дрібниці!

Місіс Ауда палко дякувала своїм рятівникам: щоправда, більше слізьми, ніж словами. Її чарівні очі краще за слова виражали її вдячність. Незабаром думки молодої леді повернулися до недавніх подій, а очі знову побачили землю Індії, де на неї чигало ще стільки небезпек. І вона затремтіла від жаху.

Філеас Фоґґ зрозумів, що відбувається в душі місіс Ауди, і, щоб заспокоїти її, він запропонував – між іншим, доволі безпристрасним тоном – довезти її до Гонконга, де вона зможе залишитися, доки вщухне вся ця історія.

Місіс Ауда із вдячністю прийняла його пропозицію. Саме в Гонконгу жив один її родич, парс, великий комерсант, що влаштувався в цьому англійському місті на китайській землі.

О пів на першу дня потяг підійшов до Бенареса… За брамінською легендою, це місто стоїть на місці стародавнього Казі, що колись висів у просторі між зенітом і надиром, подібно до гробниці Магомета. Але в нашу більш реалістичну добу Бенарес – Афіни Індії, як його йменують сходознавці, – найпрозаїчнішим чином спочиває на землі, і Паспарту на мить побачив його цегляні будинки й плетені хатини, що надають місту досить сумного вигляду, позбавленого будь-якої екзотики..

Тут закінчував свою подорож сер Френсіс Кромарті. Військові частини, до яких він прямував, були розквартировані за кілька миль від міста. Бригадний генерал розпрощався з містером Фоґґом, побажавши йому успішної мандрівки, і висловив надію, що він коли-небудь повторить її з менш оригінальною, зате кориснішою метою.

Містер Фоґґ злегка потис пальці свого супутника, місіс Ауда попрощалася з ним значно тепліше. Вона сказала, що ніколи не забуде, чим зобов’язана серові Френсісу Кромарті. Щодо Паспарту, то бригадний

генерал міцно потиснув йому руку, і розчулений парубок запитав себе, де і як він зуміє довести генералові свою відданість..

Шляхи мандрівників розійшлися.

Після Бенареса залізнична колія пролягає долиною Ґанґу. Днина була погожа, і пасажири могли милуватися розмаїтими пейзажами Біхара; за вікном вагона майоріли гори, вкриті зеленню, поля ячменю, кукурудзи й пшениці, водойми, що кишіли зеленими алігаторами, чепурні селища й усе ще зелені ліси. У священній річці купалися слони й великогорбі зебу, а поряд – групи індусів обох статей, незважаючи на осінній холод, благочестиво здійснювали ритуальні омивання.

Ці віряни – затяті вороги буддизму й палкі прибічники брамінської релігії, втіленої в трьох образах: Вішну – бога сонця, Шиви – божественного уособлення сил природи, і Брами – верховного владики священнослужителів і законодавців. Цікаво, якими очима Брама, Шива й Вішну мали дивитися на теперішню британізовану Індію, де пароплави з ревінням каламутять священні води Ґанґу, лякають чайок, що літають над його плесом, численних черепах на березі і розпластаних біля ріки прочан?.

Уся ця панорама стрімко пролітала за вікном, і хмари білої пари часто приховували від очей окремі її деталі. Мандрівники ледве встигли розрізнити форт Чунар, що за двадцять миль на південний схід від Бенареса, стародавню цитадель раджів Біхара, Газіпур і розміщені там великі фабрики трояндової води й олії, а також могилу лорда Корнвалліса, що здіймається над лівим берегом Ґанґу.

Перед ними промайнули укріплене місто Буксар, Патна, великий промисловий і торговельний центр, головний ринок опіуму, а також найбільш європеїзоване місто Монґхір, що скидається на Манчестер чи Бірмінґем і славиться своїми чавуноливарними заводами й фабриками, де

виготовляють різноманітні знаряддя й холодну зброю; їхні високі труби поганили небо Брами димом і кіптявою..

Настала ніч; потяг мчав на всіх парах під супровід ричання тигрів і ведмедів та завивання вовків, нажаханих локомотивом; тепер уже неможливо було розгледіти чудес Бенґалії: ні Ґолконди, ні руїн Ґура, ні Муршидабада, що був колись столицею, ні Бурдвана, ні Хуглі, ні Шандернагора, цього французького пункту на території Індії, де Паспарту з гордістю побачив, як майорить прапор його батьківщини!.

Нарешті о сьомій годині ранку прибули до Калькутти. Пароплав, що вирушав до Гонконга, знімався з якоря лише опівдні. У розпорядженні Філеаса Фоґґа залишилося ще п’ять годин.

За розкладом наш джентльмен мав прибути в столицю Індії 25 жовтня, на двадцять третій день після свого від’їзду з Лондона. Він приїхав туди точно в призначений день. Отже, не спізнився й не прибув раніше терміну. Два дні, які він виграв, подорожуючи з Лондона до Бомбея, були втрачені під час переїзду через Індію з відомих нам причин.

Та, напевно, Філеас Фоґґ про це не шкодував..

Розділ п’ятнадцятий,

де валіза з банківськими білетами стає легшою ще на кілька тисяч фунтів стерлінґів

Потяг зупинився на вокзалі. Паспарту вийшов із вагона першим, за ним – містер Фоґґ, який допоміг зійти на перон своїй молодій супутниці. Філеас Фоґґ вирішив одразу ж податися на пакетбот, що прямує до Гонконга, аби зручно влаштувати місіс Ауду – поки їй загрожує небезпека, він не хотів залишати її саму..

Коли містер Фоґґ виходив із вокзалу, до нього наблизився полісмен і запитав:

– Містер Філеас Фоґґ?

– Так.

– А цей чоловік – ваш слуга? – додав полісмен, показуючи на Паспарту.

– Так.

– Прошу обох піти зі мною.

Містер Фоґґ жодним жестом не виказав свого подиву. Поліцейський був представником закону, а для всякого англійця закон – святиня. Паспарту, як справжній француз, спробував був розумувати, але полісмен торкнувся його своїм жезлом, і містер Фоґґ зробив своєму слузі знак підкоритися.

– Чи може ця пані супроводжувати нас? – запитав містер Фоґґ.

– Може, – відповів полісмен.

Поліцейський провів містера Фоґґа і його супутників до чотиримісного екіпажу, запряженого парою коней. Рушили. Під час переїзду, що тривав двадцять хвилин, ніхто не промовив жодного слова.

Екіпаж спочатку перетнув "чорне місто" – вузенькі вулички, захаращені халупами, де тулилися брудні й обірвані люди – різноплемінне населення цих кварталів. Потім він проїхав європейське місто з цегляними будинками й кокосовими пальмами обабіч дороги; тут,

незважаючи на ранковий час, проїжджали елегантні вершники й рухалися розкішні карети..

Екіпаж зупинився перед непоказним будинком. Полісмен висадив своїх бранців – саме так їх можна було назвати – і провів у кімнату із ґратами на вікнах. Потім він оголосив:

– О пів на дев’яту ви постанете перед суддею Обадія!

По цих словах він вийшов і замкнув двері.

– Ну от! Нас заарештовано! – вигукнув Паспарту, опускаючись на стілець.

Місіс Ауда, марно намагаючись приховати хвилювання, звернулася до містера Фоґґа:

– Наші шляхи мають розійтися, пане! Вас переслідують через мене! За те, що ви мене врятували!

Філеас Фоґґ коротко відповів, що це неможливо. Переслідувати в справі "сутті"! Немислимо! Тут якась помилка. Містер Фоґґ запевнив, що за будь-яких обставин не покине молодої жінки й супроводжуватиме її до Гонконга.

– Але пароплав відходить опівдні! – зауважив Паспарту.

– Ми ще до полудня будемо на пароплаві, – відповів незворушний джентльмен.

Це було сказано так переконливо, що Паспарту мимоволі повторив про себе:

– Чорт забирай! Ну, звичайно! Ще до полудня будемо на пароплаві! – Та він зовсім не був у цьому впевнений.

Пів на дев’яту двері кімнати відчинилася. З’явився полісмен і провів арештованих у сусіднє приміщення. Це був зал суду, наповнений численною публікою, що складалася з європейців і місцевих жителів. Містер Фоґґ, місіс Ауда й Паспарту сіли на лаву перед підвищенням, призначеним для судді й секретаря.

Майже одразу в супроводі секретаря ввійшов і сам суддя Обадія. Це був огрядний, зовсім круглий чоловік. Він зняв із цвяха одну з перук і спритно надягнув її собі на голову.

– Слухається перша справа, – оголосив він.

Але раптом він підніс руку до голови й вигукнув:

– Еге! Та це ж не моя перука!

Відбувся обмін перуками. Під час усього цього дійства Паспарту згоряв од нетерпіння – йому здавалося, що стрілка величезного годинника, який висів у залі суду, з шаленою швидкістю рухається по циферблаті.

– Слухається перша справа, – повторив суддя.

– Філеас Фоґґ! – оголосив секретар Ойстерпуф.

– Я, – відповів містер Фоґґ.

– Паспарту!

– Тут! – відгукнувся Паспарту.

– Чудово! – почав суддя. – Ось уже два дні, як вас шукають у всіх поїздах, що прибувають із Бомбея.

– Але в чому нас звинувачують? – нетерпляче перебив Паспарту.

– Ви зараз довідаєтеся про це, – відповів суддя.

– Пане, – почав Філеас Фоґґ, – я британський громадянин і маю право…

– До вас нешанобливо поставилися? – запитав суддя.

– Аж ніяк.

– Чудово! Викличте позивачів.

За наказом судді двері розчинили навстіж, і пристав увів у залу трьох індійських жерців.

– Так я й думав! – прошепотів Паспарту. – Це ті самі мерзотники, що хотіли спалити нашу молоду пані.

Жерці постали перед суддею, і секретар голосно зачитав їхню скаргу на Філеаса Фоґґа і його слугу, яких звинувачували у блюзнірському осквернені брамінського святилища.

– Ви чули? – запитав суддя Філеаса Фоґґа.

– Так, – відповів містер Фоґґ, поглянувши на годинника, – чув і визнаю.

– То ви визнаєте?..

– Так, визнаю і чекаю, аби ці три жерці у свою чергу зізналися в тому, що вони мали намір зробити в пагоді Пилладжі.

Жерці перезирнулися. Вони, здавалося, нічого не зрозуміли зі слів обвинуваченого.

– Саме так, – нетерпляче втрутився Паспарту, – у тій самій пагоді Пилладжі, перед якою вони збиралися спалити свою жертву!

Знову цілковита розгубленість жерців і превелике здивування судді Обадія.

– Яку жертву? – запитав він. – Кого спалити? У самому центрі Бомбея!

– Бомбея? – вигукнув Паспарту.

– Так. Адже йдеться не про пагоду Пилладжі, а про пагоду Малабар-Гілл у Бомбеї.

– Як речовий доказ представлені черевики святотатця, – додав секретар, ставлячи на стіл пару взуття.

– Мої черевики! – крикнув Паспарту, який був до того здивований, що не міг стримати мимовільного вигуку.

Можна здогадатися, яка плутанина була в думках і пана, і його слуги. Вони давно забули про випадок у бомбейській пагоді, і раптом він привів їх на лаву підсудних тут, у Калькутті.

Річ у тім, що детектив Фікс оцінив весь зиск, який він міг мати зі злощасного вчинку паспарту. Відклавши свій від’їзд на дванадцяту годину, Фікс запропонував жерцям Малабар-Гілла пораду й допомогу. Він пообіцяв їм домогтися великого відшкодування за порушення святості

храму, добре знаючи, що англійський уряд суворо ставиться до таких провин, і найближчим поїздом вирушив із жерцями слідом за осквернителями.

Через затримку, спричинену порятунком молодої вдови, Фікс і його індуси прибули до Калькутти раніше за Філеаса Фоґґа й Паспарту, яких попереджена телеграмою місцева влада мала затримати при виході з вагона. Можна собі уявити, як розсердився Фікс, коли довідався, що Філеас Фоґґ ще не приїхав у столицю Індії.

Він вирішив, що його злодій зійшов на одній зі станцій Індійської залізниці і зник у північних провінціях..

Страшенно занепокоєний, детектив цілу добу пробув на вокзалі. І несамовито зрадів, коли вранці побачив мандрівників, що виходили з вагона; утім, з ними була молода пані, присутність якої здавалася Фіксові незрозумілою. Він одразу ж приставив до них полісмена, і от яким чином містер Фоґґ, Паспарту й удова раджі Бундельханда постали перед суддею Обадія..

Якби Паспарту менше переймався ходом справи, то помітив би в кутку зали детектива, що стежив за перебігом судового засідання із цілком зрозумілою цікавістю, бо в Калькутті він знову не одержав ордера на арешт.

Тим часом суддя Обадія наказав занести до протоколу зізнання, що вирвалося в Паспарту, який був ладен віддати геть усе, аби тільки забрати свої необережні слова.

– Чи визнаєте ви факт злочину? – запитав суддя.

– Визнаю, – холодно відповів містер Фоґґ.

– Зважаючи на те, – продовжував суддя, – що англійський закон охороняє релігійні вірування всіх народів Індії, і беручи до відома, що обвинувачуваний Паспарту визнав свою провину в тому, що намагався торкнутися блюзнірською стопою підлоги пагоди Малабар-Гілл у Бомбеї двадцятого жовтня цього року, суд ухвалив присудити вищезгаданого Паспарту до двох тижнів в’язниці і штрафу в триста фунтів..

– Триста фунтів? – вигукнув Паспарту, якого чомусь засмутив тільки штраф.

– Мовчати! – верескнув судовий пристав.

– Беручи до уваги, – продовжував суддя Обадія, – що хоча судове слідство не довело факт змови слуги і його пана в цій справі, та пан у всіх випадках повинен відповідати за дії й учинки слуги, суд постановляє присудити вищезгаданого Філеаса Фоґґа до восьми днів в’язниці й півтори сотні фунтів стерлінґів штрафу.

Секретарю, оголосіть наступну справу!.

Сидячи у своєму кутку, Фікс смакував невимовну насолоду. Філеаса Фоґґа затримано в Калькутті на цілих вісім днів, а цього часу цілком достатньо для того, аби прибув ордер на його арешт.

Паспарту був приголомшений. Цей вирок розоряв його пана. Парі у двадцять тисяч фунтів програно, і все через те, що він, Паспарту, як останній йолоп, приблудив у трикляту пагоду!

Філеас Фоґґ навіть бровою не повів, зберігаючи цілковите самовладання, наче вирок його зовсім не стосувався. Та коли секретар почав оголошувати наступну справу, він підвівся з місця й заявив:

– Я пропоную заставу.

– Це ваше право, – відповів суддя.

Фікса мороз продрав по спині, але він швидко заспокоївся, коли почув, що суддя, зважаючи на ту обставину, що Філеас Фоґґ і Паспарту не є жителями Калькутти, призначив для кожного з них величезну заставу – тисячу фунтів.

Це має коштувати містерові Фоґґу дві тисячі фунтів, якщо він не зволіє відбути покарання.

– Я плачу, – мовив наш джентльмен.

Він дістав із саквояжа, якого тримав Паспарту, пачку банківських білетів і поклав її на стіл секретаря.

– Вас звільнено під заставу, – оголосив суддя.

– Ходімо! – сказав містер Фоґґ своєму слузі.

– Нехай вони принаймні повернуть мені черевики! – люто вигукнув Паспарту.

Черевики йому віддали.

– Дорого ж вони мені обійшлися! Понад тисячу фунтів кожний! Та ще й муляють! – бурчав Паспарту.

Зовсім пригнічений, він пішов за містером Фоґґом, який запропонував руку молодій леді. Фікс, який до останньої миті сподівався, що його злодій ніколи не зважиться розпрощатися із сумою у дві тисячі фунтів і зволіє відсидіти вісім днів у в’язниці, кинувся слідом за ними.

Містер Фоґґ найняв екіпаж і сів у нього з місіс Аудою і Паспарту. Фікс побіг назирці за екіпажем, що незабаром зупинився на набережній.

За півмилі від них, на рейді, уже стояв "Рангун" із прапором на щоглі. Продзвонило одинадцяту годину. Містер Фоґґ прибув на годину раніше розкладу. Фікс бачив, як він вийшов із карети й разом із пані та слугою сів у човен. Детектив тупнув ногою.

– Негідник! – вигукнув він. – Він їде! Дві тисячі фунтів пропали! Він марнотратний, як злодій. Ну що ж, коли треба, я поїду за ним на край світу. Та якщо так піде й далі, він невдовзі розтринькає всі вкрадені гроші!

Інспектор поліції мав усі підстави обурюватися. Справді, відколи Філеас Фоґґ залишив Лондон, він витратив на дорожні видатки, нагороди, купівлю слона, заставу і штраф понад п’ять тисяч фунтів стерлінґів, але ж зі зменшенням викраденої суми зменшувалася й премія детектива.

Розділ шістнадцятий,

у якому Фікс удає, ніби не розуміє, про що з ним говорять

"Рангун" – одне із суден компанії "Пенінсюлер-енд-Орієнталь", що здійснюють рейси в Китайському і Японському морях, – залізний ґвинтовий пароплав валовою місткістю тисяча сімсот сімдесят тонн і потужністю чотириста кінських сил. За швидкоплавністю він наближався до "Монголії", але в плані зручностей значно їй поступався; тому місіс Ауді не вдалося влаштуватися так добре, як того хотів би Філеас Фоґґ.

Та зрештою, треба було подолати всього три з половиною тисячі миль, на що потрібно одинадцять-двана-дцять днів, а молода леді виявилася не надто вибагливою пасажиркою..

У перші дні подорожі місіс Ауда ближче познайомилася з Філеасом Фоґґом. При кожній нагоді вона висловлювала йому свою найщирішу подяку. Флегматичний джентльмен вислуховував її, на позір, досить холодно, принаймні жодним жестом чи інтонацією не виявляв ані найменших ознак почуття. Він ретельно стежив, аби супутниці нічого не бракувало: у певні години регулярно відвідував її, і якщо не розмовляв, то хоча б вислуховував.

До неї він ставився найвищою мірою поштиво, але діяв при цьому зі своєрідною грацією автомата. Місіс Ауда не знала, що й думати, аж поки Паспарту пояснив їй, наскільки дивна людина його пан. Від слуги вона довідалася, яке парі жене цього джентльмена навколо світу. Місіс Ауда усміхнулася; та врешті-решт вона завдячувала йому життям, і її рятівник нічого не втрачав від того, що вона дивилася на нього крізь призму вдячності..

Місіс Ауда підтвердила зворушливу історію, яку розповів про неї провідник. Вона справді була з племені парсів, що відіграє важливу роль серед народів Індії. Багато парсійських купців нажили собі великих статків на торгівлі бавовною. Один із них, сер Джемс Джіджібой, навіть одержав від англійського уряду дворянське звання.

Місіс Ауда доводилася родичкою цьому багатому купцеві, що мешкав у Бомбеї. До двоюрідного брата сера Джіджібоя, поважного Джіджі, вона саме їхала у Гонконг. Чи знайде в нього притулок і підтримку, жінка не знала напевне. Та містер Фоґґ зазвичай відповідав, що їй не варто тривожитися і що все влаштується "математично".

Саме так він і висловився..

Чи зрозуміла леді цей дивний вислів? Хтозна. У всякому разі, її великі очі, "прозорі, як священні озера Гімалаїв", часто спиняли погляд на містерові Фоґґу. Але потайний джентльмен аж ніяк не скидався на людину, готову поринути в ці озера.

Перша частина плавання на "Рангуні" минула пречудово. Погода була гарна. По всій довжині величезної затоки, яку моряки називають "Бенґальським басейном", стихії сприяли подорожі. Незабаром з "Рангуна" помітили Великий Андаман, головний з Андаманських островів, із мальовничою горою Седл-Пік, що височіє на дві тисячі чотириста футів і яку мореплавці бачать із далекої відстані..

Пароплав пройшов досить близько від берега. Диких папуасів, мешканців острова, не було видно. Ці істоти перебувають на останньому щаблі людської цивілізації, проте їх абсолютно безпідставно вважають людожерами.

Здаля острів виглядав просто фантастично. На передньому плані виступали могутні ліси латаній, капустяної пальми, бамбуку, мускатного горіху, індійського дубу, гігантських мімоз і деревоподібних папоротей, а позаду вимальовувалися витончені силуети гір. Береги кишіли тисячами дорогоцінних саланг, їстівні гнізда яких вважаються вишуканою стравою у Піднебесній імперії.

Та строкаті пейзажі Андаманських островів швидко промайнули повз "Рангуна", що на всіх парах продовжував свій шлях до Малаккської протоки – воріт у Китайське море..

А що робив упродовж цього плавання детектив Фікс, так недоречно втягнутий у навколосвітню подорож. Від'їжджаючи з Калькутти, він лишив розпорядження переслати йому ордер на арешт містера Фоґґа, якщо той нарешті надійде, у Гонконг. Сідаючи на пакетбот, він щасливо уник зустрічі з Паспарту й розраховував бути непоміченим до прибуття "Рангуна" в Гонконг.

І справді, Фіксу було б важко пояснити Паспарту, не викликаючи в нього підозр, чому він опинився на пароплаві, в той час як мав би бути в Бомбеї. Та обставини склалися так, що йому все-таки довелося відновити знайомство з нашим парубійком. Як саме. Зараз ми про це довідаємось..

Усі детективові надії і бажання зосередилися тепер на одній точці земної кулі – Гонконгу, тому що зупинка пакетбота в Сінгапурі була надто короткою, аби Фікс міг щось розпочати в цьому місті. Отже, він мусив заарештувати злодія в Гонконгу, інакше той знову вислизнув би від нього, і цього разу, напевне, назавжди.

Адже Гонконг був останньою англійською територією на шляху Філеаса Фоґґа. Далі – Китай, Японія, Америка, що могли надати йому майже надійний притулок. У Гонконгу, якщо тільки ордер прибуде вчасно, Фікс заарештує Фоґґа і передасть його в руки місцевої поліції. І тут не виникне жодних ускладнень. Але за межами Гонконга простого ордера на арешт уже недостатньо.

Там знадобиться спеціальна постанова про видачу злочинця. Звідси – усілякі затримки і перешкоди, якими злодій неодмінно скористається, аби назавжди втекти від англійської поліції. Коли спроба заарештувати його в Гонконгу не вдасться, буде вкрай важко, навіть неможливо повторити її з шансами на успіх..

"Отже, – повторював про себе Фікс у ті нескінченно довгі години, що просиджував у каюті, – або ордер буде в Гонконгу і я заарештую цього молодчика, або його там не виявиться, і тоді я за всяку ціну мушу затримати від'їзд цього Фоґґа. У Бомбеї в мене зірвалося, у Калькутті теж. Якщо я схиблю і в Гонконгу, пропала моя репутація.

Мені треба будь-що домогтися мети. Питання в тому, як за потреби затримати від'їзд цього триклятого Фоґґа!".

У крайньому разі Фікс вирішив у всьому зізнатися Паспарту й розповісти йому, що за людина його хазяїн. Після такого викриття слуга, який явно не є спільником Фоґґа, побоюючись бути скомпрометованим, без сумніву, перейде на бік Фікса. Проте це ризикований хід, і скористатися ним варто, якщо лишень не випаде інших можливостей.

Досить було одного слова Паспарту своєму панові, аби з тріском провалити всю справу..

Отже, справи поліцейського інспектора були кепські. Однак присутність місіс Ауди в товаристві Філеаса Фоґґа на "Рангуні" додавала йому нових надій.

Хто ця жінка. Який збіг обставин пов’язав її з Філеасом Фоґґом. Очевидно, їхня зустріч відбулася десь між Бомбеєм і Калькуттою. Але де саме. Чи лише випадок звів містера Фоґґа із цією молоденькою мандрівницею. Чи, може, сама подорож через Індію була затіяна заради побачення з цією красунею. Вона й справді чарівна.

Фікс добре розгледів це у залі суду в Калькутті..

Зрозуміло, цікавість поліцейського інспектора не мала меж. Він міркував, чи це, часом, не злочинне викрадення. Чом би й ні, цілком можливо. Ця думка міцно засіла в мозку Фікса, і він одразу збагнув, який зиск міг би мати з цієї обставини. Заміжня ця жінка чи ні, та викрадення очевидне, а це означає, що в Гонконгу можна влаштувати її викрадачеві таку пастку, з якої він не виборсається ні за які гроші в світі..

Та не варто чекати прибуття "Рангуна" в Гонконг. Цей Фоґґ має огидну звичку скакати з одного корабля на інший і, перш ніж Фікс візьметься до справи, той, чого доброго, опиниться вже далеко. Тому треба передусім заздалегідь попередити англійську владу в Гонконгу. Це зробити легко, позаяк пакетбот заходить у Сінгапур, а Сінгапур пов’язаний із китайською територією телеграфною лінією..

Однак, перш ніж діяти і щоб улучити в ціль, Фікс вирішив ще раз розпитати Паспарту. Він знав, що французові неважко розв’язати язика, тому агент наважився порушити своє інкогніто. Не можна гаяти часу. На календарі було 30 жовтня; наступного дня "Рангун" мав прибути в Сінгапур.

Тому Фікс вийшов того дня з каюти й піднявся на палубу з наміром першим підійти до Паспарту й висловити надзвичайне здивування з приводу зустрічі. Паспарту проходжувався на передній частині палуби, як раптом до нього кинувся інспектор зі словами:

– Як, ви на "Рангуні"?

– Містер Фікс тут! – вигукнув приголомшений Паспарту, упізнавши свого попутника з "Монголії". – Як? Я залишив вас у Бомбеї і зустрічаю на шляху до Гонконга! Чи ви, бува, не здійснюєте навколосвітню подорож також?

– Ні, ні, – відповів Фікс, – я збираюся зупинитись у Гонконгу, принаймні на кілька днів.

– Он як? – протягнув трохи здивований Паспарту. – Чого ж я жодного разу не бачив вас після від'їзду з Калькутти?

– Так, трохи занедужав... морська хвороба... Я залишався в каюті... Бенґальську затоку я переношу гірше, ніж Індійський океан. А ваш пан, містер Філеас Фоґґ?

– Цілком здоровий і так само пунктуальний, як його розклад. Жодного дня запізнення! До речі, містере Фікс, ви ж іще не знаєте: з нами їде молода пані.

– Молода пані? – запитав поліцейський, прекрасно вдаючи блаженне невідання.

Паспарту одразу ввів його в курс справ. Він розповів про випадок у бомбейській пагоді, про купівлю слона за дві тисячі фунтів, про справу "сутті", про викрадення Ауди, про судовий вирок у Калькутті й про звільнення під заставу. Фікс, обізнаний про останні події, вдавав, ніби

йому нічого не відомо, і Паспарту залюбки розповідав уважному слухачеві про свої пригоди..

– То, – зрештою запитав Фікс, – ваш хазяїн збирається відвезти цю молоду даму в Європу?

– Зовсім ні, містере Фікс, зовсім ні! Ми просто супроводжуємо її до родича, заможного купця в Гонконгу.

"Нічого не вдієш!" – подумки підсумував детектив, намагаючись приховати розчарування.

– По склянці джину?

– Охоче, містере Фікс. Гріх не випити за нашу зустріч на "Рангуні"!

Розділ сімнадцятий,

де під час переїзду із Сінгапура до Гонконга герої порушують і розв’язують певні питання

Від цього дня Паспарту і детектив часто зустрічалися, проте поліцейський тримав себе зі співрозмовником досить обережно й більше не намагався його розпитувати. Раз чи двічі йому вдалося побачити містера Фоґґа, який охоче проводив дозвілля у великому салоні "Рангуна" – у товаристві місіс Ауди або граючи у свій незмінний віст..

А Паспарту почав серйозно замислюватися над тим, як сталося, що Фікс знову трапився на шляху містера Фоґґа. І справді, було чого дивуватися. Цей привітний і послужливий джентльмен спочатку зустрівся їм у Суеці, сів на "Монголію", висадився в Бомбеї, де мав намір затриматися, і несподівано він опиняється на "Рангуні", що йде в Гонконг, – словом, точно повторює маршрут містера Фоґґа.

Це варто обмізкувати. Збіг, щонайменше, дивний. На кого полює цей Фікс. Паспарту ладен був заставитися на свої індуські туфлі, які він дбайливо зберіг, що Фікс залишить Гонконг одночасно з ними й, імовірно, на тому самому пароплаві..

Паспарту міг міркувати хоч ціле століття, проте він ніколи не допетрав би, яку місію доручено детективові. Йому й на думку не спало б, що Філеаса Фоґґа "вистежують" як злодія по всій земній кулі. Та людській природі властиво всьому знаходити пояснення, і Паспарту, осяяний раптовою думкою, пояснив собі, і досить правдоподібно, невідступну присутність містера Фікса.

Він дійшов висновку, що Фікс не хто інший, як агент колег містера Фоґґа по Реформ-клубу, підісланий ними, щоб спостерігати за правильним виконанням умов навколосвітньої подорожі..

– Точно! Ясно, як удень! – повторював парубок, пишаючись своєю проникливістю. – Він шпигун, якого ці джентльмени пустили по наших слідах. Яка ганьба! Містер Фоґґ – така чесна, така велика людина! І його вистежують за допомогою детектива. Ну, добродії з Реформ-клубу, це вам так не минеться!

Піднесений своїм відкриттям, Паспарту все-таки вирішив нічого не говорити містерові Фоґґу, остерігаючись, що той буде справедливо ображений недовірою своїх суперників. Проте він вирішив при нагоді добряче познущатися з Фікса і висміяти його, не викривши себе.

У середу, 30 жовтня, у другій половині дня "Рангун" увійшов у Малаккську протоку, що відокремлює однойменний півострів від острова Суматри. Неподалік від нього пасажири побачили групу мальовничих гористих острівців.

А наступного дня, о четвертій годині ранку, пакетбот, вигравши півдоби проти розкладу, пришвартувався в Сінгапурі, аби поповнити запаси вугілля.

Філеас Фоґґ записав цей виграш часу в графу прибутків; цього разу наш джентльмен зійшов на берег, бо місіс Ауда забажала прогулятися.

Фікс, якому всі Фоґґові дії здавалися підозрілими, крадькома пішов за ними. А Паспарту, подумки глузуючи з Фіксових маневрів, як зазвичай, пішов по закупи.

Сінгапур – острів невеликий і не справляє значного враження. Йому бракує гір, тобто виразного рельєфу. Проте він по-своєму чарівний. Це величезний парк, перетнутий чудовими дорогами. Гарний екіпаж, запряжений граційними новоголландськими конячками, помчав місіс Ауду й Філеаса Фоґґа однією з цих доріг, серед гущавини пальм із блискучим листям і гвоздикових дерев із напіврозкритими пуп’янками.

Звичні для ока європейця тернові сільські огорожі заміняли зарості перцю; сагові пальми й високі деревоподібні папороті створювали тропічний пейзаж; мускатні дерева з ніби полакованими листками наповнювали повітря пряним ароматом; між гіллям стрибало безліч жвавих мавп, а в хащах, напевно, водилися тигри.

Тим, хто запитає, чому на такому порівняно маленькому острові досі не винищили цих кровожерних хижаків, треба відповісти, що тигри дістаються сюди плавом – через протоку – з Малаккського півострова..

Після двогодинної прогулянки островом місіс Ауда та її супутник, який далі свого носа нічого не бачив, повернулися до міста, у ці нетрі масивних і приземкуватих будинків, оточених чарівними садами, де ростуть манґостани, ананаси й інші найсмачніші плоди світу.

О десятій годині Фоґґ із супутницею піднялися на пакетбот, і гадки не маючи, що всю дорогу їх супроводжував поліцейський інспектор, якому довелося викласти гроші, щоб найняти екіпаж.

Паспарту очікував їх на палубі "Рангуна". Він купив кілька дюжин плодів манґостана. Це плоди завбільшки з середнє яблуко, темно-коричневі зовні і яскраво-червоні всередині; їхній м’якуш із чудовим смаком тане в роті, за що їх дуже поціновують гурмани. Паспарту був щасливий запропонувати ці плоди місіс Ауді, яка ласкаво подякувала йому..

Об одинадцятій ранку "Рангун", наповнивши бункери вугіллям, знявся з якоря, і за кілька годин зникли високі гори Малакки, густі ліси яких дають притулок найпрекраснішим тиграм на земній кулі.

Приблизно тисяча триста миль відокремлюють Сінгапур від острова Гонконг – невеликого клаптика британської території поблизу китайського берега. Філеас Фоґґ був дуже зацікавлений у тому, щоб подолати решту шляху щонайбільше за шість днів і встигнути на пароплав у Гонконгу, що відходив 6 листопада в один із головних портів Японії – Йокогаму..

"Рангун" був дуже навантажений. У Сінгапурі сіло багато пасажирів: індусів, цейлонців, китайців, малайців, португальців; більшість із них розмістилася в другому класі.

З останньою чвертю місяця погода зіпсувалася. Море сильно хвилювалося. Вітер кілька разів переростав у потужний бриз, але, на щастя, дув із південного сходу, що сприяло ходові судна. За першої ж можливості капітан наказав ставити вітрила. Пароплав, перетворившись на бриг, плив під двома марселями й фоком, і його швидкість завдяки об’єднаній силі пари й вітру значно зростала.

Так, переборюючи коротку, проте сильну й часом досить виснажливу хвилю, судно пройшло повз береги Аннаму й Кохінхіни.

Та в хитавиці було винне радше судно, ніж море, і більшості пасажирів "Рангуна", що потерпали від морської хвороби, треба було скаржитися саме на пакетбот.

І справді, кораблі компанії "Пенінсюлер", що плавають у китайських морях, мають серйозний конструктивний дефект. Занурення навантаженого судна й висота надводного борта погано розраховані, тому ці корита чинять слабкий опір бурхливому морю. Вони мають невеликий запас плавучості, тож легко ідуть на дно; тому достатньо кількох важких валів, аби різко змінити їхню швидкість.

Якщо не за потужністю парових машин, то за своїми морехідними якостями ці кораблі значно поступаються таким суднам французької компанії "Мессажері", як "Імператриця" і "Камбоджа", що, згідно з технічнимих розрахунками, можуть витримати вагу води до повного занурення, рівну їхній власній вазі, тоді як судна компанії "Пенінсюлер" "Голгонда", "Корея" і "Рангун" ризикують піти на дно під тиском води, що дорівнює лише одній шостій частині їхньої ваги..

Тому в погану погоду треба було вживати серйозних заходів безпеки. Іноді судну навіть доводилося лягати в дрейф. Ця втрата часу, скоріш за все, анітрохи не позначалася на гуморі Філеаса Фоґґа, одначе вкрай дратувала Паспарту. Тоді він звинувачував капітана, механіка, компанію і посилав під три чорти всіх, хто має хоч якийсь стосунок до перевезення пасажирів.

Можливо, думка про газовий ріжок, що горить за його рахунок у будинку на Севіль-роу, значною мірою пояснювала його нетерплячку..

– То ви, напевне, дуже поспішаєте в Гонконг? – якось запитав його детектив.

– Дуже поспішаємо! – відповів Паспарту.

– Ви думаєте, що містер Фоґґ прагне потрапити на пароплав, що прямує до Йокогами?

– О, так!

– То ви повірили в цю навколосвітню подорож?

– Цілком. А ви, містере Фікс?

– Я? Я не вірю!

– Жартівник! – підморгнув Паспарту.

Це зауваження змусило детектива замислитися. Епітет, ужитий Паспарту, чомусь стривожив його. Чи не викрив його француз. Він не знав, що й гадати. Проте як Паспарту міг довідатися, що Фікс – детектив, коли це для всіх залишалося таємницею. А тим часом, розмовляючи з ним у такому тоні, молодий чоловік, безсумнівно, мав якісь приховані думки..

Іншого разу Паспарту пішов ще далі: він зовсім не міг утримати язика за зубами.

– Послухайте, містере Фікс, – звернувся він із хитрою фізіономією до свого співрозмовника, – невже по приїзді до Гонконга доведеться з вами попрощатися?

– Я не знаю напевне, – розгублено відповів детектив. – Можливо, мені…

– Шкода, – мовив Паспарту, – якби ви нас супроводжували й далі, це було б неймовірним щастям для мене! Бігме, агент Східної індійської компанії не може зупинитися на півдорозі! Ви їхали тільки до Бомбея, а от уже незабаром і Китай! Недалеко й Америка, а від Америки як палицею докинути до Європи!

Фікс пильно подивився на свого співрозмовника, що вельми люб’язно йому усміхався, і також вирішив розсміятися. Паспарту був у піднесеному настої, тож запитав його:

– Чи прибуткове ваше ремесло?

– І так і ні, – відповів Фікс, оком не змигнувши. – Бувають справи гарні й погані. Та ж ви самі розумієте, що я подорожую не за свій рахунок.

– О, в цьому я й не сумніваюся! – вигукнув Паспарту, заливаючись сміхом.

На цьому бесіда закінчилася; Фікс повернувся до себе в каюту й задумався. Очевидно, його викрили. Так чи інак, але француз пронюхав, що він детектив. Але чи попередив він свого пана. Яку роль він сам відіграє у всій цій історії. Спільник він чи ні. Невже справу розкрито, а отже програно. Інспектор пережив кілька важких годин: то він думав, що все пропало, то сподівався, що Фоґґ не здогадується про ситуацію, яка склалася.

Словом, Фікс не знав, із чого почати..

Та згодом він заспокоївся і вирішив діяти з Паспарту відкрито. Якщо йому не вдасться заарештувати Фоґґа в Гонконгу й той збиратиметься цього разу остаточно залишити британську територію, то він, Фікс, усе розкаже Паспарту. Коли слуга – спільник свого пана й усе йому розповів, тоді справи кепські; коли ж слуга не причетний до крадіжки, тоді в його інтересах буде покинути злодія..

Такі були взаємини цих двох людей, а над ними у своїй величній безпристрасності ширяв Філеас Фоґґ. Він діловито описував орбіту навколо земної кулі, анітрохи не турбуючись про супутників.

А тим часом поряд із ним перебувала, висловлюючись мовою астрономів, збурювальна зірка, що мала спричинити певні пертурбації в серці нашого джентльмена. Аж ні. Принади місіс Ауди, на превеликий подив Паспарту, не призвели до цих змін, а якщо такі й відбувалися, то принаймні їх було значно важче обчислити, ніж ті відхилення Урана, завдяки яким відкрили Нептун.

Паспарту дивувався цьому що день дедалі більше, особливо через те, що в очах жінки він читав стільки вдячності до його пана. Та очевидно, Філеас Фоґґ мав серце, здатне лише на героїчні, а не на любовні поривання. Не було в ньому й ознак занепокоєння, неминучого в настільки ризикованій подорожі. Зате Паспарту перебував у постійній тривозі.

Якось, обіпершись на перила, що відгороджують спуск у машинне відділення, він дивився на потужний двигун – його всього часом аж трясло, коли од сильної хитавиці над водою з’являвся ґвинт, що обертався з шаленою швидкістю. І тоді з клапанів проривалася пара, що просто лютувало нашого славного парубка..

– Ці клапани погано працюють! – кричав він. – Ми не рухаємося! У цих англійців завжди так! Був би це американський пароплав, він, можливо, й вибухнув би, проте йшов би швидше!

Розділ вісімнадцятий,

у якому Філеас Фоґґ; Паспарту і Фікс клопочуться кожен про своє

В останні дні плавання погода була досить кепська. Дув сильний північно-західний вітер, що перешкоджав ходу судна. Нестійкий "Рангун"

сильно гойдало, і пасажири справедливо нарікали на величезні вали, що спричинювали нудоту.

Третього й четвертого листопада вирувала буря. Шквал люто періщив хвилями. "Рангун" змушений був на півдня лягти в дрейф, його ґвинт робив лише по десять обертів за хвилину, щоб судно могло сяк-так опиратися хвилям. Усі вітрила було прибрано, і вітер ревів серед голих снастей.

Швидкість пакетбота, звісно, дуже зменшилася, і можна було припускати, що, коли буря не вщухне, він прийде в Гонконг із запізненням годин на двадцять, якщо не більше, проти часу, встановленого розкладом.

Філеас Фоґґ зі звичною незворушністю дивився на розлютоване море, що, здавалося, стало з ним на герць. Його чоло ні на мить не захмарювалося, хоча запізнення на двадцять годин могло порушити весь хід його подорожі, адже він ризикував спізнитися до відплиття пароплава до Йокогами. Та ця людина без нервів не відчувала ні занепокоєння, ні тривоги.

Здавалося, буревій також входив у його розклад, він і його передбачав. Місіс Ауда, заговоривши зі своїм супутником про цю прикру перешкоду, переконалася, що він спокійний, як і завжди..

Проте Фікс дивився на все це іншими очима. Зовсім іншими. Цей буревій йому навіть подобався. Захвату його, звичайно, не було б меж, якби "Рангун" під напором шторму раптом повернув би назад. Усяке запізнення було йому на руку ковінька, позаяк могло затримати містера Фоґґа на кілька днів у Гонконгу. Словом, небесні стихії зі шквалами й буревіями були козирями в його грі.

Щоправда, почувався інспектор трохи кепсько, та це пусте. Він не звертав уваги на нудоту, і хоча його всього корчило від морської хвороби, в душі Фікс дуже тішився..

Легко уявити, з якою неприхованою люттю зустрів це випробування Паспарту. Дотепер усе йшло так чудово. Земля й вода, здавалося, покірно служили його панові. Пароплави й поїзди слухалися його. Вітер і пара об’єднувалися, аби сприяти його подорожі. Невже тепер настав час розчарувань. Паспарту не знаходив собі місця, ніби суму у двадцять тисяч фунтів він мав виплатити з власного гаманця.

Шторм дратував його, шквал доводив до сказу, і він охоче побив би це непокірливе море. Бідолашний парубчина. Фікс дбайливо приховував від нього своє задоволення і правильно робив, адже якби Паспарту довідався про його таємну радість, детективові було б непереливки..

Упродовж усього шторму Паспарту не залишав палуби "Рангуна". Він не міг сидіти внизу; видирався на щогли, допомагаючи матросам, і дивував увесь екіпаж своєю мавпячою спритністю й моторністю. Сотні разів француз ставив одне й те саме запитання капітанові, офіцерам, матросам, які не могли стримати сміх, бачачи його розгубленість.

Він хотів точно знати, скільки часу протриває шторм. Його відсилали до барометра. Паспарту тряс його, але ні поштовхи, ні образи, якими він обсипав ні в чому не винний прилад, не допомагали: той і не думав підніматися..

Нарешті, шторм ущух. Удень 4 листопада стан моря покращився. Вітер перемістився на два румби до півдня й знову став сприятливим.

Обличчя Паспарту прояснилося разом із погодою. Поставили марселі й нижні вітрила, і "Рангун" із великою швидкістю знову помчав уперед.

Та повністю надолужити втрачений час було неможливо. Із цим треба примиритися. Земля з’явилася на обрії аж 6 листопада о п’ятій годині ранку. За розкладом Філеас Фоґґ мав прибути в Гонконг 5 листопада, але прибув тільки 6-го. Отже він спізнювався на цілу добу й хоч-не-хоч мусив пропустити пароплав до Йокогами..

О шостій годині лоцман піднявся на облавок "Рангуна" і став на місток, щоб завести судно в Гонконгівський порт.

Паспарту вмирав від бажання запитати, чи відплив пакетбот до Йокогами, але не зважився, бажаючи до останньої миті зберегти хоча б тінь надії. Він поділився з Фіксом своїм занепокоєнням, і той – хитра лисиця. – став його втішати, кажучи, що містер Фоґґ може поїхати й наступним пароплавом. Це викликало в Паспарту напад дикої люті..

На відміну від Паспарту, що так і не наважився заговорити з лоцманом, містер Фоґґ, зазирнувши в путівник, холоднокровно запитав у нього, коли йде з Гонконга якийсь пароплав до Йокогами.

– Завтра з ранковим припливом, – відповів лоцман.

– Он як! – сказав містер Фоґґ без найменшого подиву.

Присутній при цій розмові Паспарту охоче розцілував би лоцмана, зате Фіксові закортіло звернути морякові в’язи.

– Як називається цей пароплав? – запитав містер Фоґґ.

– "Карнатик", – мовив лоцман.

– Хіба він не мав відпливти вчора?

– Так, пане, але на ньому довелося ремонтувати один із котлів, і тому він вирушить лише завтра.

– Дякую вам, – сказав містер Фоґґ і повернувся в салон своєю розміреною ходою.

А Паспарту міцно потис лоцманову руку й сильно труснув її, вигукуючи:

– Ви молодчина, лоцмане!

Лоцман, звичайно, так і не довідався, чому його відповідь викликала такі дружні звірення. Пролунав свисток, і він, піднявшись на капітанський місток, повів пакетбот серед цілої флотилії джонок, човнів, на яких китайці живуть цілими родинами, рибальських посудин і кораблів усіх видів, що тіснилися на Гонконзькому рейді..

О першій годині дня "Рангун" пришвартувався до набережної, і пасажири почали висаджуватися.

Треба визнати, що випадок дуже допоміг Філеасу Фоґґу. Якби "Карнатик" не потребував ремонту котла, він відплив би 5 листопада, і мандрівникам, що хочуть потрапити до Японії, довелося б вісім днів чекати наступного пароплава. Правда, містер Фоґґ спізнився на цілу добу, але це запізнення не могло мати згубних наслідків для його подальшого шляху..

Відплиття пароплава, що курсує через Тихий океан між Йокогамою і Сан-Франциско, погоджено із приходом пакетбота з Гонконга, і він не може вирушити до прибуття останнього. Хоча в Йокогамі Філеас Фоґґ буде на добу пізніше проти розкладу, та її легко нагнати під час двадцятидводенного шляху через Тихий океан.

Таким було становище Філеаса Фоґґа на тридцять п’ятий день після його від’їзду з Лондона..

"Карнатик" мав відпливти назавтра о п’ятій годині ранку, так що в розпорядженні містера Фоґґа було шістнадцять годин, щоб вирішити деякі справи, тобто влаштувати місіс Ауду. Зійшовши з пароплава, він запропонував леді руку і провів її до паланкіна. Джентльмен попросив носіїв указати йому найкращий готель; ті назвали готель "Клуб".

Паланкін, супроводжуваний Паспарту, за двадцять хвилин прибув до місця призначення..

Для неї винайняли окремі кімнати, і Філеас Фоґґ подбав, аби вона все мала. Після цього він повідомив місіс Ауді, що негайно йде шукати її родича. Він наказав Паспарту бути в готелі, щоб пані не залишалася на самоті.

Наш джентльмен попросив доставити його на біржу. Там, без сумніву, мали знати таку людину, як поважний Джіджі, що вважався одним із найбагатших комерсантів міста.

Маклер, до якого звернувся містер Фоґґ, справді знав цього негоціанта-парса. Але той уже два роки, як не жив у Китаї. Надбавши собі великих статків, він переїхав до Європи, найімовірніше в Голландію, бо в цій країні він мав великі зв’язки завдяки колишній комерційній діяльності.

Філеас Фоґґ повернувся до готелю і запитав у місіс Ауди дозволу побачити її. Без особливих передмов він повідомив, що поважний Джіджі більше не живе в Гонконгу і, найпевніше, оселився в Голландії.

Спочатку місіс Ауда нічого не відповіла. Вона провела рукою по обличчю й замислилася. Потім своїм ніжним голосом запитала:

– Що ж мені тепер робити, містере Фоґґ?

– Вирушати до Європи, – відповів джентльмен.

– Але я не можу зловживати…

– Ви нічим не зловживаєте, і ваша присутність анітрохи не порушує моїх планів… Паспарту!

– Чого бажаєте? – запитав Паспарту.

– Підіть на "Карнатик" і замовте три каюти.

Окрилений можливістю продовжувати мандрівку у товаристві молодої, такої ласкавої з ним жінки, Паспарту притьмом помчав на пароплав.

Розділ дев’ятнадцятий,

де описано, як Паспарту виявив занадто жвавий інтерес до справ свого пана і що з того вийшло

Гонконг – невеликий острів, за Нанкінською угодою після війни 1842 року він перейшов у власність Англії. За кілька років колонізаторської діяльності завзята Велика Британія звела тут велике місто і порт, назвавши його Вікторією. Цей острівець лежить у гирлі річки Кантон. Від португальського міста Макао, що по той бік річки, його відділяє лише шістдесят миль.

У комерційній війні Гонконг неминуче мав узяти гору над Макао, і нині більша частина китайського транзиту проходить через англійське місто. Кинувши оком на доки, верфі, пакгаузи, лікарні, готичний собор, "government-house", на вимощені щебенем вулиці, можна подумати, що

опинився не в Китаї, а в одному з торговельних міст графства Кент чи Серрей, прорізавши товщу земної кулі і зринувши на її протилежному боці..

Паспарту, заклавши руки в кишені, попростував у порт, вирячаючись на паланкіни – криті ноші, досі модні в Піднебесній імперії, і з цікавістю розглядаючи юрби китайців, японців і європейців, що наводнили вулиці. По суті, це був той самий Бомбей, Калькутта чи Сінгапур, що знову постали на шляху нашого доброго молодика.

Ланцюг англійських міст розтягнувся земною кулею..

Паспарту прийшов у порт Вікторія. Там, біля гирла річки Кантон, стояло безліч суден усіх країн: англійських, французьких, американських, голландських, військових кораблів і комерційних суден, японських і китайських човнів, джонок, сампанів і навіть човнів із квітами, що утворювали на воді плавучі квітники.

Прогулюючись, Паспарту помітив кількох старезних китайців, одягнених всуціль у жовте. Зайшовши до цирульні, щоб поголитися "на китайський штиб", він довідався від місцевого Фіґаро, який швидко говорив англійською, що кожному з цих дідів виповнилося щонайменше вісімдесят років і що, досягши цього віку, вони одержали право носити жовтий колір, а це в Китаї вважають імператорським привілеєм.

Паспарту це здалося доволі кумедним..

Поголившись, він повернувся в порт, де стояв "Карнатик", і помітив там Фікса, що відмірював кроки туди-сюди. Паспарту анітрохи не здивувався цій зустрічі, але він прочитав на обличчі поліцейського інспектора досить промовисте невдоволення й розгубленість.

"Еге! – подумки потішився Паспарту, – видно, кепські справи в джентльменів із Реформ-клубу!"

Удавши, що не помічає Фіксового поганого настрою, він підійшов до нього, сяючи усмішкою.

Детектив мав достатньо підстав проклинати свою фатальну невдачу. Ордера на арешт досі не було. Очевидно, він подорожує слідом за ним і може наздогнати його, лише якщо Фікс на кілька днів затримається в якомусь місті. Але Гонконг був останньою англійською територією на шляху Фоґґа, тож це означало, що його треба за всяку ціну затримати тут, інакше він остаточно вислизне..

– Ну як, містере Фікс, ви таки надумали супроводжувати нас до Америки? – запитав Паспарту.

– Так! – процідив крізь зуби Фікс.

– Отакої! – вигукнув із голосним реготом Паспарту. – Я знав, що ви не можете розпрощатися з нами. Що ж, ходімо, замовите собі каюту!

І вони разом увійшли до бюро морських повідомлень і замовили чотири каюти. При цьому службовець попередив їх, що "Карнатик" відремонтовано і пакетбот вирушить не наступного ранку, як передбачалося, а сьогодні о восьмій годині вечора.

– Чудово! – вигукнув Паспарту. – Це цілком улаштовує мого пана. Піду попереджу його.

Аж ось Фікс нарешті зважився. Він вирішив усе відкрити Паспарту. Це був, мабуть, єдиний спосіб на кілька днів затримати Філеаса Фоґґа в Гонконгу.

Вийшовши з бюро, Фікс запропонував своєму супутникові зайти в таверну освіжитися. Паспарту ще мав час і прийняв Фіксове запрошення.

На набережній вони надибали досить пристойну таверну. Обидва увійшли до неї. Це була простора, добре прибрана зала, у глибині якої стояло щось на зразок величезного похідного ліжка з численними подушками. На ньому лежало кільканадцять соньків.

Із тридцять відвідувачів сиділи за маленькими столиками з плетеного очерету. Хтось пив англійське пиво, ель чи портер, хтось смакував алкогольні напої – лікер, джин або бренді. Крім того, більшість курила довгі череп’яні люльки, натопкані кульками опіуму, змішаного з трояндовою есенцією. Час від часу хтось із курців непритомнів і скочувався під стіл, і тоді двоє офіціантів хапали його за голову й за ноги і клали на ліжко, де вже лежало близько двадцяти чоловік в останній стадії сп’яніння..

Фікс і Паспарту допетрали, що потрапили до однієї з тих курилень, куди сходяться нещасні, схудлі, отупілі люди, яким заповзятлива Англія щороку продає опіуму на двісті шістдесят мільйонів франків! Мерезенні мільйони, зароблені на використанні однієї з найзгубніших людських пристрастей!

Китайський уряд, упроваджуючи суворі закони, давно прагне покласти край цьому злу, та марно. Від забезпечених верств населення, яким колись було надано виключне право курити опіум, звичка перейшла до всіх прошарків суспільства, і спинити масове споживання дурману стало практично неможливо. У Китаї опіум курять повсюдно й особливо в центральній частині країни.

Чоловіки і жінки, що звикли вдихати дим опіуму, без нього відчувають болісні судоми в шлунку. За день курець може викурити до восьми люльок, але через п’ять років такого життя він помирає..

В одну з цих численних у Гонконгу курилень і потрапили Фікс із Паспарту, вирішивши трохи освіжитися. Паспарту не мав із собою

грошей, зате охоче скористався "люб’язністю" свого супутника, сподіваючись віддячити йому при нагоді.

Вони замовили дві пляшки портвейну, які француз високо поцінував. Фікс, більш стриманий, дуже пильно спостерігав за своїм супутником. Говорили про те, про се, а найбільше про чудову ідею Фікса також здійснити подорож на "Карнатику". Згадали, що пароплав має вирушити на кілька годин раніше встановленого часу.

Паспарту, спорожнивши обидві пляшки, підвівся, аби попередити свого пана..

Фікс притримав його.

– Хвилинку, – сказав він.

– Що ви хочете, містере Фікс?

– Мені треба з вами поговорити про серйозні справи.

– Про серйозні справи! – вигукнув Паспарту, допиваючи останні краплі вина, що лишилися на дні його склянки. – Що ж, ми поговоримо про них узавтра. Сьогодні мені ніколи.

– Залиштеся, – наполягав Фікс, – справа стосується вашого пана!

Паспарту при цих словах пильно поглянув на свого співрозмовника.

Вираз Фіксового обличчя здався йому дивним. Він знову сів.

– Що ж ви хочете мені повідомити? – запитав він.

Фікс понизив голос і, взявши парубка за лікоть, сказав:

– Ви здогадалися, хто я такий?

– Ще б пак! – усміхнувся Паспарту.

– Тоді я вам у всьому зізнаюся…

– Тепер, коли я й так усе знаю, приятелю! Це цілковите безґлуздя! Ну гаразд, давайте. Але спочатку дозвольте мені сказати, що ваші джентльмени даремно витратилися.

– Даремно?! – запитав Фікс. – Вам легко говорити. Одразу видно, що ви не знаєте, яка сума…

– Дуже добре знаю! – відповів Паспарту. – Двадцять тисяч фунтів.

– П’ятдесят п’ять тисяч фунтів! – виправив Фікс, стискаючи руку французу.

– Як? – вигукнув Паспарту. – Містер Фоґґ ризикнув!.. П’ятдесят п’ять тисяч фунтів!.. Ну, тоді ще більше підстав не втрачати жодної хвилини, – додав він, удруге намагаючись підвестися з-за столу.

– П’ятдесят п’ять тисяч фунтів, – повторив Фікс, із зусиллям посадивши Паспарту на місце й наказавши принести ще пляшку бренді. – У разі успіху я одержу премію дві тисячі фунтів. Хочете п’ятсот фунтів за умови, що ви мені допоможете?

– Допоможу вам? – здивовано витріщив на нього очі Паспарту.

– Так, допоможете мені на кілька днів затримати пана Фоґґа в Гонконгу!

– Що за чортівня?! Що за дурниці ви верзете! – загорланив Паспарту. – Мало того, що ваші джентльмени стежать за моїм паном, сумніваються в його порядності, так вони ще здумали йому перешкоджати! Мені просто соромно за них!

– Як! що ви цим хочете сказати? – запитав Фікс.

– Я хочу сказати, що це непорядно. Це однаково, що обібрати містера Фоґґа й витягти гроші з його кишені.

– Саме цього ми й прагнемо!

– Так це ж пастка! – заволав Паспарту, розбурханий дією бренді, що Фікс доливав у його склянку. – Справжнісінька пастка! А ще колегами називаються! Джентльмени!

Фікс нічого не втямив.

– Колеги! – продовжував кричати Паспарту. – Члени Реформ-клубу! Знайте ж, містере Фікс, мій пан – порядна людина, і коли він закладається, то грає за всіма правилами.

– За кого ви мене маєте? – запитав Фікс, пильно вдивляючись у Паспарту.

– Дідько вас візьми! Звичайно, за агента членів Реформ-клубу, якому доручено перевіряти маршрут мого пана, – це просто ганебно! Ось чому я нічого не сказав містерові Фоґґу, хоча вже давно вас розкусив!

– Він нічого не знає?.. – жваво запитав Фікс.

– Нічого, – відповів Паспарту, укотре спорожнюючи свою склянку.

Детектив утер рукою чоло. Він не наважувався продовжувати розмову. З чого почати? Омана Паспарту здавалася правдивою, та це лише ускладнювало виконання агентового плану. Було очевидно, що француз говорив щиро й аж ніяк не був спільником свого пана, а цієї співучасті Фікс і боявся найбільше.

"Отже, – подумав детектив, – коли він не спільник, то він мені й допоможе".

Й інспектор зважився вдруге. Час підпирав, тож іншого виходу він не бачив. Фоґґа треба було затримати в Гонконгу в будь-який спосіб.

– Слухайте! – швидко заговорив Фікс. – Слухайте мене уважненько. Я зовсім не той, за кого ви мене маєте. Я не агент членів Реформ-клубу.

– Он воно як! – протягнув Паспарту, глумливо дивлячись на нього.

– Я – поліцейський інспектор, маю доручення від столичної поліції…

– Ви… поліцейський інспектор?

– Так, і я це вам зараз доведу, – продовжував Фікс. – Ось мої повноваження.

Поліцейський агент дістав із портмоне свої документи й показав співрозмовникові повноваження, підписані начальником лондонської поліції. Оторопілий Паспарту, втративши дар мови, витріщився на Фікса.

– Парі містера Фоґґа, – продовжував Фікс, – лише привід, за допомогою якого він надурив і вас, і своїх колег із Реформ-клубу, бо він зацікавлений у тому, щоб забезпечити собі вашу мимовільну співучасть.

– Але в чому? – вигукнув Паспарту.

– Слухайте. Двадцять дев’ятого вересня з Англійського банку викрали п’ятдесят п’ять тисяч фунтів стерлінґів. Прикмети людини, що скоїла цей злочин, встановлено. Погляньте, вони достоту відповідають зовнішності Фоґґа.

– Ще чого! – закричав Паспарту, б’ючи своїм могутнім кулаком по столу. – Мій пан – найчесніша людина у світі!

– Ви впевнені? – заперечив Фікс. – Адже ви його зовсім не знаєте! Ви стали до нього на службу в день від’їзду, а виїхав він поспіхом, скориставшись безґлуздим приводом, навіть без речей, прихопивши з собою лише велику суму грошей. І після цього ви насмілюєтеся стверджувати, що він – порядна людина!

– Так! Так! – машинально повторював бідолашний парубок.

– Ви хочете, щоб вас арештували як спільника? Паспарту схопився за голову — його було не впізнати. Він не смів глянути на поліцейського інспектора. Філеас Фоґґ – злодій. Він, рятівник Ауди, сміливa й великодушна людина. А тим часом які жорстокі докази висунуто проти нього. Паспарту силувався відкинути всі підозри, що зродилися в його мозку. Ні, він не хотів вірити у причетність свого пана до цієї справи!.

– Зрештою чого ви від мене хочете? – запитав він детектива, неймовірним зусиллям волі опанувавши себе.

– Ось чого, – відповів детектив. – Я простежив пана Фоґґа до Гонконга, але цього мало: я досі не одержав дозволу на його арешт, що має надійти з Лондона. Ви мусите допомогти мені затримати його в Гонконгу…

– Я? Щоб я…

– А я поділюся з вами премією у дві тисячі фунтів стерлінґів, обіцяною Англійським банком.

– Ніколи. – відповів Паспарту, вкотре спробував звестися і знову гепнувся на стілець, відчуваючи, що сили й розум зраджують його. – Містере Фікс, – вимовив він запинаючись, – якщо навіть усе, що ви мені сказали, правда… якщо навіть мій пан і є злодієм, якого ви розшукуєте… хоча я відкидаю це… я був… я в нього на службі… і я бачив, що він добрий і великодушний… Зрадити його!… ніколи… за жодні скарби світу.

Я не з того тіста зроблений!.

– Ви відмовляєтеся?

– Відмовляюся.

– Відмовляюся.

– Будемо вважати, що я нічого вам не говорив, – сказав Фікс, – а тепер випиймо.

– То випиймо!

Паспарту відчував, що хміліє дедалі сильніше. Фікс, розуміючи, що треба у будь-який спосіб розлучити слугу й пана, вирішив його доконати. На столі лежало кілька люльок з опіумом. Одну з них Фікс уклав у руку Паспарту, той підніс її до губ, запалив і кілька разів затягнувся; під дією отрути його голова стала ніби чавунна і схилилася на стіл..

– Нарешті! – сказав Фікс, дивлячись на нерухомого Паспарту. – Наш пан Фоґґ не буде попереджений вчасно про відхід "Карнатика", а якщо він все-таки виїде, то принаймні без цього клятого француза!

І він вийшов із таверни, сплативши рахунок.

Розділ двадцятий,

де Фікс входить у безпосередній контакт із Філеасом Фоґґом

Під час попередньої сцени, що становила серйозну загрозу долі містера Фоґґа, цей джентльмен прогулювався з місіс Аудою англійськими кварталами міста. Відтоді, як місіс Ауда прийняла його пропозицію супроводжувати її до Європи, йому доводилося турбуватися про всі дрібниці, конче потрібні для далекої мандрівки.

Англієць його складу здатен без проблем здійснювати навколосвітню подорож із самим лише саквояжем у руках. Та жінка, звичайно, не може вирушати в далеку дорогу за подібних умов. Тому треба було придбати їй одяг і все для подорожі. Містер Фоґґ виконав цей обов’язок із властивим йому спокоєм і на всі вибачення й протести збентеженої такою ласкою молодої вдови незмінно відповідав:.

– Це в інтересах моєї подорожі, це входить у мою програму.

Після закупів містер Фоґґ із леді повернулися в готель і пообідали за розкішно сервірованим столом. Потім трохи втомлена місіс Ауда піднялася до себе в кімнату, на англійський штиб потиснувши руку своєму незворушному рятівникові. А поважний джентльмен на весь вечір поринув у читання "Таймс" та "Ілюстрейтед Лондон ньюз"..

Якби він був здатен хоч трохи дивуватися, то, напевно, його здивувала б відсутність Паспарту, який не з’явився до часу, встановленого для сну. Але, знаючи, що пакетбот на Йокогаму відпливає з Гонконга лише вранці наступного дня, містер Фоґґ не надав цьому великого значення. Вранці на його дзвінок Паспарту також не з’явився..

Що подумав поважний джентльмен, довідавшись, що його слуга взагалі не повернувся в готель, цього ніхто не може сказати. Містер Фоґґ обмежився тим, що взяв свій саквояж, послав попередити місіс Ауду й наказав найняти паланкін.

Була тільки восьма година. Повний приплив, яким мав був скористатися "Карнатик", щоб вийти у відкрите море, очікували пів на десяту.

Паланкін прибув до дверей готелю, містер Фоґґ і місіс Ауда зайняли місця в цьому комфортабельному екіпажі; багаж слідував за ними у візку.

За півгодини наші мандрівники були вже на пристані, і там містер Фоґґ довідався, що "карнатик" відплив напередодні.

Містер Фоґґ, сподіваючись знайти заразом і пакетбот, і свого слугу, не знайшов ні того, ні того. На його обличчі не промайнуло й тіні досади, а у відповідь на тривожний погляд місіс Ауди він тільки вимовив:

– Збіг обставин, не більше.

У цю хвилину до них наблизився якийсь чоловік, що уважно спостерігав за ними здалеку. То був поліцейський інспектор Фікс. Він поклонився і сказав:

– Пане, ви, мабуть, як і я, один із пасажирів, що прибули вчора на "Рангуні"?

– Так, – холодно відповів містер Фоґґ. – Але я не маю честі…

– Даруйте мені, я розраховував знайти тут вашого слугу.

– А ви знаєте, де він? – жваво запитала жінка.

– Як? Хіба він не з вами? – з удаваним подивом сказав Фікс.

– Ні, – відповіла місіс Ауда. – Він не з’являвся від учорашнього дня. Чи не виїхав він без нас на "Карнатику"?

– Без вас, пані?.. – протягнув агент. – Даруйте за нескромне питання: ви, мабуть, мали відпливти на цьому пакетботі?

– Так, пане.

– Я також, пані, і тепер я в цілковитій безвиході. "Карнатик" закінчив ремонт завчасно і залишив Гонконг дванадцять годин тому, не попередивши нікого з пасажирів. Тепер доведеться чекати вісім днів до наступного пароплава!

Вимовляючи "вісім днів", Фікс відчув, як його серце радісно закалатало. Вісім днів! Фоґґ затриманий на вісім днів у Гонконгу! За цей час прийде ордер на його арешт. Нарешті доля усміхнулася представникові закону.

Його наче обухом по голові вдарили, коли він почув, як Філеас Фоґґ спокійно вимовив:

– Але ж у Гонконгу, опріч "Карнатика", мають бути й інші кораблі.

І джентльмен, запропонувавши руку місіс Ауді, попрямував до доку шукати судна, що відпливає.

Приголомшений Фікс поплентався за ним.

Та, мабуть, доля остаточно зрадила тому, кому досі так справно служила. Філеас Фоґґ упродовж трьох годин обійшов гавань уздовж і впоперек; він вирішив, коли треба, зафрахтувати спеціальне судно до

Йокогами, але бачив лише кораблі, що тільки навантажували або вивантажували і, отже, не могли зняти з якоря.

У серці Фікса зажевріла надія..

Однак містер Фоґґ не занепадав духом. Він продовжував свої пошуки, готовий добиратися навіть до Макао, аж раптом його зупинив якийсь моряк.

– Ваша милість шукає корабель? – сказав він, знімаючи капелюха.

– Ви маєте корабель, готовий до відплиття? – запитав містер Фоґґ.

– Так. Лоцманське судно номер сорок три, найкраще у всій флотилії.

– Гарний хід?

– Від восьми до дев’яти миль. Бажаєте глянути на нього?

– Так.

– Воно вдовольнить вашу милість. Адже йдеться про морську прогулянку?

– Ні. Про подорож.

– Про подорож?

– Чи візьметеся ви доставити мене до Йокогами! По цих словах моряк витріщив очі й замахав руками.

– Ваша милість жартує!

– Аж ніяк! Я спізнився до відплиття "Карнатика", а мені конче треба бути в Йокогамі не пізніше чотирнадцятого, аби встигнути до відплиття пароплава на Сан-Франциско.

– Дуже шкода, але це неможливо.

– Я вам пропоную сто фунтів на день і премію двісті фунтів, якщо ви доставите мене вчасно.

– Це серйозно? – запитав лоцман.

– Цілком, – відповів містер Фоґґ.

Лоцман трохи відійшов. Він дивився на море, очевидно, борючись між бажанням заробити таку величезну суму і побоюванням вирушати в таку далеку путь. Фікс страшенно хвилювався.

У цей час містер Фоґґ, повернувшись до місіс Ауди, запитав:

– Ви не боятиметеся, пані?

– З вами, містере Фоґґ, ні! – відповіла вона.

Лоцман знову підійшов до нашого джентльмена, мнучи капелюха в руках.

– То як, лоцмане? – запитав містер Фоґґ.

– Ваша милосте, – відповів лоцман, – я не можу ризикувати ні моїми людьми, ні собою, ні вами, вирушаючи в таку тривалу подорож цієї пори року на судні водотоннажністю всього двадцять тонн. До того ж ми все одно не прибудемо вчасно, бо від Гонконга до Йокогами тисяча шістсот п’ятдесят миль.

– Усього тисяча шістсот.

– Ну, це те саме.

Фікс глибоко відітхнув.

– Але, – продовжував лоцман, – можливо, є інший спосіб залагодити цю справу.

Фіксові перехопило дух.

– Який? – запитав Філеас Фоґґ.

– Вирушивши до південних берегів Японії – у Нагасакі; відстань до цього порту – тисяча сто миль. Або навіть краще – у Шанхай, що за вісімсот миль від Гонконга. У такому разі ми не будемо дуже віддалятися від китайських берегів, що для нас досить вигідно, тим паче що морські течії тут спрямовані на північ..

– Лоцмане, – сказав Філеас Фоґґ, – я повинен сісти на американський пароплав у Йокогамі, а не в Шанхаї і не в Нагасакі.

– Чого б це? – запитав лоцман. – Адже пакетбот, що вирушає до Сан-Франциско, відправляється саме із Шанхая, а в Йокогамі й Нагасакі він робить лише зупинки.

– Ви впевнені у своїх словах?

– Абсолютно упевнений.

– Коли пакетбот відходить із Шанхая?

– Одинадцятого о сьомій вечора. Так що у нашому розпорядженні чотири доби. Чотири доби – це дев’яносто шість годин. Маючи середню швидкість вісім миль за годину, повне забезпечення всім необхідним і за умови, що триматиметься південно-східний вітер і море буде спокійним, ми зможемо подолати за цей час вісімсот миль, що відокремлюють нас від Шанхая..

– А коли ви можете відпливти?

– За годину. Треба встигнути запастися провізією і знятися з якоря.

– Питання вирішено… Ви власник судна?

– Так. Я – Джон Бенсбі, власник "Танкадери".

– Бажаєте аванс?

– Якщо це не обтяжить вашу милість.

– Тримайте двісті фунтів у рахунок плати… Добродію, – продовжував Фоґґ, повертаючись до Фікса, – якщо ви бажаєте скористатися…

– Пане, – без вагань відповів Фікс, – я сам хотів просити вас про цю послугу.

– Гаразд. За півгодини ми будемо на облавку.

– А що робити з нашим бідолашним Паспарту? – запитала місіс Ауда, яку дуже непокоїло зникнення француза.

– Я зроблю для нього все можливе, – відповів Філеас Фоґґ.

Схвильований і розлючений Фікс піднявся на лоцманське судно, а містер Фоґґ і його супутниця попрямували до поліцейського відділку. Там Філеас Фоґґ указав прикмети Паспарту й залишив достатню суму для його повернення додому. Ті самі формальності було виконано у французького консула, і потім паланкін після короткої зупинки в готелі, де забрали багаж, доправив мандрівників у гавань..

Пробило третю годину. Лоцманське судно № 43 було готове до відплиття: екіпаж перебував на облавку, припаси було повантажено.

"Танкадера" – чарівна маленька шхуна водотоннажністю двадцять тонн, струнка, вузька, з гострим носом. Вона скидалася на гоночну яхту. Її начищені мідні деталі блищали, залізні частини були нікельовані, палуба виблискувала білизною слонової кістки; усе вказувало на те, що судновласник Джон Бенсбі добре дбає про свій корабель.

Обидві щогли шхуни трохи відхилялися назад. Вона несла клівери, фок, ґрот, бізань, а також марселі; коли дув попутний вітер, можна було напнути й додаткові вітрила. За гарного вітру шхуна розвивала велику швидкість і вже виграла кілька призів на змаганнях лоцманських суден..

Екіпаж "Танкадери" складався з її хазяїна Джона Бенсбі й чотирьох матросів. Усі вони були сміливі моряки, що в будь-яку погоду наважувалися виходити на пошуки кораблів і чудово знали море. Сам Джон Бенсбі, чоловік років сорока п’яти, чорний від засмаги, сильний, із жвавим поглядом і енергійним обличчям, досить упевнений у собі й чудовий знавець свого діла, був здатен вселити впевненість навіть найбільшому боягузові..

Філеас Фоґґ і місіс Ауда піднялися на облавок шхуни. Фікс був уже там. Через люк у задній частині судна мандрівники спустилися у квадратну каюту з нішами в стінах для ліжок. Посередині під яскравою лампою стояв стіл. У каюті було тісно, зате чисто.

– Шкодую, що не можу запропонувати вам нічого кращого, – сказав містер Фоґґ Фіксові, який мовчки поклонився.

Детектив переживав певне приниження, відчуваючи себе зобов’язаним цьому панові.

"Безперечно, – думав він, – цей шахрай досить чемний, але все-таки він шахрай!"

О десятій хвилині по третій на шхуні напнули вітрила й на гафелі замайорів британський прапор. Пасажири були на палубі. Містер Фоґґ і місіс Ауда кинули останній погляд на набережну з надією, чи не з’явиться там Паспарту.

Фікс навіть трохи занервував, бо випадок міг привести сюди нещасного молодого чоловіка, з яким він так негідно повівся, і неминуче пояснення завершилось би не на користь детектива. Та француза не було видно: без сумніву, він ще перебував у наркотичному дурмані.

Нарешті, Джон Бенсбі вивів судно у відкрите море, вітер понадимав усі вітрила, і "Танкадера" помчала вперед, підстрибуючи на хвилях.

Розділ двадцять перший,

де власник "Танкадери" ризикує втратити премію двісті фунтів

Подолати вісімсот миль такої пори року на судні водотоннажністю двадцять тонн – справа ризикована. Китайські моря дуже неспокійні, там трапляються жахливі бурі, особливо в періоди рівнодень, – а події відбувалися ще на початку листопада.

Звичайно, лоцманові, сподіваючись на величезну винагороду, яку йому призначили за кожний день шляху, було вигідніше доставити своїх пасажирів до самої Йокогами. Але така подорож була б украй

нерозважною, і навіть спроба дістатися Шанхая – аж надто сміліва, щоб не сказати зухвала. Однак Джон Бенсбі твердо й, мабуть, не без підстав цілковито покладався на "Танкадеру", що, ніби чайка, похитувалася на хвилях..

В останні години першого дня маршруту "Танкадера" пливла вздовж звивистих берегів Гонконга і за попутного вітру розвивала велику швидкість, чудово тримаючись на воді.

– Бачу, лоцмане, в мене навіть відпала потреба рекомендувати вам максимальну швидкість, – сказав Філеас Фоґґ, коли шхуна вийшла у відкрите море.

– Покладіться на мене, ваша милосте, – відповів Джон Бенсбі. – Ми поставили всі вітрила, які дозволяє нести вітер. Топселі нічого не додадуть, вони тільки перешкоджатимуть ходу судна.

– Це ваша справа, лоцмане, а не моя. Я цілковито довіряю вам.

Філеас Фоґґ, широко розставивши ноги й випрямивши корпус, стояв міцно, як моряк, і незворушно дивився на бурхливе море. Молода леді, що сиділа на кормі, почувалася схвильованою, вдивляючись у потемнілий у сутінках океан, з яким боролося тендітне судно. Над її головою надималися білі вітрила, що несли шхуну вперед, немов широкі крила.

Підхоплене вітром судно, здавалося, летіло в повітрі..

Світ облягла ніч. Місяць вступив у першу чверть, і його слабке сяйво на туманному обрії невдовзі мало згаснути. Хмари зі сходу вже затягли частину небокраю.

Лоцман засвітив сигнальні вогні – неодмінна осторога у цих морях, адже поблизу їхніх берегів плаває багато суден. Корабельні зіткнення тут

не рідкість, а на тій швидкості, яку розвивала шхуна, вона розбилася б при першому ударі.

На носі судна стояв задуманий Фікс. Він тримався осторонь, знаючи, що Фоґґ неохочий до розмов. До того ж йому було неприємно говорити з людиною, послугами якої він користувався. Інспектор думав про майбутнє. Він був певен, що Фоґґ не зупиниться в Йокогамі, а відразу сяде на пакетбот до Сан-Франциско, щоб досягти Америки, широкі простори якої обіцяли йому безпеку.

План Філеаса Фоґґа видавався Фіксові напрочуд простим..

Замість того, щоб з Англії відпливти безпосередньо до Сполучених Штатів, як учинив би звичайний шахрай, цей Фоґґ зробив величезний гак і перетнув три чверті земної кулі тільки для того, щоб з упевненістю досягти американського континенту і, збивши з пантелику поліцію, спокійно тринькати гроші, викрадені з банку.

Та що робитиме він, Фікс, на території Сполучених Штатів. Чи залишить він у спокої цю людину. Ні, тисячу разів ні. Доти, поки ухвалять постанову про видачу злодія, він і на крок не відступить від нього. Це його обов’язок, і він його виконає. У всякому разі, йому стала в пригоді щаслива обставина: біля Фоґґа немає Паспарту, а після Фіксових зізнань було дуже важливо, щоб слуга і хазяїн більше ніколи не зустрілися..

Філеас Фоґґ теж думав про свого помічника, про його таємниче зникнення. Перебравши всі можливості, він дійшов висновку, що бідолашний парубчина внаслідок якогось непорозуміння в останню хвилину, мабуть, сів на "Карнатик". Такої самої думки була й місіс Ауда. Вона щиро переймалася долею цього чесного слуги, якому вона була дуже вдячна.

Можна було сподіватися на зустріч із Паспарту в Йокогамі, і, якщо "Карнатик" доправить його туди, про це буде легко дізнатися..

На десяту годину вечора вітер посвіжів. Можливо, обачливіше було б узяти один риф, та лоцман, пильно оглянувши небо, вирішив залишити вітрила, як є. Втім, "Танкадера", що мала велике занурення, зберігала стійкість, ідучи під напнутими вітрилами, які в разі бурі можна було швидко згорнути.

Опівночі Філеас Фоґґ і місіс Ауда спустилися в каюту. Фікс уже був там і лежав на одному з ліжок. Лоцман і матроси всю ніч залишалися на палубі.

Уранці 8 листопада до сходу сонця шхуна вже пройшла понад сто миль. Лаг показував середню швидкість від восьми до дев’яти миль за годину. На "Танкадері" поставили всі вітрила, і при рівному бічному вітрі вона розвивала максимальну швидкість. Якщо вітер не змінить свого напрямку, судну всміхатиметься фортуна..

Протягом усього дня "Танкадера" істотно не відхилялася від берега і течії, що сприяло її курсу. Вона пливла за п’ять миль від землі, що залишалася в неї по лівому борту, і часом, коли розсіювався туман, було видно нерівні обриси берега. Вітер дув із суходолу, тож море було не таким бурхливим – сприятлива обставина для шхуни, адже судна малого тоннажу найбільше потерпають від хвиль, які зменшують швидкість, чи, як кажуть моряки, "вбивають" її..

До полудня вітер трохи ослаб і подув із північного сходу. Лоцман наказав поставити топсель, але за дві години змушений був прибрати його – вітер знову посилився.

На щастя, містер Фоґґ і його молода супутниця виявилися нечутливими до морської хвороби і з апетитом наминали консерви з корабельними сухарями. Фікса також покликали розділити з ними трапезу. Він прийняв це запрошення попри своє внутрішнє невдоволення, адже добре знав, що шлунок, як і корабель, треба завантажувати баластом.

Подорожувати та ще й харчуватися за кошт цього чоловіка було не в його правилах; однак він трохи поїв..

По закінченні сніданку Фікс відчув себе зобов’язаним відвести містера Фоґґа вбік і сказати:

– Пане…

Це слово палило йому губи, він ледве стримував себе, щоб не схопити цього "пана" за барки!

– Пане, – продовжував він, – ви були настільки люб’язні, що запропонували мені місце на цьому судні. Хоча мої кошти не дозволяють мені жити з таким розмахом, як ви, однак я хотів би заплатити свою частку…

– Облишмо розмову про це, пане, – відповів містер Фоґґ.

– Але я хотів би…

– Ні, пане, – повторив Фоґґ категоричним тоном. – Це входить до загальних витрат!

Фікс поклонився й замовк. Відтак пройшов на ніс шхуни і за весь день більше не вимовив ні слова.

Судно швидко мчало вперед. Джон Бенсбі сподівався на успіх. Кілька разів він повторював містерові Фоґґу, що вони вчасно прибудуть до Шанхаю. Джентльмен коротко відповідав, що він на це й сподівається. Весь екіпаж маленької шхуни наполегливо працював. Премія надихала цих сміливих людей. Як результат – усі снасті натягнуті, як слід, вітрила поставлені добре, повороти кермового плавні, а всі маневри здійснювалися з такою ретельністю, ніби шхуна брала участь у перегонах Королівського яхт-клубу..

До вечора лоцман за лагом визначив, що від Гонконга шхуна пройшла двісті двадцять миль, і Філеас Фоґґ міг сподіватися, що після прибуття у Йокогаму йому не доведеться записувати у свій маршрут жодної хвилини запізнення. Таким чином, серйозна невдача, що вперше спіткала його після від'їзду з Лондона, не мала завадити його планам..

Над ранок "Танкадера" пройшла протоку Фо-К'єн, що відокремлює великий острів Формозу від китайського берега, і перетнула тропік Рака. Море в цій протоці дуже небезпечне: тут багато нуртовищ, утворених зустрічними течіями. Шхуну сильно хитало. Короткі хвилі перепиняли їй шлях. На палубі було важко стояти..

Удень вітер посилився. На небі з'явилися провісники шторму. До того ж барометр пророкував швидку зміну погоди; його добовий хід був неправильний, і ртуть вередливо коливалася в трубці. На південному сході море здіймалося довгими хвилями, від яких "віяло бурею". Напередодні сонце зайшло в червоному тумані, що висів над хвилями океану..

Лоцман довго розглядав похмуре небо й цідив крізь зуби щось нерозбірливе. Опинившись поруч зі своїм пасажиром, він тихо запитав:

– Вашій милості можна все говорити?

– Все, – відповів Філеас Фоґґ.

– Нас очікує шторм.

– Звідки він насувається: з півночі чи з півдня? – спокійно запитав містер Фоґґ.

– З півдня. Гляньте, який тайфун збирається!

– Що ж! Тайфун із півдня наш попутник, – відповів містер Фоґґ.

– Якщо ви так на це дивитеся, мені нічого більше додати, – зауважив лоцман.

Передчуття не обдурили Джона Бенсбі. За іншої, більш ранньої пори року, тайфун, як висловився один відомий метеоролог, пронісся б усього лише яскравим водоспадом електричних розрядів, але в дні осіннього рівнодення можна було сподіватися жорстокої бурі.

Лоцман заздалегідь вжив усіх запобіжних заходів. Він наказав прибрати всі вітрила і спустити реї на палубу. Також опустили стеньги. Люки наглухо задраїли, щоб жодна крапля води не могла потрапити в трюм судна. На щоглі зоставили одне трикутне вітрило з товстого полотна, щоб утримувати шхуну в попутному вітрі.

Залишалося тільки чекати..

Джон Бенсбі запропонував своїм пасажирам спуститися в каюту, але сидіти в тісному приміщенні, майже позбавленому свіжого повітря, було неприємно.

Містер Фоґґ, місіс Ауда, навіть Фікс не погодилися зійти з палуби.

Близько восьмої години сильний шквал зі зливою налетіли на шхуну. "Танкадеру", немов пір’їнку, підхопив скажений вітер, силу якого неможливо точно передати. Порівняти його швидкість із чотирикратною швидкістю локомотива, що жене на всіх парах, – лише наблизитися до істини.

Протягом усього дня страшенні хвилі гнали судно на північ, зберігаючи, на щастя, високу швидкість. Разів із двадцять на нього могли обрушитися гори води, що здіймалися за його кормою. Та спритний поворот стерна, за яким стояв сам лоцман, щоразу рятував корабель від катастрофи. Часом пасажирів із голови до ніг обливало хвилею, проте вони переносили це з філософським спокоєм.

Фікс, звичайно, бурчав, але мужня Ауда, не відриваючи погляду від Філеаса Фоґґа, чия холоднокровність надихала її, виявляла себе гідною його супутницею, не звертаючи уваги на пориви вітру, що налітав з обох бортів. Що ж до містера Фоґґа, то можна було подумати, ніби тайфун теж входив у його обрахунки..

Досі "Танкадера" впевнено йшла на північ, але надвечір вітер повернув на три румби й подув із північного заходу. Шхуну, що йшла тепер бортом до хвилі, страшенно трясло. Море билося об неї з такою силою, що можна було б побоюватися за її цілість, якби всі частини судна не були так міцно підігнані.

До ночі буря лише посилилася. Насувалася темрява, а з темнотою шторм дужчає. Джон Бенсбі стривожився. Він подумав, чи не час пристати до берега, і порадився про це зі своїми матросами.

Потім він підійшов до Філеаса Фоґґа і сказав:

– Мені здається, ваша милосте, ми правильно вчинимо, якщо зайдемо в один із ближніх портів.

– Я такої самої думки, – відповів містер Фоґґ.

– Он як! – вимовив лоцман. – Але в який?

– Я знаю лише один порт, – спокійно відповів Філеас Фоґґ.

– І він називається?..

– Шанхай.

Лоцман спершу не зрозумів цієї відповіді, що свідчила про незламну наполегливість і рішучість. Потім він вигукнув:

– Ну що ж, гаразд! Ваша милість має рацію. У Шанхай!

І "Танкадера" незмінно тримала курс на північ.

То була справді жахлива ніч! Тільки дивом маленька шхуна не перевернулася. Двічі її накривало водою, і якби не міцні найтови, усе змило б з палуби. Місіс Ауда почувалася вкрай виснаженою, але жодного разу не поскаржилась. Кілька разів містер Фоґґ кидався до неї, щоб захистити її від лютих хвиль.

Настав день. Буря все ще вирувала. Але вітер удруге змінив напрямок і тепер дув із південного сходу. Ця зміна сприяла "Танкадері", що знову рушила вперед бурхливим морем, де зіштовхувалися зустрічні хвилі. Якби судно не було таке міцне, ці хвилі розбили б його одним ударом.

Час від часу серед пелехів туману зринав берег, та не було видно жодного судна. Лише "Танкадера" боролася з морем.

До полудня з’явилися перші ознаки послаблення, до заходу сонця вони стали явними.

Буря вщухла так само раптово, як і почалася. Знесилені пасажири могли, нарешті, попоїсти і трохи відпочити.

Ніч минула відносно спокійно. Лоцман знову поставив вітрила, взявши на них два рифи. Шхуна набрала значної швидкості. На світанку наступного дня, 11 листопада, Джон Бенсбі, визначивши положення судна, заявив, що до Шанхая лишилося менше ста миль.

Але ці сто миль треба було пройти за один день! До вечора містер Фоґґ мусив прибути в Шанхай, якщо він не хоче спізнитися до відходу пакетбота на Йокогаму. Коли б не буря, через яку згаяно кілька годин, шхуна була б уже за тридцять миль від порту.

Вітер помітно стихав, і з ним, на щастя, стихало й хвилювання. На шхуні напнули вітрила. Топсель, клівер, контрфок – усе штовхало судно вперед; море пінилося під його форштевнем.

До полудня "Танкадера" була за сорок п’ять миль від Шанхая. Залишалося шість годин до відходу пароплава на Йокогаму.

На облавку почалося хвилювання. Усі прагнули будь-що прибути вчасно. Усі – крім, звичайно, Філеаса Фоґґа – відчували, як їхні серця тривожно калатають. Маленькій шхуні треба було зберегти швидкість не менше дев’яти миль за годину, а вітер дедалі слабшав. Це був нестійкий бриз, примхливі пориви якого налітали звідкись ізбоку.

Варто було їм припинитися, і море одразу ж угамовувалося..

Однак судно було таке легке, високі вітрила з тонкого полотна так добре тримали вітер, що "Танкадера" до шостої години вечора була вже за десять миль від гирла річки, на якій стоїть Шанхай: саме місто стояло приблизно за дванадцять миль угору за течією.

О сьомій годині до Шанхая залишалося три милі. Страшний прокляття зірвався з вуст лоцмана… Премія двісті фунтів стерлінґів, вочевидь, вислизала з його рук. Він подивився на містера Фоґґа. Той залишався спокійним, хоча на кін було поставлено всі його гроші…

У цю мить удалині замаячив довгий чорний силует, увінчаний хмарою диму. То був американський пакетбот, що відходив із порту в призначений час.

– Дідько! – крикнув Джон Бенсбі, у розпачі випускаючи з рук стерно.

– Сигнал! – спокійно наказав Філеас Фоґґ.

На носі "Танкадери" стояла маленька бронзова гармата. Вона слугувала для подачі сигналів під час туману.

Гармату зарядили по саме жерло, та коли лоцман уже був готовий підпалити ґніт, містер Фоґґ наказав:

– Спустити прапор!

Прапор спустили до середини щогли. Це означало сигнал небезпеки, і можна було сподіватися, що американський пакетбот, помітивши його, змінить курс, щоб підійти до шхуни.

– Вогонь! – скомандував містер Фоґґ.

І пролунав постріл маленької бронзової гармати.

Розділ двадцять другий,

у якому паспарту пересвідчується, що навіть гостюючи в антиподів не завадило б мати трохи грошей у кишені

Сьомого листопада о пів на сьому вечора "Карнатик" вийшов із Гонконга і на всіх парах попрямував до Японії. Він був ущерть наповнений багажем і мав перевезти безліч пасажирів. Лишалися вільними тільки дві каюти першого класу: каюти, які замовив містер Фоґґ.

Наступного ранку спантеличені пасажири другого класу побачили розпатлану людину з туманним поглядом, що непевною ходою вийшла з каюти і важко всілася на палубну лаву.

Це був Паспарту. І ось що з ним сталося.

Щойно Фікс пішов із курильні, двоє слуг підняли обм’яклого Паспарту і поклали його на ліжко, призначене для курців. Француз, якого настирлива ідея переслідувала навіть уві сні, десь за три години здолав дурманний вплив наркотику і прийшов до тями. Думка про невиконаний обов’язок вивела його із заціпеніння.

Він полишив ложе п’яниць і, ледь тримаючись за стіни, падаючи й піднімаючись, але вперто рухаючись уперед, немов під владою якогось інстинкту, виплентався з курильні, волаючи як навіжений:.

– "Карнатик"! "Карнатик"!

Пароплав уже димів, готовий відпливати. Паспарту залишалося зробити всього кілька кроків. Він кинувся через трап, ступив на борт і впав непритомний на бак, коли "Карнатик" піднімав якір.

Матроси (для них такі сцени були невдивовижу) перетягли бідного парубка в одну з кают другого класу, і Паспарту прокинувся аж наступного дня за півтори сотні миль від китайського берега.

Ось так Паспарту цього ранку опинився на палубі "Карнатика" й на повні груди вдихав свіже морське повітря. Саме воно остаточно привело його до тями. Він ледь зібрав свої думки докупи і зрештою пригадав усе, що сталося напередодні: Фіксове зізнання, курильню, вино.

"Либонь, – подумав він, – я хильнув зайвого! Що скаже містер Фоґґ? У всякім разі, я не спізнився на пароплав, і це головне!"

Потім він подумав про Фікса.

"Сподіваюся, – сказав він собі, – що тепер ми позбулися його: після такої пропозиції він не насмілиться переслідувати нас на "Карнатику". Поліцейський інспектор, детектив женеться за моїм паном, підозрюючи

його в пограбуванні банку! Цього ще бракувало! Містер Фоґґ такий самий злодій, як я – убивця!"

Чи варто Паспарту розповісти про все це своєму панові. Чи треба містерові Фоґґу знати про ту роль, яку відіграє у цій справі Фікс. Можливо, краще почекати повернення в Лондон і лише тоді розказати йому про те, як поліцейський агент зі столиці ганявся за ним навколо світу, і разом із Філеасом Фоґґом поглузувати з цього молодчика.

Звичайно, так буде ліпше. Над цим ще варто помізкувати. А зараз він просто попрямує до містера Фоґґа і попросить вибачення за свою непристойну поведінку..

Паспарту підвівся з місця. По морю ходили хвилі, і пакетбот дуже хитало. Парубок, ще не цілком певно тримаючись на ногах, якось дістався до кают першого класу, що містилися на кормі.

На палубі він не зустрів нікого, хто хоча б скидався на його пана або місіс Ауду.

"Еге, – сказав сам собі Паспарту, – то місіс Ауда о цій порі ще спить. А містер Фоґґ, очевидно, знайшов собі партнерів для вісту і, як зазвичай..."

З такими міркуваннями Паспарту спустився в салон. Містера Фоґґа там не було. Слузі залишалося тільки одне: запитати в суднового скарбника, яку каюту займає містер Фоґґ. Той відповів, що не знає пасажира з таким прізвищем.

– Даруйте, – наполягав Паспарту, – але я говорю про високого, спокійного, нетовариського джентльмена й про молоду жінку...

– На пакетботі немає жодної молодої жінки, – відповів скарбник. – Тримайте список пасажирів, переконайтесь у цьому самі.

Паспарту пробіг очима список. Прізвища його пана там і справді не було.

У Паспарту аж в очах потемніло. Проте в нього майнула нова думка.

– Матері його ковінька, я ж перебуваю на "Карнатику"? – не стримався він.

– Так, – відповів скарбник.

– Він прямує до Йокогами?

– Цілком правильно.

Паспарту був злякався: чи не помилився він судном? Але це справді "Карнатик", і його пана тут нема.

Француз упав у крісло. Ця звістка ніби громом його вразила. Та раптом він згадав, що час відплиття "Карнатика" перенесли і він, Паспарту, мав попередити свого пана, але не зробив цього! Отже, через нього містер Фоґґ і місіс Ауда спізнилися на пакетбот!

Це, звичайно, його провина, але більшою мірою – провина того зрадника, що підпоїв Паспарту, аби розлучити його з містером Фоґґом і затримати того в Гонконгу. Нарешті він розгадав маневр поліцейського інспектора. І містер Фоґґ напевно розорений, програв своє парі й, можливо, його арештували і кинули до буцеґарні!..

При цій думці Паспарту став рвати на собі волосся. Нехай лишень цей Фікс потрапить йому до рук, він йому цього не подарує!.

Трохи оговтавшись від удару, Паспарту, до якого знову повернулося самовладання, став обмірковувати своє становище. Йому не позаздриш.

Наш француз прямував до Японії. Туди він дістанеться, але ж як звідтіля вибиратися. У його кишенях гуляв вітер. Жодного шилінґа, жодного пенні. На щастя, його проїзд і харчування були заздалегідь оплачені.

Отже, у своєму розпорядженні він мав п’ять чи шість днів, аби прийняти якесь рішення. Скільки він з’їв і випив за цей переїзд, навіть важко описати. Він їв і за містера Фоґґа, і за місіс Ауду, і за самого себе. Він їв так, ніби Японія, де він мав висадитися, була пустелею, де не знайдеш елементарних харчів..

13 листопада з ранковим припливом "Карнатик" увійшов у порт Йокогами.

Це важливий тихоокеанський порт. Сюди заходять усі пароплави, як поштові, так і пасажирські, що здійснюють рейси між Північною Америкою, Китаєм, Японією і Малайським архіпелагом. Порт Йокогама міститься у бухті Ієддо, поблизу другої столиці японської імперії – величезного міста Ієддо, колишньої резиденції сьоґунів; Ієддо – суперник Кіото, де живе божественний імператор, нащадок богів – мікадо..

"Карнатик" пришвартувався до набережної Йокогами, неподалік від молу й митних складів, серед численних суден різних держав.

Паспарту без особливого захвату ступив на землю доволі цікавої Країни Світанкового Сонця. Йому залишалося тільки покластися на щасливий випадок, і він побрів навмання вулицями міста.

Спочатку Паспарту потрапив до європейського кварталу, з невисокими, оточеними верандами будиночками, які правильними рядами тяглися вздовж вулиць, площ, доків, складів до самого порту. Тут, як у Гонконгу й Калькутті, населення складалося з представників усіх національностей: американців, англійців, китайців, голландців – купців, готових усе продати й усе купити; серед них наш француз почувався так, ніби потрапив до готтентотів.

Щоправда, Паспарту, міг звернутися в Йокогамі до англійського або французького консула, та його стримувала необхідність розповісти свою історію, тісно пов’язану з ім’ям і справами його пана, і тому, перш ніж використати цю можливість, він вирішив спробувати всі інші можливості.

Отже, пройшовши європейську частину міста й не побачивши по дорозі нічого для себе підходящого, він опинився у японській частині, вперто поклавши собі, що за потреби дійде і до Ієддо.

Тубільна частина Йокогами називається Бентен – на честь богині моря, шанованої на сусідніх островах. Тут він побачив чудові піхтові й кедрові алеї, священні ворота вигадливої архітектури, містки, що зависли серед заростей очерету й бамбуку, храми, сховані під високими, сумними віковими кедрами, святилища, у глибині яких мирно існували буддійські жерці й послідовники Конфуція, безкінечні вулиці, а на них – рум’янолицих хлопчаків, що посеред дороги бавляться з рудими безхвостими, страшенно ледачими, зате вельми лагідними котами й куцоногими собачками..

На вулицях – вир перехожих: процесії бонз, що монотонно б’ють у тамбурини, якуніни – митні або поліцейські офіцери в гострих лакованих капелюхах, із двома шаблями за поясом; солдати, одягнені в синій з білими смугами бавовняний однострій і озброєні пістонними рушницями; охоронці мікадо в шовкових камзолах і кольчугах та безліч інших військових різних рангів, бо в Японії професію солдата поважають так само, як нею нехтують у Китаї.

Усюди – ченці, що збирають милостиню, прочани в довгому вбранні і просто перехожі – низькорослі, з прямим, чорним, як воронове крило, волоссям, великоголові, вузькогруді й тонконогі; вони мають обличчя всіх відтінків від темно-мідного до матово-білого, проте вони ніколи не бувають жовтими, як у китайців, від яких японці істотно відрізняються своєю зовнішністю.

Серед візків, паланкінів, рикш коротенькими крочками дріботіли жінки, маленькі ніжки яких були взуті в солом’яні сандалії, полотняні туфлі або вишукані дерев’яні черевики; більшість жінок не вирізнялися красою, очі в них були підведені, груди стягнуті, а зуби за тодішньою модою начорнені, зате всі вони не без елегантності носили національні костюми "кімоно" – щось подібне до халата, перехопленого широким шовковим шарфом, кінці якого були зав’язані позаду чудернацьким бантом; так що костюм сучасних паризьких модниць запозичений, радше за все, в японок..

Паспарту кілька годин походжав серед цієї строкатої юрби, витріщався на цікаві товари крамниць і базарів, де продавалося безліч усіляких брязкалець, золотих і срібних японських виробів, бачив він і їдальні, прикрашені різнобарвними прапорцями й стрічками, куди він не мав можливості зайти; траплялися йому і чайні будиночки, де відвідувачі чашками п’ють теплу запашну воду з "саке" – напоєм, одержаним у результаті бродіння рису; на його шляху були й курильні, де курять тонкий тютюн, а не опіум, якого майже не знають у Японії..

Затим Паспарту опинився в полі, серед великих рисових плантацій. Там цвіли чудові камелії, що росли не на кущах, а на деревах і дарували свої останні осінні пахощі; обгороджені бамбуком стояли яблуні, вишні, сливи; місцеві жителі розводять ці плодові дерева головним чином заради їхніх квітів, а не заради плодів, і за допомогою маняк і тріскачок захищають їх від зграй горобців, ворон, голубів та інших ненажерливих птахів.

На величних кедрах жили величезні орли; у листі кожної плакучої верби гніздилися чаплі, що журно стояли на одній нозі; усюди були ворони, качки, яструби, дикі гуси і багато журавлів, яких японці величають "панами" і вважають символом щастя й довголіття..

Тиняючись полем, Паспарту надибав у траві кілька фіалок.

– От і добре, – сказав він, – вони замінять мені вечерю.

Та понюхавши квіти, він переконався, що вони вже не пахнуть.

"Не щастить!" – подумав він.

Правда, парубок, залишаючи "Карнатик", завбачливо наївся під час сніданку, але після дня ходьби його шлунок геть спорожнів. Він устиг зауважити, що у м’ясних крамницях зовсім немає свинини, козлятини й баранини, а позаяк він знав, що забій рогатої худоби, призначеної винятково для польових робіт, вважається в Японії святотатством, то вирішив, що м’ясо там їдять украй рідко.

Він не помилився; та за браком яловичини він залюбки погодився б на добрячий шмат кабана чи лося, зголосився б і на куріпку чи перепілку – словом, не відмовився б од будь-якої живності або риби, якими зазвичай харчуються японці, додаючи до них трохи рису. Однак йому довелося змиритися з необхідністю забути про їжу принаймні до завтрашнього дня..

Настала ніч. Паспарту повернувся в тубільну частину міста; він вештався вулицями, обвішаними різнобарвними ліхтариками, озираючись на фіглярів і мандрівних астрологів, які збирають юрби довкола своїх підзорних труб. Потому він знову побачив рейд, освітлений вогнями рибальських човнів, з яких ловили рибу, приманюючи її світлом палаючих смолоскипів..

Та зрештою вулиці спорожніли. На зміну натовпові з’явилися якуніни – вартові. Одягнені в чудові костюми й оточені юрбою солдатів, вони скидалися на послів, і Паспарту, щоразу бачачи блискучого патруля, жартома повторював:

– Ну от, ще один японський посол вирушає до Європи!

Розділ двадцять третій,

у якому ніс Паспарту страшенно видовжується

Наступного ранку виснажений і голодний Паспарту вирішив, що треба будь-що поїсти, і що скоріше, то краще. Правда, була змога продати свого годинника, але він радше помер би з голоду, ніж погодився на це. Тепер або ніколи славному парубкові випадала нагода використати свій не вельми мелодійний, зате потужний голос, яким наділила його природа..

Він знав кілька французьких і англійських пісеньок і вирішив спробувати заспівати їх. "Японці – напевно аматори музики, адже в них усе відбувається під звуки цимбал, там-тамів і барабанів, і вони не можуть не оцінити талант європейського віртуоза", – гадав Паспарту.

Та чи не зарано влаштовувати концерт? Певно, розбуджені зрання слухачі не захочуть відплатити співакові монетками із зображенням мікадо.

Паспарту вирішив почекати кілька годин; дорогою він раптом подумав, що занадто добре одягнений для мандрівного співака, і замислив обміняти свій одяг на якийсь мотлох, більш підхожий для його нового образу. До того ж в результаті такого обміну в нього має лишитися певна сума грошей, яку він одразу ж використає на вгамування свого апетиту..

Вирішено. Зостається тільки виконати задумане. Після тривалих пошуків Паспарту натрапив на місцевого лахмітника, з яким і поділився своїми ідеями. Європейський костюм сподобався лахмітникові, і незабаром Паспарту вийшов від нього в поношеному японському вбранні, а на голові в нього красувався збитий набакир вилинялий від часу тюрбан.

Зате в його кишені дзвеніло кілька срібних монеток..

"Гаразд, – думав він, – уявімо, що сьогодні карнавал".

Першим клопотом "японізованого" Паспарту було увійти у скромний на вигляд чайний будиночок, де він із жадібністю наліг на шматок якоїсь дичини і рис.

"Тепер, – подумав він, як слід заправившись, – треба бути розважливішим. Я вже не маю змоги перемінити це ганчір’я на щось ще більш японське. Отже слід придумати, як найшвидше поїхати з Країни Світанкового Сонця, про яку в мене назавжди залишиться дуже прикрий спогад!"

Паспарту вирішив розшукати пароплави, що відпливають до Америки. Він розраховував запропонувати свої послуги як кухаря або стюарда, не вимагаючи за це нічого, крім харчування й безплатного проїзду. Дістався до Сан-Франциско, він точно знайде спосіб виплутатися з халепи. Зараз найважливіше – подолати чотири тисячі сімсот миль Тихого океану, що відокремлюють Японію від Нового Світу..

Паспарту був не з тих людей, що довго роздумують, і попростував у порт. Однак у міру наближення до доків, його проект, досі такий простий, дедалі більше видавався йому нездійсненним. З якого доброго дива на американському пароплаві знадобиться кухар чи стюард і яку довіру може вселити він, Паспарту, вбраний у цей чудернацький костюм.

Які рекомендації він спроможний представити, на кого послатися?.

Розмірковуючи про це, Паспарту несподівано побачив величезну афішу, що тягав вулицями Йокогами якийсь клоун. На ній було написано англійською:

ЯПОНСЬКА АКРОБАТИЧНА ТРУПА ВИСОКОПОВАЖНОГО ВІЛЬЯМА БАТУЛЬКАРА

Остання вистава перед від’їздом до Сполучених Штатів Америки

ДОВГІ НОСИ – ПІД БЕЗПОСЕРЕДНІМ ЗАСТУПНИЦТВОМ БОГА ТЕНГУ!

ВЕЛИЧЕЗНИЙ УСПІХ!

– Сполучені Штати Америки! – вигукнув Паспарту. – Це саме те, що мені потрібно!

Він потюпав за людиною-афішею і незабаром прийшов у японське місто. За чверть години він стояв перед просторим балаганом, прикрашеним кількома смугами паперових стрічок, на стінах якого яскравими фарбами було намальовано цілу юрбу клоунів.

Тут містився заклад високоповажного Батулькара, свого роду американського Барнума, директора трупи блазнів, жонглерів, акробатів, еквілібристів, гімнастів, які, якщо вірити афіші, давали останню виставу перед від’їздом із Країни Світанкового Сонця до Сполучених Штатів.

Паспарту ввійшов і запитав містера Батулькара. Той одразу ж з’явився.

– Чим можу допомогти? – запитав він Паспарту, якого з першого погляду прийняв за тубільця.

– Чи не потрібен вам слуга? – поцікавився Паспарту.

– Слуга. – перепитав Батулькар, погладжуючи густу сиву бороду, що росла в нього на шиї, під підборіддям. – Я вже маю двох слуг, слухняних і вірних, які ніколи мене не покинуть і служать задарма – тільки за те, що

я їх годую… Ось вони, – продемонстрував він свої здоровенні руки з товстими, як струни контрабаса, жилами..

– Виходить, я не можу нічим вам бути корисний?

– Нічим.

– Ет, чорт забирай! А мені так хотілося виїхати разом із вами!

– Он воно що! – сказав високоповажний Батулькар. – Ви, я бачу, такий японець, як я мавпа! З якого дива ви так вирядились?

– Усякий одягається, як може!

– Це правда. Ви француз?

– Так, парижанин із Парижа!

– Якщо так, ви, напевно, вмієте фіглярувати?

– Чорт забирай! – відповів Паспарту. Його зачепило за живе, що його національність стала приводом для такого питання. – Ми, французи, уміємо фіглярувати, але нічим не краще за американців.

– Справді. Я не можу вас узяти за слугу, зате можу взяти клоуном. Розумієте, шановний, у Франції люблять іноземних блазнів, а за кордоном воліють французьких.

– Он воно як!

– Ви, сподіваюся, сильний?

– Так, особливо коли підвожуся з-за столу.

– А співати вмієте?

– Так, – відповів Паспарту, який свого часу брав участь у кількох вуличних концертах.

– А чи зможете ви співати, стоячи долі головою так, щоб на підошві вашої лівої ноги крутилася дзиґа, а на підошві правої балансувала оголена шабля?

– Ще б пак! – відповів Паспарту, згадуючи свої юнацькі витівки.

– Ну от, у цьому і вся справа, – підсумував високоповажний Батулькар.

Угоду підписали hic et nunc.

Нарешті Паспарту знайшов собі діло! Його запросили до знаменитої японської трупи. Щоправда, його це мало втішало, проте за тиждень він рушатиме до Сан-Франциско!

Вистава, гучно оголошена високоповажним Батулькаром, починалася о третій годині, і незабаром грізні інструменти японського оркестру – барабани й там-тами – вже гуркотіли біля дверей балагана. Ясна річ, Паспарту не мав часу вивчити якусь роль, але він повинен був підпирати своїми дужими плечима велику людську піраміду, складену "Довгими носами" бога Тенгу.

Цим "цвяхом програми" закінчувалася серія номерів вистави..

Задовго до третьої години глядачі заповнили просторий балаган. Європейці й тубільці, китайці і японці, чоловіки, жінки й діти тіснилися на вузьких ослонах і в ложах проти сцени. Музиканти вийшли вглиб балагана, і оркестр у повному складі – гонги, там-тами, тріскачки, флейти, тамбурини й великі барабани – щосили гримів..

Це був звичайнісінький виступ акробатів. Проте треба визнати, що японці – найкращі еквілібристи у світі.

Один із жонглерів, озброєний віялом і маленькими клаптиками паперу, зображував тендітних метеликів, що пурхають над квітами. Інший запашним димом своєї люльки швидко окреслював у повітрі блакитнуваті слова, з яких складалося вітання глядачам. Третій жонглював запаленими свічками, гасив їх, коли вони пролітали біля його губ, знову запалював одну об другу, не перериваючи ні на мить своїх спритних вправ.

Нарешті, ще один утинав усіляких трюків із дзиґами в русі. Здавалося, ці дзизкотливі іграшки оживали в його руках і жили якимось своїм, особливим життям; невпинно обертаючись, вони бігали по цибухах люльок, по вістрях шабель, по тонких, як волосина, дротах, що тягнуться від одного краю сцени до іншого, вилазили на великі скляні посудини, стрибали по бамбукових східцях і розбігалися по всіх кутках, створюючи сполученням різних звуків найдивовижніші гармонійні ефекти.

Фокусник жонглював ними, а вони все вертілися, ніби м’ячики; він їх підкидав дерев’яними ракетками, як волани, а вони безугавно вертілися; він ховав дзиґи в кишеню, а коли діставав їх звідти, вони все ще вертілися, аж доки вистачало накруту, і тоді займалися снопом бенґальських вогнів..

Не будемо описувати всі чудеса еквілібристики, демонстровані акробатами й гімнастами трупи. Вправи на сходах із жердиною, кулею, діжками тощо були виконані з дивовижною точністю. Однак "цвяхом програми" все-таки був виступ "Довгих носів", дивних еквілібристів, яких Європа ще не знає.

Ці "Довгі носи" становили особливу корпорацію, що перебувала під безпосереднім заступництвом бога Тенгу. Одягнені в середньовічні костюми, вони носили за плечима по парі чудових крил. Та головною

їхньою відмінністю був довгий ніс, прикріплений на обличчі, і особливо те, як вони ним користувалися. Ці носи були з бамбуку, завдовжки п’ять, шість і навіть десять футів: в одних прямі, в інших вигнуті, у когось гладенькі, у когось укриті бородавками.

Вони були міцно прив’язані, і всі свої акробатичні вправи артисти робили за допомогою їх. З дюжину шанувальників бога Тенгу лягли на спину, а їхні товариші почали гру на їхніх носах, що стирчали, наче громовідводи, стрибаючи, перелітаючи з одного на другий і втинаючи неймовірних штук..

На закінчення спеціально оголосили особливий номер – людська піраміда: півсотні "Довгих носів" мали зобразити "колісницю Джаґґернаута". Та замість того, щоб побудувати піраміду, видершись один одному на плечі, артисти високоповажного Батулькара використали для цієї мети свої носи. Один із тих, хто становив підпору колісниці, нещодавно покинув трупу, і Паспарту, як людина сильна і спритна, повинен був зайняти його місце..

Звичайно, бідолашний парубок почувався досить кепсько, коли йому довелося, як у сумні дні юності, вбратися у прикрашений різнобарвними крилами середньовічний костюм, а до його обличчя приладнали шестифутового носа! Але зрештою цей ніс мав його нагодувати, і Паспарту упокорився.

Француз вийшов на сцену і став у ряд разом зі своїми товаришами, які мусили зображувати підпору "колісниці Джаґґернаута". Потім усі вони розтяглися на долівці й підняли носи до неба. Друга група еквілібристів помістилася на вістрях цих носів, потім видерлася третя, ще вище – четверта, і незабаром жива споруда, що трималася лише на вістрі бамбукових носів, здійнялася до самісінької стелі балагана..

Оплески публіки дужчали, звуки оркестру наростали, неначе грім, аж раптом піраміда захиталася й рівновага порушилась: один із нижніх

носів, мабуть, схибив, вибув із гри, і вся споруда розсипалася, як картковий будиночок…

То була провина Паспарту, який, покинувши своє місце, перелетів без допомоги крил через рампу і, піднявшись на галерею, упав до ніг одного з глядачів із лементом:

– Пане! Пане!

– Це ви? – запитав той.

– Так, я!

– Ну що ж, у такому разі ходімо на корабель.

Містер Фоґґ, а з ним місіс Ауда й Паспарту поквапилися до виходу з балагана; але там їх зупинив розлючений Батулькар, вимагаючи відшкодування збитків. Філеас Фоґґ стримав гнів високоповажного власника цирку, кинувши йому пачку банківських білетів. І пів на сьому, перед відплиттям американського пакетбота, містер Фоґґ і місіс Ауда ступили на палубу судна в супроводі Паспарту із крильми за спиною і шестифутовим носом, якого він так і не встиг зняти!.

Розділ двадцять четвертий,

у якому відбувається подорож через Тихий океан

Те, що сталося неподалік від входу в Шанхайський порт, зрозуміло саме по собі. Сигнали "Танкадери" помітили з пакетбота, що йшов до Йокогами. Побачивши трохи спущений прапор, капітан скерував своє судно до маленької шхуни. Філеас Фоґґ, відповідно до угоди сплативши за свій проїзд, швиденько передав Джонові Бенсбі п’ятсот п’ятдесят фунтів стерлінґів.

Потім високоповажний джентльмен, місіс Ауда й Фікс піднялися на палубу пароплава, що взяв курс прямо на Нагасакі і Йокогаму..

Прибувши в Йокогаму вранці 14 листопада у призначений час, Філеас Фоґґ розпрощався з Фіксом, що пішов у своїх справах, і подався на "Карнатик". Там, на превелику радість місіс Ауди, а, можливо і свою – з його вигляду неможливо це визначити – дізнався, що француз Паспарту справді напередодні прибув до Йокогами..

Філеас Фоґґ, який того вечора мав відпливти до Сан-Франциско, одразу ж вирушив шукати свого слугу. Його звернення до французького й англійського консулів не дали результату; марною виявилася сподіванка зустріти Паспарту на вулицях міста. Фоґґ уже був утратив надію знайти його, як раптом, підкоряючись якомусь інстинктові, а може, передчуттю, зайшов у балаган високоповажного Батулькара.

Звичайно, він не міг упізнати Паспарту в його ексцентричному вбранні, але той, лежачи на спині, помітив свого пана серед глядачів на галереї. Побачивши його, він мимоволі смикнув своїм довгим носом, порушивши рівновагу всієї піраміди. Читач уже знає, що було далі..

Усе це Паспарту почув із уст місіс Ауди, котра також розповіла йому, як вони пережили переїзд із Гонконга до Йокогами в товаристві якогось пана Фікса на шхуні "Танкадера".

Почувши прізвище Фікса, Паспарту навіть бровою не ворухнув. Він уважав, що не час розповідати містерові Фоґґу про те, що відбулося між ним і детективом. Тому, описуючи свої пригоди, він звинуватив у всьому себе і просив вибачення за те, що застряг у Гонконгу, накурившись опіуму до втрати притомності..

Містер Фоґґ спокійно вислухав цю розповідь і нічого не сказав, потім він забезпечив свого слугу грошима, достатніми для того, щоб той міг придбати тут, на судні, пристойний костюм. Не минуло й години, як

Паспарту, звільнившись від носа й крил, уже нічим не скидався на поклонника бога Тенгу.

Пакетбот, що курсував між Йокогамою і Сан-Франциско, належав Тихоокеанській поштовій компанії і називався "Генерал Ґрант". Це був великий колісний пароплав тоннажністю дві тисячі п’ятсот тонн; він був добре оснащений і міг розвинути велику швидкість. Величезний балансир безупинно піднімався й опускався над палубою судна; один його кінець з’єднувався зі штоком поршня, а інший – із кривошипом, що перетворював прямолінійний рух в обертальний і передавав його безпосередньо вісі коліс.

"Генерал Ґрант" мав три щогли й міг нести вітрила, велика поверхня яких значно збільшувала швидкість судна. Рухаючись зі швидкістю дванадцять миль за годину, пакетбот повинен був перетнути Тихий океан за двадцять один день. Отже, Філеас Фоґґ міг розраховувати, що, прибувши в Сан-Франциско 2 грудня, він буде в Нью-Йорку одинадцятого, а в Лондоні – двадцятого, тобто на кілька годин раніше фатальної дати – 21 грудня..

На пароплаві було багато пасажирів: англійці, американці, чимало китайських кулі, що емігрували в Америку, було також кілька офіцерів індійської армії, які проводили свою відпустку, мандруючи навколо світу. Подорож океаном минула без пригод. Пакетбот на потужних колесах і з великою кількістю вітрил ішов рівно, без хитавиці.

Тихий океан виправдовував свою назву. Містер Фоґґ був, як завжди, спокійний і неговіркий. Його молода супутниця відчувала, що її прихильність до цієї людини щодалі зростає і не лише із вдячності. Мовчазний, але такий великодушний, Філеас Фоґґ справив на неї значно сильніше враження, ніж вона гадала, проте її почуття, здавалося, анітрохи не впливали на загадкову натуру містера Фоґґа..

Місіс Ауда тепер була щиро зацікавлена в планах нашого джентльмена. Її тривожили всі перешкоди, що могли призвести до зриву задуманого. Вона часто розмовляла про це з Паспарту, який чудово вмів читати її серце. Добрий парубок тепер сліпо вірив у свого пана і безперестанку розсипався у похвалах великодушності, шляхетності й самовідданості містера Фоґґа.

Заспокоюючи Ауду щодо результату подорожі, він переконував її, що найважчу частину шляху подолано: вони вже минули екзотичні країни – Китай і Японію – і знову вступають у межі цивілізованого світу; щоби вчасно завершити цю неймовірну мандрівку довкола світу, залишилося тільки проїхати поїздом від Сан-Франциско до Нью-Йорка і океанським пароплавом від Нью-Йорка до Лондона..

Через дев’ять днів після відбуття з Йокогами Філеас Фоґґ проїхав рівно половину земної кулі.

Справді, "Генерал Ґрант" 23 листопада перетнув сто вісімдесятий меридіан, той самий, на якому в Південній півкулі розміщені антиподи Лондона. Правда, з вісімдесятьох днів, що були в його розпорядженні, містер Фоґґ витратив п’ятдесят два, і в нього в запасі лишалося всього двадцять вісім днів. Проте слід зауважити, що наш мандрівник перебував на середині шляху лише у відношенні "різниці меридіанів", а насправді він уже подолав понад дві третини всієї відстані.

Справді, скільки вимушених зиґзаґів довелося йому проробити між Лондоном і Аденом, Аденом і Бомбеєм, Калькуттою і Сінгапуром, Сінгапуром і Йокогамою. Якщо рухатися навколо земної кулі по п’ятдесятій паралелі, на якій стоїть Лондон, то весь шлях дорівнював би приблизно дванадцять тисяч миль, тоді як Філеасові Фоґґу, змушеному зважати на примхи засобів пересування, належало проїхати близько двадцяти шести тисяч миль, з яких на цей день, 23 листопада, залишилося близько сімнадцяти з половиною тисяч.

Тепер перед ним простягався прямий шлях і не було Фікса, що би міг стати на заваді..

Того дня, 23 листопада, Паспарту почувався неймовірно щасливим. Читач, напевно, пам’ятає, що цей упертюх доконечно побажав зберегти на своєму знаменитому фамільному годиннику лондонський час, вважаючи неправильним час усіх інших країн, де він побував. І от 23 листопада, хоча він жодного разу не переводив стрілок свого годинника ні вперед, ні назад, він показав однаковий час із судновим годинником..

Неважко здогадатися, як тішився Паспарту! Йому дуже хотілося знати, що сказав би про це Фікс, якби був тут.

"Цей шахрай наплів мені нісенітниць про меридіани, про сонце й місяць! – правив Паспарту. – Та ба! Послухаєш цих людей, так одразу зіпсуєш свого годинника! Я завжди був певен, що рано чи пізно сонцю доведеться звірятися за моїм годинником!.."

Паспарту й гадки не мав, що, якби циферблат його годинника був розділений на двадцять чотири години, як на італійському баштовому годиннику, він не мав би жодних підстав тріумфувати: у той час як судновий хронометр показував дев’яту ранку, стрілки його годинника показували б дев’яту вечора, тобто двадцять першу годину попівночі попереднього дня, і різниця в часі була б саме така, яка існує між Лондоном і сто вісімдесятим меридіаном..

Та коли б Фікс і міг пояснити це суто фізичне явище, то, безсумнівно, Паспарту все одно не зрозумів би і, головне, не сприйняв його. У всякому разі, якби детектив тієї миті з’явився на палубі, то ображений на нього Паспарту, напевно, заговорив би з ним на зовсім іншу тему й у зовсім інший спосіб!

А втім, де ж перебував у цей час Фікс?.. Саме на облавку "Генерала Ґранта" він і був.

Справді, по приїзді в Йокогаму поліцейський інспектор залишив містера Фоґґа, сподіваючись знову знайти його вдень, і негайно подався до англійського консула. Там він, нарешті, одержав ордер на арешт, що слідував за ним від самого Бомбея і був виданий ще сорок днів тому: цей ордер відправили з Гонконга тим самим "Карнатиком", яким Фікс повинен був їхати.

Можна собі уявити детективову досаду. Адже ордер тепер уже не потрібен. Фоґґ перебував поза територією англійських володінь. Відтепер для арешту злочинця необхідна була постанова про видачу його..

"Що ж! – сказав собі Фікс, трохи охолонувши від гніву. – Коли мій ордер не годиться тут, він буде корисний в Англії.

Цей шахрай вважає, що він збив із пантелику поліцію й, очевидно, збирається повернутися на батьківщину. А я поїду за ним. Гроші… дай Боже, щоб хоч щось від них лишилося. На всі ці переїзди, премії, судові процеси, штрафи, купівлю слона та інші дорожні витрати наш молодчик уже викинув понад п’ять тисяч фунтів.

Але зрештою банк доволі багатий!..".

Прийнявши таке рішення, Фікс негайно подався на пароплав "Генерал Ґрант". Він був на палубі, коли туди піднялися містер Фоґґ і місіс Ауда. На свій превеликий подив, Фікс побачив і Паспарту в одязі провісника бога Тенгу. Інспектор притьмом зачаївся в каюті, аби уникнути пояснень, що могли б усе зіпсувати; розраховуючи на велику кількість пасажирів, детектив сподівався не потрапити на очі своєму ворогові, та зрештою лоб до лоба зіткнувся з ним на носі корабля..

Без довгих пояснень Паспарту схопив Фікса за горлянку і, на превелике задоволення кількох американців, які одразу ж почали робити ставки на переможця двобою, дав нещасному детективові непоганого

прочухана, наочно довівши цілковиту перевагу французького боксу над англійським.

Відвівши душу, Паспарту відразу заспокоївся й відчув велике полегшення. Фікс підвівся в досить жалюгідному стані й, глянувши на свого супротивника, холодно запитав:

– Ви закінчили?

– Поки що.

– Тоді ходімо поговоримо.

– Щоб я…

– Це в інтересах вашого пана.

Паспарту, немов загіпнотизований детективовим самовладанням, пішов за ним, і вони сіли на носі пароплава.

– Ви мене натовкли, – почав Фікс. – Гаразд. А тепер вислухайте. Дотепер я був недругом пана Фоґґа, але віднині я на його боці.

– Нарешті! – вигукнув Паспарту. – Ви його вважаєте чесною людиною?

– Нітрохи, – холодно відповів Фікс, – я його вважаю шахраєм… Тихіше. Заспокойтеся і дайте мені договорити. Поки пан Фоґґ перебував у британських володіннях, я був зацікавлений у тому, щоб затримати його до прибуття ордера на арешт. Я робив для цього все. Я нацькував на нього жерців із бомбейської пагоди, я напоїв вас у Гонконгу й розлучив із вашим паном, я зробив так, що він спізнився на пакетбот, який прямував до Йокогами.…

Паспарту слухав, тримаючи кулаки напоготові.

– Тепер, – провадив Фікс, – пан Фоґґ, здається, повертається в Англію. Чудово, я піду за ним. Але відтепер з його дороги я усуватиму всі перешкоди з такою ревністю, з якою раніше їх примножував. Ви бачите, я змінив гру, бо це в моїх інтересах. Додам, що ваші інтереси збігаються з моїми, позаяк лише в Англії ви довідаєтеся, служите ви у злочинця чи в чесної людини!.

Паспарту дуже уважно вислухав Фікса і переконався, що той говорить щиро.

– Будьмо друзями? – запитав Фікс.

– Друзями – ні, – відповів Паспарту. – Союзниками – мабуть, але за однієї умови: за найменшої спроби зрадити я скручу вам шию.

– Згода! – спокійно відповів поліцейський інспектор.

Через одинадцять днів, 3 грудня, "Генерал Ґрант" увійшов у протоку Золотих Воріт і прибув у Сан-Франциско.

Містер Фоґґ поки що не виграв і не програв жодного дня.

Розділ двадцять п’ятий,

де побіжно описано місто Сан-Франциско у день мітингу

О сьомій годині ранку Філеас Фоґґ, місіс Ауда й Паспарту ступили на американський материк, якщо так можна назвати плавучу пристань, до якої пришвартувався пароплав. Ця пристань, що піднімається й опускається залежно від припливу й відпливу, полегшує навантаження й вивантаження суден. До неї пристають кліпери всіх розмірів, пароплави

всіх національностей, а також багатоповерхові річкові судна, що курсують по річці Сакраменто і її притоках.

Тут лежать гори різноманітних товарів, що відправляються в Мексику, Перу, Чилі, Бразилію, у Європу й Азію, а також на різні острови Тихого океану..

Зрадівши, що, нарешті, він потрапив на американську землю, Паспарту здумав висадитися на берег за допомогою сальто-мортале найвищого ґатунку. Та, стрибнувши на пристань, мало не провалився, бо її поміст виявився гнилим. Збентежений настільки невдалим "вступом" на новий материк, француз розпачливо заверещав, чим сполохав цілу зграю бакланів і пеліканів, завсідників плавних пристаней..

Містер Фоґґ, зійшовши на берег, одразу ж довідався, коли вирушає найближчий поїзд до Нью-Йорка. Він відходив о шостій годині вечора. Отже, у головному місті Каліфорнії містерові Фоґґу випадало провести цілий день. Він найняв екіпаж і сів у нього разом із місіс Аудою. Паспарту вмостився на козлах, і екіпаж – три долари за рейс – попрямував до "Міжнародного готелю"..

Зі свого високого сидіння француз із цікавістю оглядав велике американське місто: широкі вулиці, низькі, витягнуті в правильну лінію будинки, церкви й храми у стилі англосаксонської готики, гігантські доки, склади, схожі на палаци, одні – дерев’яні, інші – цегляні; по вулицях рухалися незліченні екіпажі, омнібуси, трамваї, а на тротуарах юрмилися перехожі: американці, європейці, траплялися також китайці та індіанці – всі ті, з кого складалося двохсоттисячне населення Сан-Франциско..

Паспарту дивувало все довкола. Він прибув до легендарного міста, яке до 1849 року було центром бандитів, паліїв, убивць, котрі стікалися сюди, як в землю обітовану, на пошуки золота; тут усе це збіговисько грало в карти на золотий пісок, тримаючи в одній руці ножа, а в другій – револьвера. Але "добрі старі часи" в минулому.

Тепер Сан-Франциско мав вигляд великого торговельного міста. Вежа міської ратуші, на якій стояли вартові, височіла над усіма вулицями й проспектами, що перетиналися під прямим кутом; між ними подекуди зеленіли сквери, а далі розкинулося китайське місто, наче його перенесли сюди в іграшковій скриньці прямо з Піднебесної імперії.

Тут не було більше ні сомбреро, ні червоних сорочок, які колись носили золотошукачі, не було також індіанців, прикрашених пір’ям; замість усього цього – чорні фраки й шовкові циліндри – невід’ємний атрибут численних джентльменів, яких мучить жага діяльності. Деякі вулиці – і серед них Монтґомері-стріт, яку можна порівняти лише з лондонською Риджент-стріт, Італійським бульваром у Парижі і нью-йоркським Бродвеєм, – рясніли чудовими магазинами, у вітринах яких були виставлені товари зі всіх куточків світу..

Коли Паспарту потрапив до "Міжнародного готелю", йому здалося, що він і не залишав Англії.

Весь нижній поверх готелю був відведений під величезний бар – щось подібне до буфета, відкритого безкоштовно для всіх відвідувачів. В’яленим м’ясом, устричним супом, бісквітом, сиром честер можна було пригоститися задарма. Платили тільки за напої – ель, портвейн, херес, якщо хтось бажав освіжитися. Такий порядок здався Паспарту "цілком американським"..

Ресторан готелю був вельми комфортабельний. Містер Фоґґ і місіс Ауда зайняли столик, і негри-офіціанти подали їм на манюсіньких тарілочках розкішний сніданок.

Після сніданку Філеас Фоґґ у супроводі місіс Ауди вийшов із готелю й подався до англійського консула, щоб завізувати свій паспорт. На тротуарі він зустрів свого слугу, котрий запитав, чи не треба перед поїздкою залізницею запастися карабінами Інфельда або револьверами

Кольта. До Паспарту дійшли чутки, що індіанці племен сіу і поані, подібно до іспанських грабіжників, зупиняють поїзди.

Містер Фоґґ відповів, що це зайва осторога, але надав Паспарту волю діяти, як йому заманеться. Потім наш джентльмен продовжив свій шлях до англійського консульства..

Філеас Фоґґ не ступив і двохсот кроків, як "випадково" зіткнувся з Фіксом. Детектив удав неймовірне здивування. Як. Він разом із містером Фоґґом перетнув Тихий океан, і вони жодного разу не зустрілися. У всякому разі, Фікс вважає за честь знову побачити джентльмена, якому він так зобов’язаний, і через те, що справи змушують його вирушати до Європи, він залюбки подорожуватиме у такому приємному товаристві..

Містер Фоґґ відповів, що йому це надзвичайно лестить, і Фікс, який не хотів випускати з поля зору нашого джентльмена, попросив у нього дозволу разом оглянути це привабне місто. Фоґґ погодився.

І ось місіс Ауда, Філеас Фоґґ і Фікс помандрували вулицями Сан-Франциско. Незабаром вони опинилися на Монтґомері-стріт, де зібралася величезний натовп. На тротуарах, посеред бруківки, на трамвайних рейках, незважаючи на рух екіпажів і омнібусів, на порогах крамниць, у вікнах квартир і навіть на дахах будинків скупчилося безліч народу.

Серед цієї юрби снували люди-афіші. Вітер розвівав прапорці й прапори. Зусібіч долинали вигуки:

– Нехай живе Кемерфільд!

– Слава Мендібою!

Це був якийсь мітинг: так принаймні вирішив Фікс. Він поділився своїм припущенням із містером Фоґґом і додав:

– Нам, мабуть, краще триматися осторонь від цієї тисняви, пане, а то ще, гляди, можна отримати кулаком!

– Ви маєте рацію, – відповів містер Фоґґ, – і кулаки завжди залишаються кулаками, навіть коли йдеться про політику!

Інспектор вважав за потрібне всміхнутися на це зауваження, і щоб краще бачити все, що відбувається, але не штовхатися в юрбі, місіс Ауда, Філеас Фоґґ і Фікс піднялися на верхній майданчик сходів, що вели на терасу над Монтґомері-стріт. Перед ними на протилежному боці вулиці, між вугільним складом і крамницею торговця гасом, просто неба височіла трибуна, до якої, вочевидь, і тягнулися численні потоки людей..

З якого ж приводу, з якою метою відбувався цей мітинг. Філеас Фоґґ не мав про це жодного здогаду. Чи справа стосувалася призначення якогось важливого військового або цивільного чиновника, про вибори губернатора штату або члена конгресу. Судячи з надмірного збудження, що охопило місто, можна було припустити і те й інше..

Натовп пожвавився. Усі руки здійнялися догори. Деякі з них, стиснені в кулак, швидко піднімалися й опускалися серед невгамовних криків, явного свідчення загального запалу. Юрба вирувала і хвилювалася. Прапори на мить зникали і знову з’являлися, пошматовані на клапті. Занепокоєння докочувалося до сходів, і вся маса людських голів подавалася то вперед, то назад, як морські хвилі під натиском шквалу.

Кількість циліндрів зменшувалася на очах, а ті, що ще залишалися на головах, втратили свою нормальну висоту..

– Здається, – помітив Фікс, – цей мітинг присвячений якомусь злободенному питанню. Мене не здивує, коли виявиться, що вони знову обговорюють Алабамську справу, хоча її й так уже вирішено.

– Можливо, – коротко відповів містер Фоґґ.

– У всякому разі, – продовжував Фікс, – тут є двоє лідерів: високоповажний Кемерфільд і високоповажний Мендібой.

Спираючись на руку Філеаса Фоґґа, місіс Ауда із цікавістю спостерігала бурхливу сцену, що відбувалася на вулиці. Щойно Фікс зібрався з’ясувати в сусідів причину цього народного хвилювання, аж раптом рух у юрбі пожвавився. Привітальні крики і лайки стали ще голосніші. Держаки прапорів перетворилися в наступальну зброю.

Усі руки стислися в кулаки. З дахів карет і омнібусів, яким перепинили рух, почалася справжня перестрілка. Чоботи й черевики описували в повітрі довгі траєкторії, і серед вигуків почулося кілька револьверних пострілів..

Сутичка докотилась до сходів і поширилася на нижні щаблі. Було видно, що одна з партій відступала, та глядачі не розуміли, хто перемагає: Мендібой чи Кемерфільд.

– Гадаю, нам варто піти звідси, – зауважив Фікс, якому зовсім не хотілося, щоб його "підопічний" ускочив у халепу чи став жертвою випадкового удару. – Якщо до цього хоч якось причетна Англія і в нас упізнають англійців, то обов’язково втягнуть у бійку!

– Англійський громадянин… – почав був Філеас Фоґґ.

Проте не встиг закінчити фразу. За ним, на терасі, пролунали жахливі вигуки: "Слава, слава! Хай живе Мендібой!" То був новий загін виборців, що поспішав на підмогу, обходячи з флангу прихильників Кемерфільда.

Містер Фоґґ, місіс Ауда й Фікс опинилися між двох вогнів. Відступати було пізно. Натовп людей, озброєних кастетами й тростинами зі свинцевими головками, був нестримний. Нашого джентльмена й Фікса, що захищали леді, дуже пом’яли. Як завжди флегматичний, містер Фоґґ спробував був відбиватися кулаками, та марно.

Широкоплечий червонопикий здоровило з рудою бородою, очевидно ватажок цієї банди, заніс свого страшного кулака над містером Фоґґом, і тому було б непереливки, якби не Фікс, який самовіддано прийняв удар, призначений для іншого. Величезна ґуля одразу ж виросла в нього на голові під шовковим циліндром, що вмить перетворився на берет..

– Янкі! – процідив містер Фоґґ, окинувши свого супротивника презирливим поглядом.

– Англієць! – відповів той.

– Ми з вами ще зустрінемося!

– Коли буде ваша ласка. Ваше ім’я?

– Філеас Фоґґ. А ваше?

– Полковник Стемп В. Проктор.

Затим людська хвиля пронеслася далі. Фікса збили з ніг; коли він устав, весь його одяг був пошматований, зате він сам серйозно не постраждав. Його дорожнє пальто роздерли на дві нерівні частини, а штани скидалися на ті, що носять відповідно до тубільної моди деякі індіанці – спершу видерши всю їх задню частину.

Та, головне, не постраждала місіс Ауда, лише Фіксові нам’яли боки..

– Дякую вам, – сказав містер Фоґґ детективові, коли вони вибралися з юрби.

– То пусте, – відповів Фікс, – проте ходімо!

– Куди?

– У магазин готового одягу.

Справді, такий візит був дуже до речі. Костюми Філеаса Фоґґа й Фікса перетворилися на лахміття, наче обидва джентльмени билися на боці вельмишановних Кемерфільда чи Мендібоя.

За годину, належно вбравшись і придбавши нові головні убори, вони повернулися до "Міжнародного готелю".

Паспарту вже очікував там на свого хазяїна, озброєний півдюжиною шестизарядних револьверів центрального бою. Коли він помітив Фікса пліч-о-пліч із містером Фоґґом, його обличчя спохмурніло. Але місіс Ауда стисло розповіла йому про те, що сталося, і Паспарту заспокоївся. Очевидно, Фікс перестав бути ворогом і став союзником.

Він чесно додержував свого слова..

Після обіду викликали екіпаж, що мав відвезти наших мандрівників і їхній багаж на вокзал. Сідаючи в екіпаж, містер Фоґґ запитав Фікса:

– Ви більше не бачили цього полковника Проктора?

– Ні, – відповів Фікс.

– Я повернуся в Америку і знайду його, – холодно мовив джентльмен. – Не личить британському громадянинові дозволяти так із собою поводитись.

Поліцейський інспектор усміхнувся і змовчав. Певно, містер Фоґґ належав до тієї категорії англійців, які не схвалюють дуелі в себе на батьківщині, однак у разі потреби захистити свою честь готові битися за кордоном.

За чверть шоста мандрівники прибули на вокзал, де вже очікував поїзд, готовий до відправлення.

Заходячи до вагона, містер Фоґґ запитав у провідника:

– Послухайте, друже, що це сьогодні відбувалося в Сан-Франциско?

– Мітинг, пане, – відповів провідник.

– Проте мені здалося, що на вулицях були заворушення?

– Ні, то був звичайний виборчий мітинг.

– Імовірно, вибирали головнокомандувача? – запитав містер Фоґґ.

– Ні, пане, мирового суддю.

Вислухавши цю відповідь, містер Фоґґ мовчки ввійшов у вагон; за мить поїзд помчав уперед.

Розділ двадцять шостий,

де описано подорож в експресі Тихоокеанської залізниці

"Від океану до океану" – так називають американці велику залізничну колію, що перетинає Сполучені Штати в найширшому місці їхньої території. Насправді Тихоокеанська залізниця розгалужується на дві частини: Центральну Тихоокеанську – між Сан-Франциско й Огденом – і Об’єднану Тихоокеанську – між Огденом та Омахою.

Там сходяться п’ять окремих ліній, що зв’язують Омаху з Нью-Йорком..

Таким чином, Нью-Йорк і Сан-Франциско з’єднані суцільною металевою стрічкою завдовжки три тисячі сімсот вісімдесят шість миль. Між Омахою і Тихим океаном залізничну колію прокладено місцевістю, яку доволі часто навідують індіанці й дикі звірі, – цю величезну територію близько 1845 року почали заселяти мормони після вигнання їх із Іллінойсу..

У старі часи, навіть за найсприятливіших обставин, на переїзд між Нью-Йорком і Сан-Франциско витрачали півроку. Нині досить семи днів.

1862 року, незважаючи на протести депутатів південних штатів, які жадали, щоб шлях проходив південніше, залізницю намітили між сорок першою і сорок другою паралелями. Покійний президент Лінкольн особисто заклав початок шляху в місті Омасі, що в штаті Небраска. Роботу розпочали негайно й виконували з чисто американською діловитістю, що не терпить ні бюрократизму, ні паперової тяганини.

Швидкість будівництва не повинна була позначитись на міцності споруд. У прерії укладали по півтори милі колії щодня. По рейках, покладених напередодні, локомотив доставляв рейки, потрібні назавтра, і просувався далі у міру будування дороги..

Від Тихоокеанської залізниці відходить кілька гілок: у штатах Айова, Канзас, Колорадо й Ореґон. Від Омахи вона йде уздовж лівого берега річки Платт до гирла її північного рукава, потім завертає на південь, перетинає землі Ларамі, Восатчський гірський хребет, минає Солоне озеро, підходить до столиці мормонів Солт-Лейк-Сіті, потім заглиблюється в долину Туїлла, проходить пустелею, огинає гору Седара й Гумбольдта, перетинає Гумбольдт-рівер, гори С’єрра-Невада, Скелясті гори й долиною річки Сакраменто поступово спускається до Тихого океану..

Такою була ця довга артерія, якою поїзди пробігали за сім днів, і вона дозволяла містерові Фоґґу сподіватися 11 грудня сісти в Нью-Йорку на пакетбот, що відпливає до Ліверпуля.

Вагон, у якому розмістився Філеас Фоґґ, являв собою щось на зразок довгого омнібуса, що лежить на двох чотириколісних платформах, рухливість яких давала змогу легко долати криві невеликого радіуса. У вагоні не було купе: перпендикулярно до його осі розміщувалися два ряди крісел; між ними залишався вільний прохід, що вів до туалетної кімнати і вбиральні, які були в кожному вагоні.

По всій довжині потяга вагони були з’єднані між собою помостами, тож пасажири могли вільно переходити з одного кінця поїзда в інший; у їхньому розпорядженні були вагони-ресторани, вагони-тераси, вагони-салони, вагони-кав’ярні. Бракувало тільки вагонів-театрів. Та згодом з’являться й такі..

Поміж вагонами безперестану снували газетярі, продавці книжок, напоїв, сигар, їстівних припасів та інших товарів; покупців їхнього краму вистачало.

Потяг вирушив зі станції Окленд о шостій годині вечора. Настала ніч – темна й холодна, небо затягло хмарами, що загрожували будь-якої миті прорватися сніговою заметіллю. Поїзд ішов із середньою швидкістю. Якщо врахувати зупинки, то він рухався не швидше двадцяти миль за годину; проте, ідучи таким ходом, він міг перетнути територію Сполучених Штатів у встановлений строк..

Пасажири у вагоні розмовляли мало. Усі починали потроху дрімати. Паспарту сидів поряд із поліцейським інспектором, однак обидва мовчали. Після описаних вище подій їхні взаємини помітно охололи. Не відчувалося ні колишньої симпатії, ні дружби. Фікс не змінив своєї поведінки, проте Паспарту поводився вкрай стримано й за найменшої підозри готовий був задушити свого екс-приятеля..

За годину після відправлення поїзда пішов сніг, але, на щастя, дрібний, тож не заважав рухові. З вікон вагона тепер було видно лише непроглядну безкрайню білу завісу, на тлі якої пара від локомотива здавалася сіруватою.

О восьмій годині у вагон увійшов провідник і оголосив пасажирам, що час лягати спати. То був "спальний" вагон, і за кілька хвилин він справді перетворився на дортуар. Спинки крісел відкидалися за допомогою хитромудрих пристроїв, з’являлися чудово набиті матраци; за кілька секунд виникли кабінки, і кожен пасажир незабаром одержав у своє розпорядження зручну постіль, захищену від нескромних поглядів щільною фіранкою.

Простирадла були білосніжні, подушки м’які. Залишалося тільки лягти спати, що всі й зробили, почуваючись, немов у каюті комфортабельного пакетбота, а потяг тим часом щодуху мчав через штат Каліфорнія..

Між Сан-Франциско і Сакраменто рельєф місцевості досить рівний. Ця частина залізниці називається Центральною Тихоокеанською дорогою; вона починається від Сакраменто і прямує на схід, де перетинається з лінією, що йде від Омахи. Від Сан-Франциско до столиці Каліфорнії дорога йде прямо на північ, уздовж ріки Америкен-рівер, що впадає у затоку Сан-Пабло.

Сто двадцять миль між цими великими містами потяг подолав за шість годин, і до півночі, коли пасажири ще бачили перший сон, він прибув у Сакраменто. Отож вони не мали змоги чимось помилуватися в цьому великому місті, столиці штату Каліфорнія; не побачили вони ні його прекрасних набережних, ні широких вулиць, ні чудових готелів, ні скверів, ані церков..

Від’їхавши із Сакраменто й минувши станції Джанкшен, Роклін, Оберн та Колфакс, поїзд заглибився в гірський масив С’єрра-Невада. О сьомій

ранку він пройшов через станцію Сиско. За годину спальня знову перетворилася на звичайний вагон, і мандрівники мали змогу милуватися з вікон прекрасною панорамою цього гористого краю.

Колія, підкоряючись примхам С’єрри, то здіймалася гірськими схилами, то ніби зависала над прірвою, то примхливо звивалася, уникаючи крутих поворотів, то прямувала у вузькі ущелини, звідки, здавалося, не було виходу. Паротяг із висрібленим дзвоном, великим ліхтарем, що навсібіч відкидав жовтувате світло, і особливим запобіжним відбійником, що стирчить спереду, як величезна шпора, виблискував, немов оправа окулярів; його свист і гудки змішувалися з гуркотом річок і водоспадів, а стовпи диму звивалися поміж темного гілля сосон і ялин..

Дорогою майже не було мостів і тунелів. Залізниця йшла вздовж схилів гір, не завжди додержуючись найкоротшого шляху й не вступаючи в боротьбу з природою.

О дев’ятій годині через долину Карсон потяг уїхав у штат Невада, незмінно прямуючи на північний схід. Опівдні він відійшов від Рено, де була двадцятихвилинна зупинка, під час якої пасажири встигли поснідати.

Від цього пункту колія пролягає вздовж річки Гумбольдт і кілька миль іде на північ. Потім повертає на схід і не відходить від берега аж до гір Гумбольдта, що майже біля східного краю штату Невада, де річка бере свій початок.

Поснідавши, містер Фоґґ, місіс Ауда і їхні супутники знову зайняли місця у вагоні. Зручно вмостившись, вони милувалися розмаїтими краєвидами, що мигтіли за вікном: великою прерією, на обрії якої окреслювалися гори, і пінявими, бурхливими струмками. Іноді вдалині виднілися великі череди бізонів, немов жива гребля..

Ці численні армії жуйних часто стають непереборною перепоною для руху поїздів. Часом вони по кілька тисяч щільними рядами тягнуться упоперек колії багато годин поспіль. Тоді потягові доводиться зупинятись і чекати, поки шлях звільниться.

Так сталося й цього разу. Близько третьої години дня череда з десять чи й усіх дванадцять тисяч голів перегородила дорогу. Паротяг, сповільнивши швидкість, спробував був за допомогою своєї шпори розбити з флангу цю величезну колону, та зрештою був змушений зупинитися перед щільною масою тварин.

Бізони, яких американці помилково називають буйволами, ступали спокійним ходом, час від часу голосно мукаючи. Зростом вони вище за європейських биків; хвіст і ноги в них короткі, зашийок виступає, утворюючи мускульний горб; роги цих тварин широко розставлені, з голови, шиї й плечей звисає довга грива.

Годі було й думати про те, щоб зупинити їх. Обравши певний напрямок, бізони йдуть ним, не зважаючи на перепони. Ніяка гребля не змогла б стримати цей живий потік..

Висипавши на помости між вагонами, пасажири спостерігали це цікаве видовище. Але той, хто, здавалося, поспішав більше за всіх, – Філеас Фоґґ, – залишався на місці і з філософським спокоєм очікував, поки бізони зроблять ласку і звільнять йому шлях. Паспарту затримка, спричинена натовпом тварин, довела до сказу.

Він ладен був розрядити в них весь арсенал своїх револьверів..

– Що за країна! – кричав він. – Звичайні бики зупиняють потяги і йдуть, як на параді, не переймаючись тим, що затримують рух! Хай йому біс! Хотів би я знати, чи передбачив містер Фоґґ у своїх планах цю перешкоду? І чого тільки чекає машиніст? Пустив би локомотив прямо на цих дурних тварин!

Та машиніст навіть не намагався прорватися крізь живу стіну і чинив цілком розумно. Звичайно, паротяг задавив би кількох передніх бізонів, але попри всю свою потужність він зрештою зійшов би з рейок, і поїзд неминуче зазнав би катастрофи.

Найкраще було терпляче чекати, а потім, збільшивши швидкість, спробувати надолужити втрачений час. Парад бізонів тривав довгих три години, і шлях звільнився лише ближче до ночі. Тоді як останні ряди бізонів ще переходили рейки, перші вже зникли за обрієм.

О восьмій годині поїзд пройшов ущелиною гір Гумбольдта і пів на десяту в’їхав на територію штату Юта, у районі Великого Солоного озера – цікавій країні мормонів.

Розділ двадцять сьомий,

у якому Паспарту зі швидкістю двадцять миль за годину вивчає історію мормонів

Уночі з 5 на 6 грудня поїзд пройшов із півсотні миль у південно-східному напрямку, затим таку саму відстань на південний схід і наблизився до Великого Солоного озера. Близько дев’ятої години ранку Паспарту вийшов на майданчик між вагонами подихати свіжим повітрям. Погода була холодна, небо сіре, проте сніг більше не йшов.

Сонячний диск, що прорізав завісу туману, був схожий на величезну золоту монету, і Паспарту взявся обчислювати, скільки в ньому могло бути фунтів стерлінґів, як раптом від цього вельми корисного діла його відірвала поява доволі дивного персонажа..

Суб’єкт, що сів у потяг на станції Єлко, був високим чоловіком зі смаглявим обличчям і чорними вусами, на ньому були чорні панчохи, чорний шовковий капелюх, чорний жилет і чорні панталони, біла краватка та лайкові рукавички. Він чимось скидався на священика.

Переходячи з вагона у вагон, він на кожних дверцятах приклеював написані від руки оголошення..

Паспарту підійшов до одного з них і прочитав, що поважний "старець" Вільям Гітч, мормонський місіонер, користуючись своєю присутністю в поїзді № 48, між одинадцятою годиною й полуднем у вагоні № 117 прочитає лекцію, присвячену мормонізму. Джентльменів, охочих освітитися з питань таїнств релігії "святих останніх днів", він запрошує прослухати її..

"Що ж, треба буде піти", – вирішив про себе Паспарту, який знав про мормонів лише те, що їм дозволено багатоженство.

Новина швидко облетіла потяг, у якому їхало близько сотні пасажирів. З них понад тридцять охочих послухати лекцію до одинадцятої години розмістилися на лавках вагона № 117. Паспарту сидів у першому ряду віруючих. Ні його пан, ні Фікс не обтяжували себе відвідуванням лекції.

У призначений час "старець" Вільям Гітч підвівся і вкрай роздратованим голосом, ніби йому хтось заздалегідь суперечив, закричав:

– Я вас запевняю, що Джо Сміт – мученик, що його брат Гайрем – теж мученик і що переслідування федеральним урядом пророків також зроблять мучеником Браяма Юнґа! Хто насмілиться заперечити?!

Ніхто не ризикнув сказати щось проти місіонерові, збудження якого контрастувало з його спокійним від природи виразом обличчя. Без сумніву, його гнів пояснювався тією обставиною, що тогочасний мормонізм доволі жорстоко переслідували. Справді, урядові Сполучених Штатів не без зусиль вдавалось упокорювати цих норовливих фанатиків.

Приміром, штат Юта було підпорядковано федеральним законам після того, як за обвинуваченням у багатоженстві й підбурюванні до заколоту кинули до в’язниці Браяма Юнґа. Відтоді учні пророка подвоїли свої зусилля і, поки не вдаючись до відкритих дій, словесно боролися проти ухвал конгресу..

Ось чому "старець" Вільям Гітч вербував прихильників навіть у поїздах.

Із навіженими жестами й завиваннями він розповідав своїм слухачам історію мормонізму з біблійних часів: "Як в Ізраїлі мормонський пророк з Йосипового покоління проголосив принципи нової релігії і передав їх своєму синові Морому; як через сотні років цю визначну книгу, написану єгипетськими письменами, переклав фермер зі штату Вермонт, Джозеф Сміт-молодший, що в 1825 році став пророком, сповненим одкровення; як небесний посланець з’явився перед ним у лісі і передав йому послання Всевишнього"..

У цю хвилину кілька слухачів, яких мало цікавили такі давні історії, вийшли з вагона; однак Вільям Гітч розповідав далі, "як Сміт-молодший, заручившись підтримкою батька, двох братів і кількох учнів, заснував релігію "святих останніх днів", яку шанують не тільки в Америці, а й в Англії, Скандинавських країнах і Німеччині і серед послідовників якої є не лише ремісники, а й люди вільних професій; як була створена колонія в Огайо; як у заснованому ними місті Кіркланді збудували храм вартістю двісті тисяч доларів; як Сміт став заповзятливим банкіром і одержав від простого демонстратора мумій папірус, написаний рукою Авраама й інших визначних єгиптян"..

Оповідь трохи затяглася, і ряди слухачів дедалі ріділи, у вагоні лишилося тепер не більше двох десятків людей.

Не переймаючись утечею слухачів, "старець" досить докладно розповів, "як 1837 року Джо Сміт збанкрутував; як розорені пайовики

вимастили його дьогтем і виваляли в пір’ї; як через кілька років він знову з’явився, з більшими статками і славою, адже став головою тритисячної процвітаючої громади в Індепенденсі, у штаті Міссурі, і як, переслідуваний ненавистю язичників, змушений був тікати на Далекий Захід"..

Зосталося всього десять слухачів і серед них чесний Паспарту, який слухав, розвісивши вуха. Отже, він довідався, "як після тривалих переслідувань Сміт знову з’явився в Іллінойсі і в 1839 році на берегах Міссісіпі заснував місто Нову-ля-Бель, населення якого сягнуло двадцяти п’яти тисяч душ; як Сміт став мером, верховним суддею й головнокомандувачем; як 1843 року він висунув свою кандидатуру на пост президента Сполучених Штатів; як зрештою в Карфагені його заманили в пастку, кинули в темницю і замаскована банда вбила його…".

На цю мить Паспарту був сам-самісінький у вагоні, і "старець", дивлячись йому в обличчя, гіпнотизував його своїм голосом, нагадуючи, як через два роки після вбивства Сміта його спадкоємець, небом натхненний пророк Браям Юнґ, залишив місто Нову і влаштувався на берегах Солоного озера; і тут, на чудовій землі, серед родючих долин, що лежать на шляху руху переселенців із Юти в Каліфорнію, він заснував нову громаду, яка завдяки мормонському принципу багатоженства неймовірно розрослася..

– Отже, – підсумував Вільям Хітч, – саме через це заздрість конгресу спрямована проти нас. Ось чого федеральні війська топчуть землю Юти, а нашого вождя, пророка Браяма Юнґа, незаконно кинули до в’язниці. Чи поступимося ми силі. Ніколи. Вигнані з Вермонту, Іллінойсу, Огайо, Міссурі, Юти, ми знайдемо нові вільні землі, де розкинемо наші намети… А ви, мій вірний учню, – звернувся "старець" до свого єдиного слухача, кидаючи на нього гнівний погляд, – чи розіпнете ви свій намет під нашим прапором?.

– Ні! – хоробро відповів Паспарту й кинувся навтьоки, залишивши одержимого віщувати на самоті.

Під час цієї проповіді потяг ішов швидким ходом і до пів на першу дня досяг північно-західного краю Солоного озера. Звідси мандрівники мали змогу споглядати це величезне внутрішнє море, що так само називають Мертвим морем, куди впадає американський Йордан. Це прекрасне озеро обрамлене мальовничими дикими стрімчаками, широкі основи яких укриті білою соляною поволокою; його неозоре водне дзеркало займало колись ще більший простір; згодом, у міру збільшення нашарувань, поверхня озера зменшилася, зате глибина його зросла..

Солоне озеро сягає близько сімдесяти миль завдовжки і тридцяти п’яти миль завширшки, розлилося на висоті три тисячі вісімсот футів над рівнем моря. Воно істотно відрізняється від Асфальтового озера, глибина якого більша на тисячу двісті футів. У його воді значний відсоток солі і близько чверті розчинених твердих речовин.

Питома вага води – тисяча сто сімдесят, якщо брати вагу дистильованої води за тисячу. Риби не можуть жити в цьому озері. Ті з них, які потрапляють сюди з Йордану, Вебера й інших річок, швидко гинуть; однак твердження, ніби густина води в озері настільки велика, що людина не може в нього пірнути, помилкове..

Навколо озера лежать прекрасно оброблені землі, позаяк мормони завзяті землероби; всюди розкинулися ранчо, кошари, поля ячменю й вівса, кукурудзи, сорґо, розкішні луги, огорожі з шипшини, зарості акацій і молочаю. Так виглядав би цей край через півроку, влітку, але в той час земля була запорошена тонким шаром снігу..

О другій годині дня пасажири висадилися на станції Огден. Потяг рушав далі тільки о шостій вечора, і в містера Фоґґа, місіс Ауди й обох їхніх супутників було доволі часу, аби невеликою залізничною гілкою помандрувати з Огдена до "Міста святих". Двох годин їм цілком вистачило для огляду цього звичайного американського міста, збудованого за єдиним стандартом Сполучених Штатів – у формі величезної шахівниці з довгими лініями і, за висловом Віктора Гюґо, з "сумною похмурістю прямих кутів".

Засновник "Міста святих" не зміг перебороти властивого англосаксам потягу до симетрії. У цій дивній країні все робиться "махом": міста, будинки, дурниці..

О третій годині дня наші мандрівники вже прогулювалися вулицями міста, що стояло між рікою Йорданом і нижніми відногами Восатчського хребта. Тут було небагато церков; його найбільш монументальні споруди – будинок пророка, резиденція самоврядування й арсенал; окремі будинки були зведені з блакитнуватої цегли, з верандами й галереями й оточені садами, де росли пальми, акації й ріжкові дерева.

1853 року довкола міста вимурували стіну з глини й кругляка. На головній вулиці, де облаштували ринок, височіло кілька прикрашених прапорами готелів, серед них "Готель Солоного озера"..

Містерові Фоґґу і його супутникам місто видалося мало населеним. Вулиці були майже порожні, крім храмової частини; мандрівники дійшли до неї, лише минувши кілька кварталів, оточених палісадами. Жінок у поселенні було досить багато, що пояснюється складом мормонської родини. Проте не слід вважати, що всі мормони – багатоженці.

Вони вільні чинити так, як вважають за потрібне, але треба відзначити, що майже всі жительки штату Юта прагнуть вийти заміж, бо, за віруваннями мормонів, незаміжнім жінкам небо на тому світі не дарує благодаті. Ці нещасні істоти не виглядають ні щасливими, ні задоволеними. Деякі з них, безумовно багатші, носили чорні шовкові жакети, а на головах – каптури або скромні шалі.

Інші були одягнені в ситцеві сукні..

Паспарту як затятий холостяк з острахом дивився на цих мормонок, покликанням яких було догоджати одному мормонові в числі кількох душ. Із властивим йому здоровим ґлуздом він уявив собі цього нещасного чоловіка. Його лякала сама думка вести одразу стількох дам через усі

труднощі земного існування аж до мормонського раю, де чоловікові призначено назавжди залишатися в компанії з ними та зі славетним Смітом, який своєю присутністю має прикрашати це місце вічного блаженства.

Така перспектива мало тішила Паспарту, і йому навіть здавалося – може, він і помилявся, – що мешканки Ґрейт-Лейк-Сіті кидали на нього дещо схвильовані погляди..

На щастя, в "Місті святих" Паспарту був недовго. Майже о четвертій годині наші мандрівники повернулися на вокзал і знову зайняли місця у своєму вагоні.

Пролунав свисток, але тієї миті, коли поїзд почав пришвидшуватися, почулися крики: "Зупиніть! Зупиніть!"

Потяг, що почав набирати швидкість, не зупиняють. Джентльмен, що кричав, був спізнілий мормон. Він мчав щодуху. На щастя для нього, вокзал не мав ні дверей, ні бар’єрів. Він перебіг дорогу, стрибнув на підніжку останнього вагона і, важко дихаючи, упав на лавку.

Паспарту, що схвильовано стежив за цими гімнастичними вправами, з цікавістю розглядав спізненого; він дізнався, що цей громадянин Юти втік із дому після сімейної сцени.

Коли мормон трохи оговтався, Паспарту якомога чемніше розпитав його про кількість дружин: судячи з поспішної втечі джентльмена, парубок припускав, що в того їх мало бути принаймні двадцять.

– Одна, пане! – вигукнув мормон, здіймаючи руки до неба. – Тільки одна, але й цього цілком достатньо!

Розділ двадцять восьмий,

де Паспарту не вдається бодай когось змусити прислухатись до здорового глузду

Полишивши Велике Солоне озеро і станцію Огден, поїзд протягом години йшов у північному напрямку до річки Вебер; після відходу із Сан-Франциско він подолав близько дев’ятисот миль. Потім знову повернув на схід і рушив через Восатчський гірський масив, помережаний ярами й долинами. Будівництво ділянки шляху між ним і Скелястими горами далося американським інженерам дуже важко.

Саме на цій ділянці кожна миля колії коштувала американському урядові сорок вісім тисяч доларів, тоді як миля дороги на рівнині обходилася лише в шістнадцять тисяч доларів. Зате, як уже згадувалося, інженери не боролися з природою – вони намагалися перехитрити її, обходячи перешкоди; так протягом усього шляху між океанами вони прорили тільки один тунель завдовжки чотирнадцять тисяч футів..

Біля Солоного озера залізниця досягала своєї найвищої точки. Звідти вона окреслювала дуже витягнуту криву, що спускалася в долину Біттер-Крик, а потім знову піднімалася до вододілу між Атлантичним і Тихим океанами. Річок у цьому гірському районі не бракувало. Потягові доводилось перетинати мости через Мадді, Ґрін-Рівер та інші.

У міру наближення до мети Паспарту ставав дедалі нетерплячішим. Фіксові також хотілося швидше минути цей важкий відрізок шляху. Він боявся затримок, нещасних випадків і більше, ніж сам містер Фоґґ, жадав ступити на британську територію..

О десятій годині вечора потяг ненадовго зупинився на станції Форт-Бриджер і далі, пройшовши ще з двадцять миль, в’їхав у штат Вайомінґ – стародавню Дакоту, – прямуючи долиною річки Біттер, звідки витікає частина вод, що утворюють басейн річки Колорадо.

Наступного дня, 7 грудня, поїзд зробив п’ятнадця-тихвилинну зупинку на станції Ґрін-Рівер. За ніч випав рясний сніг з дощем, утім він уже майже розтав і не міг завадити рухові поїзда. Одначе кепська погода дуже непокоїла Паспарту, адже снігові замети могли поставити під загрозу всю подорож.

"І чого це містерові Фоґґу заманулося подорожувати взимку! – міркував Паспарту. – Не міг він хоча б дочекатися літа, коли більше шансів на успіх?"

Тоді як славного парубка турбував лише стан неба і зниження температури, місіс Ауда тривожилася зовсім з іншого приводу.

Річ у тім, що на станції Ґрін-Рівер з вагонів вийшло кілька пасажирів, що прогулювалися на платформі, чекаючи відходу поїзда. Серед них жінка помітила й полковника Стемпа В. Проктора, того самого американця, який так грубо обійшовся з містером Фоґґом під час мітингу в Сан-Франциско. Місіс Ауда не хотіла, щоб її упізнали, і швидко відступила вглиб вагона..

Ця обставина дуже схвилювала її. Вона встигла прихилитися до людини, яка, незважаючи на безпристрасність, щодня доводила їй свою найглибшу відданість. Звичайно, Ауда сама ще не усвідомлювала всієї глибини почуття, що зародилося в ній до її рятівника, називала це почуття вдячністю, але непомітно для неї воно переростало у щось більше.

Тому серце її стислося, коли вона впізнала чоловіка, в якого містер Фоґґ збирався рано чи пізно зажадати пояснення за його поведінку. Очевидно, полковник Проктор потрапив у цей поїзд випадково, та він їхав у ньому, і треба було завадити Філеасові Фоґґу зустрітися зі своїм супротивником..

Коли потяг рушив і джентльмен задрімав, місіс Ауда за першої слушної нагоди розповіла Фіксові й Паспарту про те, що трапилося.

– Цей Проктор у нашому поїзді! – вигукнув Фікс. – Утім, не тривожтеся, пані. Перш ніж зустрітися з паном… з містером Фоґґом, йому доведеться мати справу зі мною! Мені здається, найсильніше він образив саме мене!

– Крім того, я сам візьмуся за нього, хоч він і полковник! – додав Паспарту.

– Містере Фікс, – заперечила місіс Ауда, – містер Фоґґ не дозволить нікому мститися за себе. За його словами, він здатен повернутися в Америку, щоб знайти кривдника. Якщо він побачить полковника Проктора, нам не уникнути прикрих наслідків цієї зустрічі. Залишається пильнувати, щоб вони не зіштовхнулися..

– Маєте рацію, пані, ця зустріч може все занапастити, – погодився Фікс. – Переможець або переможений, містер Фоґґ спізниться, і…

– І це буде на руку джентльменам із Реформ-клубу, – підхопив Паспарту. – За чотири дні ми будемо в Нью-Йорку! Якщо тільки впродовж цих чотирьох днів містер Фоґґ не виходитиме з вагона, можна сподіватися, що випадок не зведе його з цим клятим американцем, побий його грім. Так що ми зуміємо завадити…

На цьому бесіда урвалася. Містер Фоґґ прокинувся і став дивитись у вікно, запорошене снігом. Трохи згодом Паспарту тихо, так, що ні його пан, ні місіс Ауда не чули, запитав детектива:

– Ви справді збираєтеся за нього битися?

– Я зроблю все, щоб доставити його живим у Європу! – відповів Фікс, сповнений твердої рішучості.

Паспарту відчув, як по тілу в нього пробігли мурашки, але його впевненість у порядності свого пана не похитнулася.

Та в який спосіб можна було втримати містера Фоґґа в купе і запобігти його зустрічі з полковником Проктором? Звичайно, це було зовсім нескладно – наш джентльмен мало рухався і був спокійний за вдачею. До того ж детектив знайшов чудовий вихід: за кілька хвилин він звернувся до Філеаса Фоґґа:

– У поїзді жахливо тягнеться час, пане!

– Так, – відповів джентльмен, – а втім він рухається.

– На кораблі ви, здається, зазвичай грали у віст? – продовжував Фікс.

– Так, – мовив Філеас Фоґґ, – але тут це важко здійснити. Я не маю ні карт, ні партнерів.

– О! Карти ми знайдемо легко. В американських потягах продається все що завгодно. Що ж до партнерів, то коли місіс Ауда…

– Звичайно! – жваво відгукнулася жінка. – Я граю у віст. Адже це входить до програми англійського виховання.

– А я насмілюся вважати себе непоганим гравцем, – зауважив Фікс. – Отже, утрьох і з "дурнем"…

– Залюбки, пане, – відповів Філеас Фоґґ, утішений тим, що навіть у поїзді може пограти в улюблений віст.

Паспарту поквапився сходити до стюарда й незабаром повернувся з двома колодами карт, фішками, жетонами й обтягнутою сукном дошкою. Усе розклали. Почалася гра. Місіс Ауда грала у віст доволі вправно і

навіть заслужила комплімент від суворого Філеаса Фоґґа. Детектив був просто блискучим гравцем і виявився гідним суперником нашого джентльмена..

"Ну, отепер ми його втримаємо, – зрадів Паспарту. – Він не зрушить з місця!"

Об одинадцятій годині ранку поїзд досяг вододілу між двома океанами. Це був Бриджерський перевал. На висоті семи тисяч п’ятисот двадцяти чотирьох англійських футів над рівнем моря він вважався однією з найвищих точок залізничної колії, що проходить через Скелясті гори. Приблизно за двісті миль від перевалу нарешті на мандрівників чекали широкі рівнини, що простягаються аж до Атлантичного океану, які природа ніби зумисно створила для залізничної колії..

Гірськими схилами в напрямку Атлантичного океану текли численні річки, притоки або притоки приток Норт-Платт-рівер. Весь обрій на північ і схід заступало величезне півколо північної частини Скелястих гір, увінчаних піком Ларамі. Між цими горами й залізницею лежали великі, добре зрошувані долини. Праворуч колії здіймалися перші відноги гірського масиву, що, повертаючи на південь, досягав початку річки Арканзас, однієї з найважливіших приток Міссурі..

Пів на першу перед пасажирами промайнув форт Галлек, що домінує над цією місцевістю. Ще кілька годин, і Скелясті гори залишаться позаду. Можна було сподіватися, що рух поїзда через цей важкий перевал закінчиться без пригод. Сніг ущух. Стало холодніше й сухіше. Великі птахи, сполохані локомотивом, розліталися врізнобіч.

Жоден дикий звір – вовк чи ведмідь – не показувався на рівнині. То була неозора гола пустеля..

Після вельми вишуканого сніданку, поданого у вагон, містер Фоґґ і його партнери наново взялися за свій безкінечний віст. Зненацька пролунав пронизливий свисток. Потяг зупинився.

Паспарту вистромився у вікно, але не побачив нічого, що пояснило б цю зупинку. Станції поблизу не було.

Місіс Ауда й Фікс занепокоїлись, аби містер Фоґґ не надумав зійти з поїзда. Але наш джентльмен задовольнився словами Паспарту:

– Погляньте, що там таке.

Француз вискочив із вагона. Десь із сорок пасажирів уже вийшли з поїзда на рейки, серед них був і полковник Стемп В. Проктор.

Потяг стояв перед семафором, червоний сигнал якого перепиняв шлях. Машиніст і кондуктор, що теж спустилися на насип, про щось жваво сперечалися з колійним обхідником, якого начальник сусідньої станції Медисин-Боу відрядив назустріч поїзду. Дехто з пасажирів також устряг у суперечку. Серед них був і полковник Проктор; він, як завше, голосно говорив, підсилюючи слова наказовими жестами..

Наблизившись, Паспарту почув, як сторож казав:

– Проїхати неможливо! Міст через Медисин-Боу хисткий і не витримає ваги потяга.

Підвісний міст, про який ішлося, з’єднував береги потоку за милю звідти. За словами колійного обхідника, він ось-ось упаде, бо порвалися кілька тросів, на яких він висів. Обхідник не перебільшував, стверджуючи, що міст не витримає ваги поїзда. Варто зауважити, що коли вже безтурботні американці стають обережними, то лише безумець не наслідуватиме їхній приклад..

Не наважуючись повідомити містерові Фоґґу про останні події, Паспарту слухав, зціпивши зуби, з кам’яним, як у статуї, обличчям.

– Ще цього бракувало! – кричав полковник Проктор. – Сподіваюся, ми не залишимося пускати коріння в снігу!

– Полковнику, – звернувся до нього кондуктор, – на станцію Омаха надіслали телеграму з проханням направити зустрічний поїзд, та він навряд чи прийде в Медисин-Боу раніше, ніж за шість годин.

– Шість годин! – вигукнув Паспарту.

– Так, – підтвердив кондуктор, – і за цей час ми тільки-но встигнемо пішки дійти до станції.

– Пішки! – хором зойкнули всі пасажири.

– А далеко йти до цієї станції? – запитав один із них.

– Це за дванадцять миль, по той бік річки.

– Дванадцять миль по снігу! – голосно обурився Проктор.

Полковник вибухнув градом прокльонів, лаючи на чому світ стоїть залізничну компанію й кондуктора. Розлютований Паспарту ладен був учинити так само. Тепер перед ним постала перепона, яку не здолати навіть усіма банківськими білетами його пана.

Втім, незадоволені були всі: крім запізнення, вони мали пройти пішки такий довгий шлях рівниною, засипаною снігом. Біля потяга здійнявся ґвалт, залунали гучні вигуки й крики, які, природно, могли б привернути увагу Філеаса Фоґґа, якби цього джентльмена не поглинула гра.

У всякому разі, треба було доповісти про ситуацію, і Паспарту, похнюпившись, подався був до вагона, аж раптом машиніст поїзда, справжній янкі на прізвище Форстер, зауважив:

– Панове, мені здається, є можливість проїхати!

– По мосту? – запитав один із пасажирів.

– Так, по мосту.

– На нашому потязі? – поцікавився полковник.

– На нашому потязі.

Паспарту зупинився й нашорошив вуха.

– Але ж міст може впасти! – застеріг кондуктор.

– Байдуже, – відповів Форстер. – Я гадаю, якщо пустити поїзд на максимальній швидкості, є певні шанси проскочити.

– Хай йому біс! – вихопилося в Паспарту.

Однак декому з пасажирів ця пропозиція сподобалася. Особливо вона припала до душі полковникові Проктору. Цей нерозсудливий чоловік вважав план машиніста цілком здійсненним. Він навіть нагадав, що деякі інженери взагалі пропонували обходитися без мостів, пускаючи поїзди через річки на граничній швидкості.

Зрештою всі пасажири, зацікавлені у швидкій переправі, пристали на бік машиніста..

– П’ятдесят шансів за те, що ми успішно переїдемо!.. – вигукнув хтось із них.

– Шістдесят! – перебив його інший.

– Вісімдесят!.. Дев’яносто зі ста!..

Паспарту оторопів: хоча він і сам був готовий на все, аби тільки переправитися через Медисин-Боу, але така спроба здавалася йому надто вже "американською".

"Усе ж можна зробити значно простіше, а вони про це й не думають!" – міркував він і звернувся до одного з пасажирів:

– Пане, спосіб, запропонований машиністом, здається мені ризикованим, проте…

– Вісімдесят шансів! – відповів пасажир і відвернувся.

– Я це знаю, – провадив Паспарту, звертаючись до іншого джентльмена, – та варто лише подумати…

– Нічого думати! – відповів американець, знизуючи плечима. – Адже машиніст гарантує можливість переїзду!

– Звичайно, але обачніше… – не вгавав Паспарту.

– Що?! Обачніше! – заволав полковник Проктор, якого це випадково почуте слово вивело з себе. – Вам же кажуть: на граничній швидкості! Розумієте? На граничній швидкості!

– Я знаю… Я розумію… – повторював Паспарту, якому не давали закінчити думку. – Але було б ліпше, раз вам не подобається слово "обачніше"…

– Що? Як? Чого він лізе зі своїм "ліпше"?! – закричали зусібіч.

Бідолашний не знав, кому відповідати.

– Ви що, боїтеся? – запитав полковник Проктор.

– Я боюся?! – обурився Паспарту. – Ну гаразд! Я доведу вам усім, що француз не боязкіший за американця!

– По вагонах! По вагонах! – закричав кондуктор.

– Так! По вагонах, – повторив Паспарту, – по вагонах! І якомога швидше! Проте мені ніхто не заборонить вважати, що було б розумніше спочатку перейти по мосту пасажирам, а вже потім пустити поїзд.

Та ніхто так і не почув цього мудрого зауваження, котре однаково не визнали б справедливим.

Пасажири повернулися у вагони. Паспарту зайняв своє місце, не сказавши нікому про те, що сталося. Гравці були цілком захоплені вістом.

Пролунав пронизливий свисток локомотива. Машиніст дав задній хід, відвів потяг майже на цілу милю назад, відступаючи, ніби стрибун, що хоче якомога більше розігнатись.

Потім пролунав другий свисток, і потяг помчав уперед; він ненастанно набирав швидкість, поки вона не досягла крайньої межі; чути було тільки ревіння локомотива, поршні якого робили двадцять ходів за

секунду, колісні осі димілися, незважаючи на добре змащення. Поїзд гнав зі швидкістю сто миль за годину – він летів, ледь торкаючись рейок.

Швидкість ніби зменшувала його вагу..

І він промчав через річку! Промайнув, як блискавка, не помітивши мосту. Потяг наче перестрибнув із одного берега на інший, і машиністові вдалося зупинити паротяг лише на відстані п’яти миль за станцією.

Та щойно поїзд перетнув річку, як міст остаточно розсипався і з гуркотом упав у швидкі води Медисин-Боу.

Розділ двадцять дев’ятий,

у якому йдеться про події, що трапляються лише на залізницях Сполучених Штатів Америки

Того вечора поїзд без перешкод продовжував путь: пройшов повз форт Соудерс, минув перевал Чейєнн і досяг перевалу Еванс. У цьому місці залізниця досягає найвищої точки – восьми тисяч дев’яноста одного фута над рівнем моря. Звідси мандрівники спускалися безкраїми, розпрямленими самою природою рівнинами аж до берегів Атлантичного океану..

Тут від головної магістралі відходить залізнична гілка на Денвер-Сіті, столицю Колорадо. Ці землі багаті на золотоносні жили й срібло. У місті Денвер тоді налічувалося вже понад п’ятдесят тисяч жителів.

До цього часу від Сан-Франциско потяг пройшов тисячу триста вісімдесят дві милі. За всіма розрахунками, до Нью-Йорка залишалося не більше чотирьох діб дороги. Філеас Фоґґ їхав точно за розкладом.

За ніч вони залишили ліворуч від себе табір Волбах. Паралельно залізничній колії протікала річка Лоджпол, розділяючи штати Вайомінґ і

Колорадо. Об одинадцятій годині поїзд був у штаті Небраска; пройшовши неподалік від Седгвіка, він наблизився до Джулсберга, що на південному рукаві Платт-рівер.

Саме тут 23 жовтня 1867 року відбулося відкриття Тихоокеанської залізниці, будівництво якої очолював генерал Дж. М. Додж. Тут зупинилися два потужні локомотиви, що привезли ешелон із дев’яти вагонів із запрошеними гістьми, серед яких був віце-президент Томас К. Дюрант; тут пролунали привітальні кличі; тут племена сіу і поані зобразили битву індіанців; тут вибухали вогні феєрверків; тут, нарешті, похідна друкарня надрукувала перший номер газети "Залізничний піонер".

Так відзначили відкриття цієї величезної залізничної колії, що мала перетинати пустелю і стати провісником цивілізації й прогресу, зблизити ще не засновані тоді селища й міста. Свисток паротяга, могутніший за кітару Амфіона, мав незабаром пробудити їх до життя з надр американської землі..

О восьмій годині ранку проїхали форт Мак-Ферсон. Триста п’ятдесят сім миль відокремлювали тепер наших мандрівників від Омахи. Колія йшла лівим берегом звивистого південного рукава Платт-рівер. О дев’ятій годині потяг прибув у велике місто Норт-Платт, що лежить між двома рукавами цієї важливої притоки річки Міссурі, які впадають у неї трохи вище Омахи; поблизу Норт-Платта обидва рукави зливаються у загальний потік..

Пройдено сто перший меридіан.

Містер Фоґґ і його партнери поновили гру. Ніхто з них не скаржився на довгу дорогу, ніхто – навіть "дурень". Фікс почав із того, що виграв кілька гіней, які тепер програвав; він був захоплений грою не менше за містера Фоґґа. Весь ранок нашому джентльменові щастило. Козирі й онери так і сипалися йому до рук.

І саме тієї хвилини, коли, підготувавши сміливу комбінацію, він уже зібрався був ходити винами, за його спиною раптом пролунав голос:.

– А я пішов би дзвінками!..

Містер Фоґґ, місіс Ауда й Фікс підвели голови. Біля них стояв полковник Проктор.

Стемп В. Проктор і Філеас Фоґґ одразу ж упізнали один одного.

– А, це ви, містере англієць! – закричав полковник. – Так це ви збираєтеся піти винами!

– Я саме так і походжу, – холодно відповів містер Фоґґ, викидаючи винову десятку.

– А я вважаю, що треба ходити дзвінками! – дратувався полковник.

Він смикнувся схопити покладену карту, і додав:

– Ви нічого не тямите у цій грі!

– Можливо, я виявлю більшу майстерність в іншому, – мовив Філеас Фоґґ, підводячись.

– Маєте цілковите право перевірити, нащадку Джона Буля! – відповів нечема.

Місіс Ауда сполотніла. Вся кров у неї прилинула до серця. Вона схопила Філеаса Фоґґа за руку, але той обережно вивільнив її. Паспарту готовий був кинутися на американця, що зухвало дивився на свого супротивника. Але тут піднявся Фікс і, підійшовши до полковника Проктора, сказав:

– Не забувайте, що вам доведеться мати справу зі мною, пане; ви мене не лише образили, а й ударили!

– Даруйте, містере Фікс, але це стосується лише мене, – заперечив містер Фоґґ. – Він стверджував, що я помиляюся, призначаючи хід винами, а це означає, що полковник знову мене образив, і за це він відповість.

– Коли завгодно й де завгодно, – кинув американець, – і будь-якою зброєю!

Марно місіс Ауда намагалася стримати містера Фоґґа. Детектив також не мав успіху в намаганні обернути гнів Проктора на себе. Паспарту ладен був викинути полковника за двері, але стримався, скоряючись знакові свого пана. Філеас Фоґґ вийшов на поміст між вагонами, американець пішов за ним.

– Пане, я дуже поспішаю до Європи, і будь-яка затримка може серйозно зашкодити моїм інтересам, – сказав містер Фоґґ своєму супротивникові.

– Це мене не обходить! – відповів полковник Проктор.

– Пане, після нашої зустрічі в Сан-Франциско, – вельми поштиво продовжував містер Фоґґ, – я збирався повернутися в Америку й розшукати вас, щойно покінчу справи в Європі.

– Справді?

– Чи влаштує вас зустрітися через шість місяців?

– А чого не через шість років?

– Я сказав – через шість місяців і точно прибуду в призначений термін.

– Це все виверти! – закричав Стемп В. Проктор. – Зараз або ніколи!

– Гаразд, – відповів містер Фоґґ. – Ви їдете в Нью-Йорк?

– Ні.

– У Чикаґо?

– Ні.

– В Омаху?

– Вас це не обходить! Чи знаєте ви Плам-Крик?

– Ні, – відповів містер Фоґґ.

– Це наступна станція. Потяг буде там за годину. Він зупиниться на десять хвилин. Десяти хвилин цілком достатньо, щоб обмінятися кількома пострілами з пістолета.

– Гаразд! Нехай буде так! – погодився містер Фоґґ. – Я зупинюся в Плам-Крик.

– А я гадаю, що ви там і залишитеся, – зухвало сказав американець.

– Хтозна, пане, – відповів містер Фоґґ і повернувся до вагона незворушний, як завше.

Там він насамперед заспокоїв місіс Ауду, сказавши, що ніколи не слід боятися забіяк. Потім він попросив Фікса бути його секундантом у

майбутній дуелі. Фікс не міг відмовити, і Філеас Фоґґ спокійно поновив гру і безпристрасно походив винами.

Об одинадцятій годині свисток паротяга сповістив про наближення до станції Плам-Крик. Містер Фоґґ підвівся й у супроводі Фікса вийшов на поміст. За ним ішов Паспарту з парою пістолетів. Бліда, як смерть, місіс Ауда залишилася у вагоні.

Цієї ж миті відчинилися двері сусіднього вагона й на помості з’явився полковник Проктор у супроводі свого секунданта, американця такого самого штибу, як і він. Та щойно супротивники намірилися зійти на перон, кондуктор закричав:

– Тут не можна виходити!

– Чому? – запитав полковник.

– Ми спізнилися на двадцять хвилин, і потяг тут майже не стоятиме.

– Але я повинен тут битися із цим паном!

– Дуже прикро, – відповів кондуктор, – але ми зараз рушаємо. От і дзвінок!

Справді, пролунав удар дзвона, і потяг знову рушив.

– Мені шкода, панове, – сказав кондуктор. – За інших обставин я був би готовий зробити вам послугу. Але, між іншим, якщо ви не встигли обмінятися пострілами тут, хто вам заважає зробити це в дорозі?

– Це, мабуть, не до вподоби моєму супротивникові! – глузливо мовив полковник Проктор.

– Навіть дуже до вподоби, – заперечив Філеас Фоґґ.

"Ми справді в Америці! – подумав Паспарту. – Кондуктор поїзда поводиться як джентльмен із вищого світу!"

І він пішов за своїм паном.

Обидва дуелянти і їхні секунданти на чолі з кондуктором пройшли через весь поїзд у задній вагон, де було не більше десятка пасажирів. Кондуктор шанобливо попросив їх на кілька хвилин звільнити вагон, щоб дати можливість двом джентльменам уладнати справу честі.

Ще б пак! Пасажири залюбки поступилися цим джентльменам і одразу ж висипали на майданчик.

Вагон завдовжки з п’ятдесят футів був досить зручний для майбутньої дуелі. Обидва супротивники могли вільно рухатися назустріч один одному між ослонами і скільки завгодно стріляти. Ще ніколи дуель не організовувалась так просто. Містер Фоґґ і полковник Проктор увійшли у вагон, озброєні шестизарядними револьверами – у кожного по два.

Секунданти, залишившись зовні, замкнули двері. За першим свистком паровоза супротивники мали стріляти… Потім, через дві хвилини секунданти ввійдуть у вагон і заберуть те, що залишиться від обох джентльменів..

Справді, чи могло щось бути простіше? Це було так просто, що Фікс і Паспарту відчували, як їхні серця готові розірватися від хвилювання.

Усі чекали означеного свистка, як зненацька почувся дикий лемент. Услід за ним пролунали постріли, але не з вагона, де мала відбутися дуель. Стрілянина почалася десь біля паротяга і йшла вздовж вагонів. Перелякані крики й постріли долинали і зсередини поїзда.

Полковник Проктор і містер Фоґґ із револьверами в руках притьмом вискочили з вагона на майданчик і кинулися вперед, звідки чулося найбільше пострілів та зойків.

Вони збагнули, що на потяг напав загін індіанців племені сіу.

Уже не вперше войовничі індіанці захоплювали поїзди. Зазвичай вони, не дожидаючи зупинки потяга, заскакували на підніжки і вдиралися до вагонів, як циркові наїзники, що підхоплюються на галопуючого коня; кількість нападників, як правило, не перевищувала сотні.

Індіанці мали рушниці. Мандрівники, також майже всі озброєні, відповідали на рушничні постріли револьверною стрілянино̀ю. Найперше індіанці кинулися до паротяга. Машиніста і кочегара оглушили ударами кастетів. Вождь племені сіу хотів був зупинити поїзд, але, не тямлячи в керуванні, повернув ручку регулятора у зворотний бік і піддав пари, так що локомотив погнав уперед на шаленій швидкості..

Тим часом нападники заповнили вагони; як розлючені мавпи, вони стрибали по дахах, вдиралися в двері й вікна і билися з пасажирами врукопаш. Зламавши багажний вагон, вони розграбували його, викинувши на колію весь уміст. Лемент і стрілянина не вщухали.

Мандрівники мужньо боронилися. Окремі забарикадовані вагони витримували облогу, наче справжні пересувні форти, що мчать зі швидкістю сто миль за годину.

Місіс Ауда від початку нападу поводилася дуже хоробро. З револьвером у руці вона мужньо захищалася і стріляла крізь розбите скло, щойно у вікні з’являлася голова індіанця. Зо два десятки вбитих червоношкірих звалилися на колію, і колеса поїзда чавили нападників, що зривалися з помостів на рейки, мов черв’яків..

Кілька пасажирів, серйозно поранених кулями чи оглушених кастетами, лежало на ослонах вагонів.

Нападові треба було покласти край. Якщо не зупинити поїзд, то боротьба, що тривала вже десять хвилин, неминуче призведе до перемоги індіанців. Справді, до станції Форт Керней залишалося не більше двох миль. Там розташовувався американський військовий пост, та якби потяг проскочив форт, то аж до наступної станції індіанці залишалися б на ньому хазяями..

Поруч із містером Фоґґом бився кондуктор; підкошений кулею, він, падаючи, крикнув:

– Якщо через п’ять хвилин не зупинити поїзд – нам кінець!

– Він зупиниться! – сказав Філеас Фоґґ, кидаючись до дверей.

– Залиштеся, пане, за це візьмуся я! – гукнув Паспарту.

Філеас Фоґґ не встиг утримати хороброго слугу, що, відчинивши двері, непомітно для індіанців сковзнув під вагон. Боротьба тривала, над головою Паспарту свистіли кулі, проте він, зі спритністю й гнучкістю колишнього гімнаста чіпляючись за ланцюги, буфери й важелі гальм, вправно пробирався під вагонами і, нарешті, досяг голови поїзда.

Ніхто його не помітив, та й не міг помітити..

Зависнувши на одній руці між багажним вагоном і тендером, другою він скинув запобіжні ланцюги. Через невпинну тягу йому ніяк не вдавалося зняти сполучний гак, поки, нарешті, поштовх паротяга допоміг йому це зробити, після чого відчеплені вагони почали помалу сповільнюватись, тоді як локомотив із новою силою помчав уперед..

За інерцією ешелон ще кілька хвилин продовжував рухатися, та пасажири скористалися вагонними гальмами, і поїзд, нарешті, зупинився менш як за сто кроків від станції Керней.

Солдати форту, почувши стрілянину, кинулися назустріч потягу. Індіанці не стали на них чекати і розбіглися, перш ніж поїзд устиг зупинитися.

Коли мандрівники на пероні станції зробили переклик, виявилося, що не вистачає кількох людей і серед них відважного француза, якому всі завдячували своїм порятунком.

Розділ тридцятий,

де Філеас Фоґґ усього лише виконує свій обов’язок

Паспарту і ще двоє пасажирів зникли. Можливо, вони загинули під час сутички? Може, їх полонили індіанці? Ніхто наразі цього не знав.

Багато пасажирів було поранено, але жодного – смертельно. Найсерйознішого поранення зазнав полковник Проктор, який мужньо боровся, допоки не впав, дістався кулю в пах. Разом з іншими пораненими його перенесли на станцію, де всім потерпілим надали невідкладну допомогу.

Місіс Ауда не постраждала. Філеас Фоґґ, хоча й не шкодував себе, проте не отримав жодної подряпини. Фікс відбувся легким пораненням у руку. А Паспарту зник, і великі сльозини стікали по щоках жінки.

Усі пасажири вийшли з потяга. Колеса вагонів були закривавлені. На спицях і ободах висіли безформні шматки м’яса. На сніжній рівнині, наскільки сягало око, виднілися криваві сліди. Решта індіанців тікали на південь, у напрямку Репаблікен-рівер.

Містер Фоґґ стояв нерухомо, склавши руки на грудях. Він приймав важливе рішення. Місіс Ауда стояла поряд і мовчки дивилася на нього… Він зрозумів її погляд. А що коли його слуга потрапив у полон? Чи не повинен він, Фоґґ, ризикнути всім, щоб вирвати його з лап індіанців?

– Я знайду його живим чи мертвим, – просто сказав він місіс Ауді.

– О містере… містере Фоґґ! – заголосила жінка, схопивши руки свого супутника й обливаючи їх слізьми.

– Живим, – додав містер Фоґґ, – якщо ми не гаятимемо жодної хвилини!

Приймаючи таке рішення, Філеас Фоґґ жертвував усім. Він ішов на цілковите банкрутство. Варто йому затриматися на один день, і він міг спізнитися на пакетбот, що відходив із Нью-Йорка. А це неминуче тягло за собою програш парі. Однак, усвідомлюючи свій обов’язок, він не вагався.

До нього підійшов капітан, командир форту Керней. Його сотня солдатів готова була обороняти вокзал у разі атаки.

– Пане, – звернувся до нього містер Фоґґ, – троє пасажирів зникли.

– Убиті? – запитав капітан.

– Убиті або потрапили в полон, – відповів Філеас Фоґґ. – Треба це з’ясувати. Чи збираєтесь ви переслідувати індіанців?

– Це досить серйозне питання, пане, – відповів капітан. – Адже індіанці можуть піти навіть за річку Арканзас. Я не маю права покинути доручений мені форт.

– Пане, йдеться про життя трьох людей! – продовжував Філеас Фоґґ.

– Це так… Та чи можу я ризикувати п’ятдесятьма, щоб урятувати трьох?

– Я не знаю, чи можете, але ви повинні, пане.

– Пане, – відповів капітан, – ніхто тут не має права вказувати мені на мій обов’язок.

– Гаразд, – холодно сказав Філеас Фоґґ. – Я піду сам!

– Ви, пане?! – вигукнув Фікс, який щойно підійшов. – Ви самотужки хочете переслідувати індіанців?

– Я не можу допустити, щоб загинула людина, якій всі ми зобов’язані життям. Я піду!

– Ні, ви не підете сам! – мимоволі вигукнув схвильований капітан. – Ні! Ви сміліва людина! Чи знайдеться серед вас тридцять добровольців? – крикнув він, звертаючись до солдатів.

Уся рота ступила вперед. Капітанові залишилося тільки вибирати. Виділили тридцять солдатів, старого сержанта призначили командиром.

– Дякую, капітане, – мовив містер Фоґґ.

– Чи дозволите мені йти з вами? – запитав Фікс у нашого джентльмена.

– Як забажаєте, пане, – відповів йому Філеас Фоґґ. – Утім, коли хочете зробити мені ласку, то краще залишіться з місіс Аудою. Якщо зі мною трапиться біда…

Обличчя поліцейського інспектора раптово зблідло. Відпустити людину, за якою він так заповзято й наполегливо стежив. Відпустити його самого в цю пустелю. Фікс пильно поглянув на містера Фоґґа і, попри всі свої підозри, попри боротьбу, що вирувала в його душі, опустив очі долі перед спокійним і відкритим поглядом джентльмена..

– Я залишаюся, – сказав він.

За кілька митей містер Фоґґ потис руку леді, передав їй свій дорогоцінний саквояж і пішов разом із сержантом та його невеличким військом.

Однак, перш ніж рушити в дорогу, він сказав солдатам:

– Друзі, якщо ми врятуємо бранців, ви отримаєте тисячу фунтів!

Було кілька хвилин по першій.

В одній з привокзальних кімнат місіс Ауда, очікуючи розвитку подій, на самоті міркувала про Філеаса Фоґґа, про його прямоту й великодушність, врівноваженість і мужність. Містер Фоґґ поставив на карту все своє майно і тепер в ім’я обов’язку, без вагань, без зайвих слів наразив на небезпеку і своє життя.

В її очах він поставав героєм..

Поліцейський інспектор Фікс мав протилежну думку і ледь стримувався від хвилювання. Він нервово міряв кроками перон. Його перший порив розвіявся, і він знову набув власної подоби. Фоґґ пішов. Детектив зрозумів, як необачно він учинив, давши йому піти. Як. Він стежив за цим чоловіком по всій земній кулі й раптом відпустив його самого.

Вся його натура збурилась; він звинувачував себе, лаяв, як лаяв би інспектор столичної поліції детектива-йолопа, що купився на хитрий виверт злодія..

"Дурило, ідіот! – повторював про себе Фікс. – Той, інший, напевно, вже розповів йому, хто я такий! Він пішов і більше не повернеться! Де я його тепер відшукаю? Як я, детектив Фікс, міг дозволити так себе обдурити, коли в моїй кишені ордер на його арешт?! Дурень, стовідсотковий дурень!"

Поки поліцейський інспектор картав себе, години повільно спливали. Він не знав, як учинити. Часом він хотів розповісти про все місіс Ауді. Однак добре розумів, як жінка сприйме його зізнання. Що робити. Він сам ладен був вирушити за цим Фоґґом. Його не так уже й важко знайти по слідах на снігу!.. Та незабаром сліди замело..

Тоді Фікс упав у розпач. Він навіть відчув сильне бажання облишити всю цю гру. Невдовзі у нього з’явилась нагода залишити станцію Керней і продовжити подорож, сповнену невдач.

Справді, близько другої години пополудні, коли трусив лапатий сніг, зі сходу раптом долинув протяжливий звук свистка. Величезна тінь, що передувала снопу рудого світла, повільно пронизувала туман і, збільшуючись, утворювала химерні обриси.

Тим часом зі сходу не чекали ніякого поїзда. Підмога, котру викликали телеграфом, так рано не могла прибути, а потяг із Омахи до Сан-Франциско мав прибути сюди лише взавтра. Зрештою все з’ясувалось.

З безперервним свистом до станції повільно наближався той самий паротяг, що відірвався від ешелону і на шаленій швидкості помчав уперед із непритомними кочегаром і машиністом. Так він пролетів кілька миль, але потім через брак пального вогонь у топці згас, тиск пари

зменшився, і за годину, поступово сповільнюючи хід, локомотив зупинився за двадцять миль від станції Керней..

Машиніст і кочегар були живі й після тривалої непритомності прийшли до тями.

Паротяг стояв. Коли машиніст побачив, що вони серед пустелі і без вагонів, він зрозумів, що сталося. Яким чином було відчеплено ешелон, йому було невтямки, але він не мав сумнівів, що поїзд залишився позаду і зазнає лиха.

Машиніст не вагався: він знав, що робити. Продовжувати шлях убік Омахи, зрозуміло, було б набагато безпечніше, ніж повертатися назад до потяга, який, можливо, ще грабували індіанці… Пан або пропав. У паленище підкинули дров і вугілля, вогонь знову розгорівся, тиск пари зріс, паротяг рушив заднім ходом і близько другої години дня підійшов до станції Керней.

Саме він і свистів у тумані..

Пасажири були в захваті, побачивши локомотив знову на чолі поїзда. Вони, нарешті, мали змогу продовжувати путь.

Коли паротяг підійшов до станції, місіс Ауда вийшла на платформу й запитала кондуктора:

– Ви їдете?

– Негайно, пані.

– А полонені?.. Наші нещасні супутники?..

– Я не можу порушувати розклад, – відповів кондуктор. – Ми й так спізнилися на три години.

– А коли прибуває наступний поїзд із Сан-Франциско?

– Завтра ввечері.

– Завтра ввечері! Але це буде занадто пізно. Треба почекати…

– Ніяк не можна, – заперечив кондуктор. – Якщо ви бажаєте продовжувати шлях, прошу у вагон.

– Я не поїду, – відповіла жінка.

Фікс чув цю розмову. За кілька митей до цього, коли не було жодної можливості виїхати, він уже майже вирішив полишити станцію Керней; однак тепер, коли потяг стояв тут і Фіксові залишалося хіба що зайняти своє місце у вагоні, якась непереборна сила прикувала його до землі. Цей станційний перон пік йому в ноги, та він не міг зрушити з нього.

В голові знову розгорілася боротьба. Невдача наповнювала його люттю. Він вирішив боротися до кінця..

Між тим пасажири й поранені, – серед них і полковник Проктор, стан якого був дуже тяжким, – сіли у вагони. Перегрітий котел шумів, з клапанів сичала пара. Нарешті, машиніст дав свисток, потяг рушив і швидко зник за обрієм, змішуючи свій білий дим із вихором сніжної заметілі.

Поліцейський інспектор Фікс залишився.

Минуло кілька годин. Погода була кепська, мороз дужчав. Фікс нерухомо сидів на вокзальній лавці. Місіс Ауда, незважаючи на сильний

вітер, раз у раз виходила з кімнати, наданої в її розпорядження. Вона доходила до краю платформи, напружено вдивлялася крізь заметіль у мрячну далину і намагалася вловити бодай якийсь звук.

Та марно. Вона повертала назад, змерзла від холоду, щоб знову вийти, і знову даремно..

Вечоріло. Маленький загін не повертався. Де він був зараз? Чи наздогнав індіанців? Чи відбулася сутичка, чи, може, солдати зблукали в тумані і йшли навмання? Капітан форту Керней мав стурбований вигляд, хоча й намагався не виявляти свого занепокоєння.

Настала ніч, сніг усе ще падав, і стало ще холодніше. Навіть наймужніший не міг би без жаху вдивлятися в цю непроглядну пітьму. У долині панувала цілковита тиша. Ні птах, ні звір не порушували мертвого спокою.

Усю ніч місіс Ауда тинялася по загубленій у преріях платформі; її душу сповнювали лиховісні передчуття, у серці панувала невимовна туга. Уява відносила її далеко звідси і малювала тисячу небезпек. Що вона вистраждала за ці довжелезні години – неможливо передати.

Фікс закам’яніло сидів на тому самому місці, проте він також не спав. Якийсь чоловік на хвильку підійшов і заговорив до нього, але поліцейський агент заперечно похитав головою, і той пішов.

Так минула ніч. На світанку тьмяний диск сонця піднявся над туманним обрієм. Тепер уже можна було роздивитись місцевість на дві милі навколо. Філеас Фоґґ вирушив із загоном на південь… Однак на півдні було безлюдно. Настала сьома година ранку.

Надзвичайно стривожений капітан не знав, що робити. Чи повинен він послати новий загін на допомогу першому. Чи може пожертвувати новими людьми, коли залишалося так мало шансів на порятунок

добровольців. Проте він недовго вагався. Жестом покликав до себе одного з лейтенантів і наказав йому розвідати південний напрямок, але тієї миті почулися постріли.

Може, то був сигнал. Солдати вибігли з форту і за півмилі помітили маленький загін, що вертав у повному складі..

Містер Фоґґ ішов попереду, біля нього – Паспарту і двоє інших звільнених пасажирів.

За десять миль на південь від форту Керней відбулася сутичка. Незадовго до прибуття загону Паспарту і його два товариші вже напали на індіанську варту, і француз устиг повалити трьох ударами кулака, коли на допомогу прийшов його господар із солдатами.

Усіх – і врятованих і рятівників – вітали радісними вигуками; Філеас Фоґґ роздав воякам обіцяну нагороду.

"Мушу визнати, що я досить дорого коштую своєму панові", – не без підстав подумав Паспарту.

Фікс мовчки дивився на містера Фоґґа, і важко було зрозуміти почуття, які боролися в душі детектива. Що ж до місіс Ауди, то вона вхопила руку містера Фоґґа й стисла її у своїх долонях, не здатна вимовити жодного слова.

Щойно Паспарту опинився на станції, одразу ж заходився шукати потяг. Він сподівався, що ешелон уже готовий до відправлення в Омаху й можна буде надолужити втрачений час.

– Поїзд! Де ж поїзд! – закричав він.

– Пішов, – відповів Фікс.

– А коли наступний? – запитав Філеас Фоґґ.

– Тільки сьогодні ввечері.

– А! – спокійно мовив джентльмен.

Розділ тридцять перший,

у якому детектив Фікс занадто переймається інтересами містера Фоґґа

Філеас Фоґґ спізнювався на двадцять годин. Паспарту – невільна причина цього запізнення – був у розпачі. Він точно розорив свого пана!

До містера Фоґґа підійшов поліцейський інспектор і запитав, дивлячись на нього в упор:

– Ви справді дуже квапитеся?

– Справді, – відповів Філеас Фоґґ.

– Даруйте за мою наполегливість, – продовжував Фікс. – Вам треба прибути в Нью-Йорк одинадцятого числа до дев’ятої години вечора, тобто до відходу пакетбота на Ліверпуль?

– Конче треба.

– І якби вашу подорож не затримав напад індіанців, ви були б у Нью-Йорку одинадцятого вранці?

– Так, за дванадцять годин до відходу пакетбота.

– Гаразд. Ви спізнилися на двадцять годин. Двадцять мінус дванадцять буде вісім. Треба виграти ці вісім годин. Хочете спробувати це зробити?

– Пішки? – запитав містер Фоґґ.

– Ні, на санях, – заперечив Фікс, – на санях із вітрилом. Одна людина запропонувала мені цей спосіб пересування.

Фікс мав на увазі того незнайомця, що підходив до нього вночі на вокзалі; тоді Фікс відхилив його пропозицію.

Філеас Фоґґ нічого не відповів, та, коли Фікс указав йому на чоловіка, що прогулювався перед будівлею вокзалу, наш джентльмен підійшов до нього. За хвилину Філеас Фоґґ і американець на прізвище Мадж увійшли в сарай біля стіни форту Керней.

Там містер Фоґґ побачив доволі оригінальний екіпаж – щось на зразок платформи, встановленої на двох довгих колодах, трохи заокруглених спереду, як полози ґринджол; на ній вільно могли поміститися п’ятеро чи й шестеро людей. До передньої частини платформи була прикріплена висока щогла з величезним косим вітрилом.

В основу цієї щогли, міцно прилаштованої металевими вантами, упирався залізний бушприт, що слугував для встановлення великого клівера. У задній частині саней було щось подібне до стерна, що давало змогу управляти цим пристроєм..

Отже, це були сани, оснащені, як шлюп. Узимку на замерзлій рівнині, коли поїзди часто зупиняються через снігові замети, ці сани служать для швидкого переїзду з однієї станції на іншу. Їхня вітрильність доволі велика – набагато більша, ніж у гоночних яхт, позаяк ґринджолам не загрожує небезпека перекинутися, – і за попутного вітру вони ковзають по рівнині навіть із більшою швидкістю, ніж кур’єрський потяг..

За мить містер Фоґґ і власник цього сухопутного корабля уклали угоду. Вітер був сприятливий – західний, ще й досить сильний. Сніг затвердів, і Мадж брався за кілька годин доправити містера Фоґґа до станції Омаха. Звідти потяги відходили часто і чимало ліній вели до Чикаґо та Нью-Йорка. З’являлася можливість надолужити втрачений час, а тому баритися не випадало..

А щоб жінка уникла незручностей подорожі просто неба – до того ж холодний вітер мав стати ще нестерпнішим унаслідок швидкого руху – містер Фоґґ запропонував місіс Ауді залишитися на станції Керней під охороною Паспарту. Парубійко повинен був доставити леді в Європу більш зручним маршрутом і в більш прийнятних умовах..

Місіс Ауда відмовилася, бо не хотіла розлучатися з містером Фоґґом, а це дуже втішило Паспарту. Він нізащо в світі не хотів залишати свого пана, особливо вдвох із Фіксом.

Що думав у цей час поліцейський інспектор, сказати важко. Чи похитнулося його переконання у провині містера Фоґґа, коли той повернувся на станцію Керней. А може, він вважав його надзвичайно сміливим шахраєм, який сподівався, що, повернувшись до Англії після навколосвітньої подорожі, він буде там у цілковитій безпеці.

Ймовірно, Фікс справді змінив свою думку про Філеаса Фоґґа, та його рішення виконати свій обов’язок залишилося твердим, тому він більше за всіх поспішав повернутися в Англію..

О восьмій годині ранку сани були готові до від’їзду. Мандрівники – їх важко було назвати пасажирами – розмістилися в них, щільно закутавшись у свої дорожні ковдри. Два величезних вітрила були напнуті, і сани під натиском вітру заковзали по сніговій корі зі швидкістю сорок миль за годину.

Відстань між фортом Керней і Омахою по прямій, "по польоту бджоли", як кажуть американці, – не більше двохсот миль. Якби вітер залишався попутним, її можна подолати за п’ять годин. Якщо нічого не стане на заваді, то о першій годині дня сани мають досягти Омахи.

Який це був переїзд. Мандрівники сиділи, тісно притулившись одне до одного, і не могли розмовляти. Від холоду, що через швидкий рух лише посилювався, у них забивало дух. Сани ковзали рівниною з такою ж легкістю, як судно по водній гладіні: без найменшої хитавиці. Коли вітер дужчав, здавалося, що вони летять понад землею на своїх вітрилах, як на величезних широких крилах.

Мадж твердо тримав курс, спритними рухами стерна направляючи сани по прямій лінії. Було напнуто всі вітрила. Переставили клівер, підняли стеньгу й поставили топсель; разом вони збільшували швидкість руху. Неможливо було з математичною точністю обчислити цю швидкість, та вона безперечно становила не менше сорока миль за годину..

– Якщо нічого не зламається, ми прибудемо вчасно, – зауважив Мадж.

А приїхати вчасно Маджеві дуже хотілося, позаяк містер Фоґґ, вірний своїй системі, пообіцяв йому велику премію.

Рівнина, що її навпростець перетинали сани, була пласкою, як море. Вона скидалась на величезний замерзлий ставок. Залізницю на цій території прокладено з південного заходу на північний захід через Ґранд-Айленд, Колумбус – велике місто штату Небраска, – Скулер, Фримонт і Омаху, й вона невідступно тягнеться вздовж правого берега Платт-рівер.

Сани скорочували цей шлях, проходячи по хорді дуги, що окреслює залізниця. Мадж не боявся, що їх затримає Платт-рівер, яка перед Фримонтом утворює невелике коліно, адже річка замерзла. Відтак упродовж усього шляху не було жодної перепони, і Філеас Фоґґ міг

побоюватися тільки двох обставин: що зламаються сани чи зміниться або стихне вітер..

Проте вітер не слабшав. Навпаки. Він дув із такою силою, що гнулася щогла, зміцнена металевими вантами.

Ці троси, схожі на струни якогось величезного інструмента, гуділи од вітру, ніби чиясь невидима рука водила по них смичком. І сани летіли під жалібну мелодію надзвичайної сили.

– Ці троси звучать у квінту й в октаву, – зауважив Філеас Фоґґ.

Це єдина фраза, яку він вимовив за всю дорогу. Місіс Ауда була щільно закутана в дорожні ковдри й хутра, що, наскільки це було можливо, захищали її від холоду.

Паспарту жадібно вдихав морозне повітря, і обличчя його було червоне, як диск призахідного сонця в тумані. Із властивим йому непохитним оптимізмом він знову сподівався на успіх. Отже, замість того, щоб приїхати в Нью-Йорк уранці, вони приїдуть увечері, аби тільки їм застати пакетбот, що йде на Ліверпуль!.

Паспарту навіть хотілося потиснути руку своєму союзникові Фіксу. Він пам’ятав, що вітрильні сани роздобув саме він і що лише завдяки детективові його пан може вчасно прибути в Омаху. Проте, керуючись якимось передчуттям, він стримався і не змінив свого звичного настороженого ставлення до Фікса.

У всякому разі, Паспарту знав, що він ніколи не забуде одного – жертви, на яку без вагань пішов його пан, аби вирвати його з рук індіанців племені сіу. Для цього містер Фоґґ ризикував своїм майном і самим життям… Ні! Його слуга цього ніколи не забуде!

Поки кожен із мандрівників розмірковував про своє, сани просто летіли над безкрайнім сніговим килимом. Іноді вони перетинали невеликі річки, притоки або притоки приток Літл-Блу-рівер, та люди не помічали цього, бо поля й водні потоки вкривав той самий білий килим. Рівнина була пустельною. Вона розкинулася між Тихоокеанською залізницею і гілкою, що йде від форту Керней до Сент-Джозеф, і ніби утворювала великий незаселений острів.

Ані села, ні станції, ні навіть форту. Зрідка вигулькували лише самотні, вкриті снігом криві деревця, що гнулися од вітру. Іноді над рівниною злітали зграї диких птахів. Часом голодні худі койоти кидалися навздогін за саньми, сподіваючись якоїсь поживи. Паспарту з револьвером у руці був напоготові стріляти в найближчих із них.

Якби із саньми щось сталося, мандрівникам було б непереливки від цих лютих хижаків. Але сани трималися міцно, стрімко мчали вперед, і незабаром зграя виючих звірів залишилася далеко позаду..

Опівдні Мадж за певними ознаками помітив, що вони минули Платт-рівер. Він нічого не сказав, зате тепер був певен, що до Омахи залишається не більше двадцяти миль.

І справді, менш ніж за годину вправний водій кинув стерно і став нашвидку прибирати вітрила; за інерцією сани проковзали ще з півмилі і, нарешті, зупинилися. Мадж, указавши на ряд укритих снігом дахів, сказав:

– Ось ми й приїхали!

Приїхали! Приїхали на станцію, звідки численні потяги щодня вирушають на схід Сполучених Штатів!

Паспарту й Фікс зіскочили на землю й розправили свої онімілі кінцівки. Потім вони допомогли зійти із саней місіс Ауді й містерові Фоґґу.

Джентльмен щедро заплатив Маджеві, а Паспарту дружньо потис його руку. Після цього всі поквапилися на вокзал.

В Омасі – важливому центрі штату Небраска – власне і закінчується Тихоокеанська залізниця, що з’єднує басейн Міссісіпі з Тихим океаном. Від Омахи вже починається нова лінія, Чикаґо-Рок-Айлендська дорога, що тягнеться на схід і до Чикаґо налічує п’ятдесят станцій.

Потяг прямого сполучення був готовий відправлятися. Філеас Фоґґ і його супутники ледве встигли сісти у вагон. Міста Омаха вони зовсім не бачили, але Паспарту не дуже про це шкодував: він розумів, що тепер не час оглядати місто.

З високою швидкістю поїзд пролетів штатом Айова, через міста Каунсил-Блафс, Де-Мойн та Айова-Сіті. Вночі біля Давенпорта він перетнув Міссісіпі й через Рок-Айленд увійшов у штат Іллінойс. Наступного дня, 10 грудня, о четвертій годині вечора потяг прибув у Чикаґо; це місто вже піднялося з руїн і ще гордовитіше розкинулося на берегах казкового озера Мічиґан..

Дев’ятсот миль відокремлюють Чикаґо від Нью-Йорка. Потягів тут було багато, і містер Фоґґ пересів одразу з одного на інший. Швидкохідний локомотив лінії Піттсбург – Форт-Вейн – Чикаґо помчав на всіх парах, ніби розуміючи, що високоповажному джентльменові не можна гаяти часу. Він блискавкою промайнув штати Індіана, Огайо, Пенсильванія, Нью-Джерсі, проїжджаючи міста з античними назвами, у багатьох із яких уже були вулиці й кінна залізниця, проте ще не було будинків.

Нарешті, замайорів Гудзон, і 11 грудня об одинадцятій п’ятнадцять ночі потяг зупинився на вокзалі, розміщеному на правому березі річки, саме навпроти пристані пароплавів лінії компанії "Кунардлайн"..

Пароплав "Китай", що прямує до Ліверпуля, знявся з якоря сорок п’ять хвилин тому.

Розділ тридцять другий,

де Філеас Фоґґ вступає у безпосередню боротьбу з невдачею

Разом із "Китаєм", здавалося, щезли і всі надії Філеаса Фоґґа.

Справді, жоден із пакетботів, що курсують між Європою й Америкою, чи судно французької Трансатлантичної компанії, чи корабель компанії "Вайт-Старлайн", чи ж пароплав компанії "Іммен" або Гамбурзької лінії йому не підходив.

Пароплав "Перейр" французької Трансатлантичної компанії, чудові судна якої за швидкоплавністю не поступаються будь-якій іншій лінії, а за комфортабельністю навіть перевершують їх, відходив лише за два дні – 14 грудня. До того ж, як і кораблі Гамбурзької компанії, він прибував не безпосередньо в Ліверпуль чи Лондон, а заходив у Гавр, і цей додатковий переїзд від Гавра до Саутгемптона затримав би Філеаса Фоґґа й остаточно зруйнував усі його старання..

Щодо пакетботів "Імен", один із яких – "Місто Париж" – відходив наступного дня, то про них не варто було й думати. Ці судна призначені переважно для перевезення емігрантів. Їхні машини слабкі, і більшу частину шляху вони долають під вітрилами, тож їхня швидкість незначна. На дорогу з Нью-Йорка до Англії вони витрачають більше часу, ніж залишалося в розпорядженні містера Фоґґа, щоб виграти парі..

Про все це наш джентльмен довідався зі свого путівника Бредшоу, де було докладно описано всі океанські пароплавні лінії.

Паспарту це просто приголомшило. Сама лишень гадка, що вони спізнилися на пакетбот усього на сорок п’ять хвилин, не давала йому

спокою. І він сам у всьому винен: замість того, щоб допомагати своєму панові, він тільки додавав перешкод на його шляху. Згадуючи всі халепи цієї подорожі, підбиваючи рахунки, сплачені лише з його вини, думаючи про величезне парі, про значні видатки на подорож, що втратила тепер будь-який сенс і розорила містера Фоґґа, бідолашний парубок став безбожно себе лаяти..

Однак Філеас Фоґґ жодним словом не дорікнув йому. Залишаючи пристань, звідки відходили пакетботи трансатлантичних ліній, він тільки сказав своїм супутникам:

– Ходімо. Взавтра щось вирішимо.

Містер Фоґґ, місіс Ауда, Фікс і Паспарту переправилися через Гудзон на невеликому пароплаві й сіли у фіакр, що доставив їх у готель "Сент-Ніколас" на Бродвеї. Там вони винайняли кілька номерів і переночували.

Філеасові Фоґґу, який завжди міцно спав, ця ніч здалася доволі короткою, а для місіс Ауди та її супутників, котрим хвилювання не давало заснути, навпаки – безкінечно довгою. Настало 12 грудня. Від сьомої години ранку 12 грудня до восьмої години сорока п’яти хвилин вечора 21 грудня залишалося дев’ять діб, тринадцять годин і сорок п’ять хвилин.

Якби Філеас Фоґґ відплив напередодні на "Китаї" – одному з найшвидших трансатлантичних пароплавів компанії "Кунардлайн", – він прибув би до Ліверпуля, а потім до Лондона вчасно!.

Містер Фоґґ вийшов із готелю, наказавши своєму слузі чекати його і попередити місіс Ауду, щоб вона будь-якої миті була зібрана для від’їзду.

Він подався на берег Гудзону й серед суден, що стояли на пристані, старанно шукав готові до відплиття. На багатьох кораблях уже підняли прапори, і з ранковим припливом вони збиралися вийти в море: з величезного чудового Нью-Йоркського порту щодня в усі кінці світу

вирушають багато десятків кораблів; але здебільшого це були вітрильні судна, і вони не годилися для містера Фоґґа..

Остання спроба нашого джентльмена загрожувала зазнати невдачі, як раптом він помітив судно, що стояло на якорі перед Бетері, за один кабельтов від берега. Це був торговельний ґвинтовий пароплав витонченої форми, з його труби валував густий дим, що вказувало на скоре відплиття судна.

Філеас Фоґґ найняв човна, сів у нього і за кілька змахів весел опинився біля трапа "Генрієтти", пароплава із залізним корпусом, але дерев’яними надбудовами.

Капітан "Генрієтти" був на облавку. Філеас Фоґґ піднявся на палубу й попросив викликати його. Той не змусив на себе чекати.

Це був чоловік років п’ятдесяти, справжній морський вовк, як видно, сварливий і не вельми приємний у спілкуванні. Вирячені очі зеленавого кольору, руде волосся, кремезна фігура – він нічим не скидався на людину з вищого світу.

– Ви капітан? – запитав містер Фоґґ.

– Так, я.

– Я – Філеас Фоґґ із Лондона.

– А я – Ендрю Спіді з Кардіфа.

– Ви незабаром відпливаєте?..

– За годину.

– І прямуєте?..

– У Бордо.

– Який у вас вантаж?

– Саме каміння в трюмі. Ніякого вантажу. Іду з баластом.

– У вас є пасажири?

– Немає пасажирів. Ніколи не буде пасажирів. Громіздкий галасливий товар.

– Чи добре йде ваше судно?

– Одинадцять–дванадцять вузлів. "Генрієтта" – знаменитий корабель.

– Чи згодні ви перевезти мене в Ліверпуль? Мене і ще трьох людей.

– У Ліверпуль? А чого не в Китай?

– Я сказав: у Ліверпуль.

– Ні!

– Не хочете?

– Ні. Я збираюся в Бордо, і я піду в Бордо.

– Ні за які гроші?

– Ні за які гроші.

Капітан вимовив це тоном, що не терпить заперечень.

– Але власники "Генрієтти"… – почав був Філеас Фоґґ.

– Власники – це я, – відповів капітан. – Судно належить мені.

– Тоді я його зафрахтую.

– Ні!

– Я купую його.

– Ні!

Філеас Фоґґ і бровою не ворухнув. Однак його становище було серйозне. Нью-Йорк – це не Гонконг, а капітан "Генрієтти" – на власник "Танкадери". Дотепер гроші нашого джентльмена долали всі перешкоди. Цього разу вони виявилися безсилі.

Зрештою, треба конче знайти спосіб переправитися через Атлантичний океан на судні, інакше довелося б летіти на повітряній кулі, що було небезпечно та й взагалі нездійсненно.

Проте містерові Фоґґу, здається, спало на думку щось інше, і він сказав капітанові:

– Гаразд, чи згодні ви доставити мене в Бордо?

– Ні, навіть якщо ви заплатите двісті доларів!

– Я пропоную вам дві тисячі.

– З кожного?

– З кожного.

– І вас четверо?

– Четверо.

Капітан Спіді узявся терти собі чоло з такою силою, ніби хотів здерти з нього шкіру. Одержати вісім тисяч доларів, не ухиляючись від свого маршруту. Заради цього вартувало відкинути вбік свою відразу до вантажу, що йменується пасажирами. Втім, пасажири по дві тисячі доларів уже не пасажири, а дорогоцінний товар..

– Я відпливаю о дев’ятій годині, – коротко сказав капітан Спіді, – і якщо ви й ваші супутники...

– О дев’ятій годині ми будемо на судні, – настільки ж лаконічно відповів Філеас Фоґґ.

Була восьма година тридцять хвилин ранку. Залишивши "Генрієтту", містер Фоґґ вийшов на берег, найняв карету й повернувся в готель, щоб забрати місіс Ауду, Паспарту й невідлучного Фікса, якому він люб’язно запропонував поїхати разом із ними. Все це було зроблено зі спокоєм, який наш джентльмен не втрачав ні на мить..

До моменту відплиття "Генрієтти" всі четверо пасажирів були на облавку.

Коли Паспарту довідався, у яку копійчину виллється їм цей останній переїзд, у нього прохопилося протяжливе "о-о-о!" – і цим було все сказано!

Детектив Фікс вирішив, що Англійському банкові не виплутатися з цієї справи без значних збитків. Справді, до кінця подорожі, за умови, що

Філеас Фоґґ не викине ще кілька пачок асигнацій у море, мішок із банкнотами мав полегшати більш як на сім тисяч фунтів стерлінґів.

Розділ тридцять третій,

де Філеас Фоґґ виявляється на висоті

За годину "Генрієтта" пройшла повз плавучий маяк, що вказує вхід у Гудзон, обігнула мис Санді-Гук і вийшла у відкрите море. Удень вона минула Лонґ-Айленд і швидко помчала на схід.

Наступного дня, 13 грудня, опівдні на місток піднявся чоловік, щоб визначити координати судна. Читач, напевно, вважає, що то був капітан Спіді. Зовсім ні! Це був Філеас Фоґґ, есквайр.

Що ж до капітана Спіді, то він замкнувся на ключ у своїй каюті й несамовито лютував. Втім, його оскаження цілком можна було виправдати.

Усе сталося дуже просто. Філеас Фоґґ хотів їхати в Ліверпуль, капітан не хотів його туди везти. Тоді Філеас Фоґґ погодився пливти до Бордо, але за тридцять годин свого перебування на кораблі він так уміло застосував банківські білети, що весь екіпаж – матроси й кочегари, – команда, відверто кажучи, вельми ненадійна, адже погано ладнала з капітаном, – пристав на бік нашого джентльмена.

Ось чому Філеас Фоґґ керував із містка замість Ендрю Спіді; ось чому Ендрю Спіді сидів під замком у своїй каюті й, нарешті, ось чому "Генрієтта" ішла на Ліверпуль. З того, як Філеас Фоґґ вів корабель, було видно, що колись він був моряком..

Чим це закінчилося, читач довідається згодом. Поки ж місіс Ауда дуже непокоїлася, хоча й не давала взнаки. Фікс спочатку зовсім розгубився. Паспарту ж ця пригода видалася просто дивовижною.

Капітан Спіді заявив, що "Генрієтта" робить від одинадцяти до дванадцяти вузлів; і справді, її середня швидкість була саме такою.

За дев’ять днів, тобто з 12 по 21 грудня, "Генрієтта" могла досягти берегів Англії, якщо лишень... І тут, як завжди, виникало безліч усіляких "якщо": якщо море буде відносно спокійним, якщо вітер не зміниться, якщо не зламається судно, – "Генрієтта" зможе подолати три тисячі миль, які відокремлюють Нью-Йорк від Ліверпуля.

Щоправда, історія з "Генрієттою" разом зі справою про викрадення банківських білетів могла завести нашого джентльмена трохи далі, ніж він прагнув..

Перші дні плавання минали в чудових умовах. Море було доволі спокійним; вітер постійно дув на північний схід. Поставили вітрила, і "Генрієтта" йшла, як справжнє трансатлантичне судно.

Паспарту був у захваті. Останній подвиг містера Фоґґа, на наслідки якого француз заплющував очі, викликав у нього захоплення. Ніколи досі екіпаж не бачив такої жвавої і веселої людини. Він по-дружньому теревенив із матросами і дивував їх своїми цирковими фокусами, кидав їм дотепні компліменти і пригощав найкращими напоями.

На його думку, вони несли службу, як джентльмени, а кочегари підтримували вогонь у топках, як герої. Його добрий гумор передавався всім. Паспарту забув минуле, всі невдачі й небезпеки. Він думав тільки про близьку мету й кипів од нетерпіння, як підігріта котлами "Генрієтта". Часто француз походжав навколо Фікса і багатозначно позирав на нього, але мовчав, бо між колишніми друзями вже не було тієї близькості, що раніше..

А Фікс, чесно кажучи, нічого вже не розумів. Захоплення "Генрієтти", підкуп екіпажу, Фоґґ, що керує кораблем, ніби справдешній моряк, – усе це його приголомшило. Він не знав, що й думати. Хоча зрештою,

джентльмен, що почав із крадіжки п’ятдесятьох п’яти тисяч фунтів стерлінґів, цілком міг скінчити викраденням судна.

І Фікс, природно, дійшов висновку, що "Генрієтта" під проводом Фоґґа іде зовсім не в Ліверпуль, а кудись в інше місце, де злодій, обернувшись на пірата, почуватиметься в безпеці. Треба зізнатися, що таке припущення було цілком правдоподібним, і детектив почав серйозно шкодувати, що вляпався у цю справу..

Капітан Спіді продовжував шаленіти у своїй каюті, і Паспарту, якому було доручено його годувати, попри всю свою силу робив це дуже обережно. Містер Фоґґ ніби забув про капітанове існування.

Тринадцятого "Генрієтта" оминула Ньюфаундлендську банку. Перехід цієї частини океану дуже важкий. Тут, особливо взимку, часто бувають тумани і шквали. Ще напередодні барометр різко впав, віщуючи близьку зміну погоди. І справді, за ніч температура знизилася: стало холодніше і подув південно-східний вітер..

Це було серйозною перешкодою. Містер Фоґґ, аби не змінювати курс, наказав прибрати вітрила і додати пари. Однак через неспокійне море судно сповільнило рух. Високі хвилі розбивалися об його форштевень. Почалася сильна кільова хитавиця, що також зменшувала швидкість. Вітер холоднішав і загрожував перетворитись на ураган.

Ставало очевидним, що "Генрієтта" незабаром не зможе витримати натиску хвиль. А втеча від бурі обіцяла всілякі негаразди..

Обличчя Паспарту темніло одночасно з небом. Два дні він переживав смертельне занепокоєння. Та Філеас Фоґґ був сміливим моряком, знав, як боротися зі стихією, і йшов уперед, не зменшуючи пари. Коли "Генрієтта" не могла здолати хвилі, вона йшла крізь неї й проходила, хоча палубу й заливало водою. Іноді під натиском водяних гір, що

піднімали корму судна, ґвинт виринав над водою, і його лопаті скажено оберталися в повітрі, – але, попри все, судно рухалося вперед..

На щастя, вітер не досяг небезпечної сили. То був не ураган, що мчить зі швидкістю дев’яносто миль за годину, а просто дуже свіжий вітер, та, на жаль, він наполегливо дув із південного сходу і не дозволяв поставити вітрила. А їхня допомога була б дуже доречна!

Шістнадцятого грудня минуло сімдесят п’ять днів від моменту від’їзду з Лондона. Загалом, "Генрієтта" поки що не надто спізнювалася, й особливо тривожитися не випадало. Найважчий відрізок шляху був позаду, і залишалося пройти ще трохи більше половини всієї відстані. Влітку можна було б ручатися за успіх, однак узимку все залежало від примх погоди.

Паспарту не висловлював своєї думки. У глибині душі він сподівався, що як не захоче служити вітер, то можна сподіватися на пару..

Цього ж дня на палубу вийшов механік, розшукав містера Фоґґа і став із ним щось жваво обговорювати.

Невідомо чому, – імовірно, через передчуття, – француза охопила незрозуміла тривога. Він охоче віддав би одне вухо, щоб почути другим розмову на містку. Все-таки йому вдалося розібрати кілька слів, і серед них – питання містера Фоґґа:

– Ви впевнені у своїх словах?

– Упевнений, пане, – відповів механік. – Не забувайте, що від виходу в море працюють усі котли: на дорогу від Нью-Йорка до Бордо тихим ходом запасів вугілля вистачило б, але для переходу на всіх парах від Нью-Йорка до Ліверпуля його замало.

– Я подумаю, – відповів містер Фоґґ.

Паспарту все збагнув. Його охопило смертельна паніка. Закінчувалося вугілля!

"Ну, – подумав він, – якщо мій хазяїн упорається і з цим, то він просто велика людина!"

Зіштовхнувшись із Фіксом, він не міг стриматися, аби не втаємничити його у справи.

– То ви вважаєте, – мовив крізь зуби детектив, – що ми йдемо в Ліверпуль?!

– Хай вам біс! Куди ж іще!

– Недоумок! – процідив поліцейський інспектор і відійшов, знизуючи плечима.

Паспарту хотів був добряче відплатити за цю характеристику. Однак подумавши, що бідолашний Фікс, імовірно, дуже засмучений через свою невдачу, що ця безґлузда кругосвітня гонитва дуже зачепила його самолюбство, парубок вирішив пробачити образу.

На що ж сподівався Філеас Фоґґ? Важко здогадатися. Однак здається, цей флегматичний джентльмен прийняв якесь рішення, бо того самого вечора покликав механіка і сказав йому:

– Підтримуйте вогонь і йдіть на всіх парах, доки вистачить запасів пального.

За кілька хвилин із труб "Генрієтти" завалували густі пелехи диму.

Судно йшло на всіх парах, та через два дні, вісімнадцятого числа, механік оголосив, що вугілля залишилося менше ніж на добу.

– Не зменшувати вогню! – наказав містер Фоґґ. – Навпаки, збільшити тиск пари.

Близько полудня, визначивши широту й довготу судна, містер Фоґґ покликав Паспарту і велів йому привести капітана Спіді. Слуга вислухав цей наказ із таким виглядом, ніби йому доручили спустити з ланцюга тигра, і, йдучи з містка, пробурчав:

– Ох і сказиться ж він!

Справді, за кілька хвилин у веремії криків і прокльонів у рубку влетіла бомба. Цією бомбою був капітан Спіді. Бомба явно готова була вибухнути.

– Де ми?! – з порога загорланив капітан, захлинаючись люттю. Складалося враження, що доброго капітана зараз ухопить апоплексичний удар. – Де ми?! – повторив він, багряний од гніву.

– За сімсот сімдесят миль від Ліверпуля, – відповів містер Фоґґ із непорушним спокоєм.

– Пірат! – прохрипів Ендрю Спіді.

– Я наказав покликати вас, пане…

– Морський розбійник!

– …щоб просити вас продати мені корабель, – продовжував Філеас Фоґґ.

– Ні! Тисяча чортів, ні!

– Річ у тім, що я змушений буду спалити його.

– Спалити мій корабель?!

– Так, принаймні дерев’яні частини, тому що в нас не вистачає пального.

– Спалити мій корабель! – заволав капітан Спіді, втративши здатність до чіткої мови. – Корабель вартістю п’ятдесят тисяч доларів!

– Ось вам шістдесят тисяч, – відповів Філеас, простягаючи капітанові пачку банківських білетів.

Це магічним чином вплинуло на Ендрю Спіді. Жоден американець не може байдужо дивитися на шістдесят тисяч доларів. Капітан умить забув свій гнів, ув’язнення й ненависть, якою горів до Філеаса Фоґґа. Судну було вже двадцять років. Тож таку угоду треба було вважати знахідкою!.. Бомба вже не могла вибухнути – Філеас Фоґґ вирвав із неї ґніт..

– А залізний корпус нехай залишиться мені… – сказав капітан, значно м’якшим тоном.

– Так, корпус і машина. Згодні?

– Згодний.

І Ендрю Спіді вирвав пачку банкнот із рук Філеаса Фоґґа, перелічив їх і запхнув до кишені.

Під час цієї сцени Паспарту весь сполотнів. Фікса ледь не вхопив удар. Витрачено близько двадцяти тисяч фунтів, а цей Фоґґ ще віддає власникові судна корпус і машину, тобто майже все, що є вартісного в судні! Щоправда, викрадена з банку сума становила п’ятдесят п’ять тисяч фунтів!…

– Не дивуйтеся, – сказав містер Фоґґ Ендрю Спіді, коли той сховав гроші. – Я втрачу двадцять тисяч фунтів стерлінґів, якщо не прибуду до Лондона двадцять першого грудня о восьмій годині сорок п’ять хвилин вечора. А через те, що в Нью-Йорку я спізнився на пакетбот, і ви відмовилися везти мене в Ліверпуль….

– І дуже добре зробив, п’ятдесят тисяч чортів! – вигукнув Ендрю Спіді. – Бо я заробив принаймні сорок тисяч доларів! – Потім він спокійніше додав: – Знаєте що, капітане…

– Фоґґ.

– Безперечно, капітане Фоґґ, у вас є щось від янкі!

Після цих слів, які він уважав компліментом, Ендрю Спіді хотів був вийти, але Філеас Фоґґ зупинив його:

– То тепер корабель належить мені?

– Звичайно, – від кіля до клотиків, але, ясна річ, тільки "дерево"!

– Гаразд. Накажіть розібрати всі внутрішні перегородки і топіть ними.

Можна собі уявити, скільки знадобилося сухого дерева, аби підтримувати достатній тиск пари. Цього дня рубка, каюти, нижня палуба – усе пішло в паленище.

Наступного дня, 19 грудня, спалили рангоут і його запасні частини. Знесли щогли й розрубали їх сокирами. Екіпаж працював із неймовірним завзяттям. Паспарту рубав, різав, пиляв – словом, трудився за десятьох. Здавалося, руйнівний дух пронісся над кораблем.

Назавтра вранці, 20 грудня, фальшборт і всі надводні частини судна, а також більшу частину палуби було спалено. "Генрієтту" так обкарнали, що та скидалась на плавучий понтон.

Того дня стало видно ірландський берег і маяк Фастенет.

Однак о десятій годині вечора судно було лише на траверсі Квінстауна. Щоб прибути в Лондон, у розпорядженні Філеаса Фоґґа залишалося всього двадцять чотири години. За цей час, навіть ідучи на максимальній швидкості, "Генрієтта" могла досягнути лише Ліверпуля. А у відважного джентльмена вже не було чим підтримувати пари!.

– Мені вас справді шкода, пане, – сказав капітан Спіді, який перейнявся планами містера Фоґґа. – Все проти вас! Ми ще тільки у Квінстауні.

– А! – зауважив містер Фоґґ. – То це його вогні?

– Так.

– Можемо ми ввійти в гавань?

– Не раніше, ніж за три години: тільки під час припливу.

– Що ж, почекаємо, – спокійно відповів містер Фоґґ. Дивлячись на його обличчя, не можна було сказати, що він має намір почати останню битву з ворожою долею!

Квінстаун – невеликий порт на ірландському узбережжі, де трансатлантичні пароплави вивантажують пошту зі Сполучених Штатів. Звідти кур’єрськими потягами її доправляють у Дублін, а потім на швидкоплавних кораблях перевозять у Ліверпуль, таким чином на дванадцять годин випереджаючи найшвидші пакетботи океанських компаній..

Ось ці дванадцять годин, що їх у такий спосіб викроює американська пошта, хотів виграти й Філеас Фоґґ. Замість того щоб прибути на "Генрієтті" у Ліверпуль наступного дня ввечері, він мав намір потрапити туди опівдні а, отже, приїхати в Лондон до восьмої години сорока п’яти хвилин вечора.

Близько першої ночі під час припливу "Генрієтта" увійшла в порт Квінстаун, і Філеас Фоґґ міцно потис руку капітана Спіді, що залишився на своєму обдертому судні, яке, однак, коштувало щонайбільше половину тієї суми, яку він за нього вже отримав.

Пасажири висадилися на берег. У цю хвилину Фікс пережив найсильніше бажання заарештувати містера Фоґґа. Проте він цього не зробив. Чому. Яка боротьба точилася в ньому. Чи змінилася його думка про містера Фоґґа. Чи зрозумів він, нарешті, що помилявся. Так чи інак, але Фікс не попрощався з нашим джентльменом.

Разом із ним, місіс Аудою і Паспарту, який ще не встиг перевести дух, він о пів на другу ночі сів у Квінстауні в потяг, на світанку прибув у Дублін і одразу ж пересів разом з усіма на один із поштових пароплавів. Справжній сталевий таран був оснащений такою потужною машиною, що міг нехтувати хвилями і прорізував їх наскрізь..

Об одинадцятій сорок 21 грудня Філеас Фоґґ був на Ліверпульській набережній. Він перебував усього за шість годин від Лондона.

Несподівано до нього підійшов Фікс, поклав йому руку на плече і пред’явив свої повноваження.

– Ви – пан Філеас Фоґґ?

– Так, пане.

– Іменем королеви вас заарештовано.

Розділ тридцять четвертий,

у якому Паспарту має можливість зле пожартувати

Філеас Фоґґ сидів у в’язниці. Його замкнули у поліцейському відділку при ліверпульській митниці, де він повинен був заночувати, очікуючи на переведення в Лондон.

У момент арешту Паспарту хотів кинутися на детектива, але його стримали полісмени. Місіс Ауда, яка нічого не знала, була приголомшена брутальністю і нічого не могла збагнути. Паспарту пояснив їй, у чому річ. Містера Фоґґа, цього порядного і хороброго джентльмена, якому вона завдячувала своїм життям, арештували як злодія.

Жінка протестувала проти такого припущення, вона обурювалася, плакала, розуміючи, що ніяк не може допомогти своєму рятівникові..

Що ж до Фікса, то він заарештував нашого джентльмена, бо цього вимагав його обов’язок – байдуже, винен той чи ні. Правосуддя розбереться.

Жахливий здогад спав тоді на думку Паспарту: що саме він винен у тому, що сталося. Справді, навіщо він приховав від містера Фоґґа всю цю історію. Чому, довідавшись, хто такий Фікс і яку мету він переслідує, не попередив свого пана. Знаючи про це заздалегідь, Філеас Фоґґ зумів би надати Фіксові докази своєї невинуватості; він тоді б точно не возив за свій рахунок цього клятого детектива, першим клопотом якого було заарештувати містера Фоґґа, тільки-но вони ступлять на землю Сполученого Королівства.

Міркуючи про свою безтурботність і необачність, бідолашний глибоко картав себе. Він плакав, на нього жаль було дивитися. Він ладен був розбити собі голову!.

Попри холоднечу, місіс Ауда й Паспарту залишилися біля входу до митниці. Ні він, ні вона не хотіли йти звідти, не побачивши містера Фоґґа ще раз.

А наш джентльмен остаточно і безповоротно збанкрутував, і це сталося тієї миті, коли він уже майже досяг мети. Цей арешт занапастив його. Прибувши в Ліверпуль об одинадцятій сорок 21 грудня, він ще мав у своєму розпорядженні дев’ять годин п’ять хвилин, адже повинен був з’явитися в Реформ-клубі о восьмій сорок п’ять, – до Лондона всього шість годин ходу!.

Якби хто зумів зараз проникнути до митниці, то побачив би містера Фоґґа, що заціпеніло сидів на дерев’яній лаві, як завше спокійний і незворушний. Не можна стверджувати, що він примирився з долею, та навіть цей останній її удар не міг його схвилювати, принаймні зовні. Можливо, всередині в нього нуртувала лють.

Тоді рано чи пізно вона мала прорватися назовні. Нам це невідомо. Однак Філеас Фоґґ був, як завжди, спокійний і чекав… Чого. Чи жевріла в його душі бодай якась надія. Чи вірив він ще в успіх, коли за ним зачинилися в’язничні двері?.

Хай там як, містер Фоґґ дбайливо поклав годинника на стіл і стежив за рухом стрілок. З його вуст не вирвалося жодного слова, однак його погляд був якимсь особливо напруженим.

У всякому разі, становище вкрай жахливе, і для того, хто не міг читати думки Філеаса Фоґґа, воно зводилося до такого:

Якщо Філеас Фоґґ чесна людина – він розорений.

Якщо він злодій – його впіймано.

Чи думав він про порятунок. Чи шукав виходу із в’язниці. Чи збирався тікати. Може й так. Принаймні він чогось раптово підвівся з місця і обійшов кімнату. Але двері були міцно замкнені, вікно надійно заґратоване. Він знову сів, дістав із гаманця свій маршрут і на тому рядку, де стояло: "21 грудня, субота, Ліверпуль", додав: "80-й день, 11 година 40 хвилин ранку"..

Після цього він продовжував чекати.

Годинник на будинку митниці пробив першу. Містер Фоґґ помітив, що його годинник поспішав на дві хвилини.

Друга година! Якби він зараз сів у кур’єрський потяг, то в Реформ-клуб міг би ще прибути вчасно. Чоло його трохи спохмурніло…

О другій годині тридцять три хвилини знадвору долинув якийсь галас, рипнули двері, почулися голоси Паспарту й Фікса.

В очах містера Фоґґа сяйнув вогник.

Двері поліцейського посту відчинилися, і він побачив місіс Ауду, Паспарту й детектива.

Фікс засапався, волосся його було розкуйовджене… Він ледь міг говорити!

– Пане, – бурмотів він, – пане… даруйте… нещасливий збіг… Уже три дні як арештовано злодія… ви… вільні!..

Філеас Фоґґ був вільний. Він підійшов до детектива. Пильно поглянувши йому в обличчя, він зробив перший і, ймовірно, останній швидкий рух у своєму житті: відвів обидві руки назад і потім із точністю автомата вдарив кулаком злощасного інспектора.

– Гарний удар, чорт забирай! – вигукнув Паспарту і як справжній француз дозволив собі злий жарт: – Чудовий урок англійського боксу!

Збитий з ніг, Фікс не вимовив жодного слова. Він отримав по заслугах. Містер Фоґґ, місіс Ауда й Паспарту швидко залишили митницю. Вони вскочили в карету й за кілька хвилин були вже на вокзалі.

Філеас Фоґґ запитав про експрес на Лондон… Було сорок хвилин на третю… Експрес на Лондон відійшов тридцять п’ять хвилин тому.

Тоді Філеас Фоґґ замовив спеціальний поїзд.

На станції було кілька паротягів великої потужності, проте за умовами залізничного руху екстрений поїзд не міг відійти раніше третьої години дня.

Рівно о третій годині Філеас Фоґґ, кинувши кілька слів машиністові щодо премії, у товаристві молодої жінки й свого вірного слуги помчав у напрямку Лондона.

За п’ять з половиною годин треба було подолати відстань між Ліверпулем і Лондоном; це було б цілком реально, якби шлях виявився вільний. Але дорогою траплялися вимушені затримки, і коли наш джентльмен прибув на лондонський вокзал, усі столичні годинники показували за десять хвилин дев’яту.

Філеас Фоґґ здійснив подорож навколо світу, але прибув у Лондон на п’ять хвилин пізніше призначеного строку!..

Він програв.

Розділ тридцять п’ятий,

у якому Паспарту не змушує двічі повторювати наказ, відданий йому містером Фоґґом

Мешканці вулиці Севіль-роу дуже здивувалися б наступного дня, якби їм сказали, що Філеас Фоґґ повернувся до свого будинку. Двері й вікна були зачинені. Зовні також не було помітних змін.

Справді, вийшовши з вокзалу, Філеас Фоґґ наказав Паспарту закупити харчів і попрямував додому.

Наш джентльмен зі звичною безпристрасністю пережив удар долі. Він банкрут. І все через цього кретина – поліцейського інспектора. Впевнено подолати всю відстань, перебороти тисячу перешкод, не злякатися тисячі небезпек, знайти навіть час для кількох добрих справ – і раптом відступити перед грубою силою, яку не можна було передбачати й перемогти, – це було справді жахливо.

Від значної суми, яку він прихопив із собою на початку подорожі, залишалися жалюгідні копійки. Весь його статок становив тепер двадцять тисяч фунтів стерлінґів, що лежали в банку братів Беринґів, але ці гроші він повинен був сплатити своїм колегам по Реформ-клубу. Після таких витрат він не розбагатів би навіть у тому разі, якби виграв парі, та навряд чи він сподівався розбагатіти, позаяк належав до людей, що закладаються лише заради честі; але програне парі зовсім розоряло його.

Як-не-як, він прийняв рішення. Наш джентльмен знав, що йому залишається робити..

Одну з кімнат будинку на Севіль-роу надали в розпорядження місіс Ауди. Жінка була в розпачі. За кількома фразами містера Фоґґа вона збагнула, що він обмірковує якийсь недобрий план.

Усі знають, до чого іноді можуть дійти одержимі настирливою ідеєю англійці-мономани. Тому Паспарту крадькома пильно стежив за своїм паном.

Та передусім француз піднявся у свою кімнату й загасив газовий ріжок, що горів вісімдесят днів. У ящику для листів він знайшов рахунок газової компанії і вважав більш ніж своєчасним припинити цю витрату, що стосувалася його особисто.

Минула ніч. Містер Фоґґ ліг спати, але чи заснув він? Місіс Ауда й на мить не заплющила очей. Паспарту, як вірний пес, усю ніч сторожував біля дверей хазяїна.

Наступного ранку містер Фоґґ покликав його і коротко наказав приготувати сніданок для місіс Ауди. Сам він обмежиться чашкою чаю і підсмаженим хлібом. Нехай місіс Ауда дарує за те, що він не вийде до сніданку й до обіду, бо він має намір упорядковувати свої справи. Увечері він просить її приділити йому кілька хвилин для розмови..

Паспарту залишалося тільки виконувати денний розпорядок. Проте він дивився на свого, як завжди, незворушного пана й не міг наважитися вийти з кімнати. В нього було важко на серці. Його мордували докори совісті, бо він більше за всіх звинувачував себе у непоправному лихові. Якби він попередив містера Фоґґа, якби він розкрив Фіксові плани, містер Фоґґ, звичайно, не потяг би за собою детектива в Ліверпуль, і тоді….

Паспарту не міг більше стриматися…

– Пане, пане Фоґґ, проклініть мене! – закричав він. – Це моя провина, що…

– Я нікого не звинувачую, – спокійно відповів містер Фоґґ. – Ідіть!

Паспарту вийшов із кімнати і попрямував до леді, щоб повідомити їй про наміри свого пана.

– Пані, – сказав він, – сам я нічого не можу вдіяти! Я не маю ніякого впливу на пана Фоґґа. Може, ви…

– Та який я можу мати вплив. – відповідала місіс Ауда. – Містер Фоґґ не з тих людей, що піддаються впливові. Він ніколи не розумів почуття моєї безмежної вдячності. Чи зазирнув він хоч раз у моє серце?.. Друже мій, його не можна залишати ні на мить. Ви кажете, що він висловив бажання поговорити зі мною сьогодні ввечері?.

– Так, пані. Очевидно, він має намір подбати про ваше майбутнє в Англії.

– Почекаємо, – мовила жінка й замислилася.

Отже, будинок на Севіль-роу цієї неділі видавався безлюдним; уперше за все своє життя в цьому будинку Філеас Фоґґ не пішов у клуб, коли на парламентській вежі пробило пів на дванадцяту.

І навіщо нашому джентльменові йти до Реформ-клубу. Там його більше ніхто не чекав. Раз він не з’явився в клубі вчора, у фатальну суботу 21 грудня о восьмій годині сорок п’ять хвилин вечора, він програв парі. Йому навіть не треба було йти до свого банкіра, аби взяти в нього двадцять тисяч фунтів стерлінґів для розплати.

Його суперники мали підписаний ним чек, і достатньо було пред’явити його, щоб перевести гроші Філеаса Фоґґа на їхній рахунок..

Отже, в містера Фоґґа не було потреби виходити з будинку, і він не вийшов. Він залишився у своїй кімнаті і взявся впорядковувати свої справи. Паспарту безперестанку бігав нагору і вниз сходами будинку на

Севіль-роу. Час для бідолашного парубка тягнувся безкінечно. Він підслухував біля дверей свого пана і зовсім не вважав це непорядним.

Він дивився у замкову щілину й уявляв, що має на це цілковите право. Паспарту щохвилини чекав катастрофи. Іноді він згадував про Фікса, але його думка про детектива різко змінилася. Він більше не звинувачував поліцейського інспектора. Фікс помилився щодо містера Фоґґа, як і решта, але, вистежуючи й заарештовуючи його, вважав, що виконує свій обов’язок, у той час як він, Паспарту… Ця думка гнітила його, і він вважав себе останнім покидьком….

Коли слузі незмога було залишатись на самоті, він стукав до місіс Ауди, входив до неї в кімнату, мовчки сідав у кутку і дивився на жінку, занурену в свої думки.

Пів на восьму вечора містер Фоґґ поцікавився у місіс Ауди, чи може вона прийняти його, і незабаром вони залишилися віч-на-віч у її кімнаті.

Філеас Фоґґ узяв стілець і сів біля каміна проти молодої жінки. На його обличчі нічого не можна було прочитати. Після повернення містер Фоґґ залишився таким самим, як був до від’їзду.

Вони просиділи мовчки хвилин із п’ять. Потім він підвів очі на місіс Ауду й сказав:

– Пані, чи зможете ви пробачити мені, що я привіз вас в Англію?

– Чи вибачаю? Містере Фоґґ, я… – пролепетала леді, серце якої шалено калатало.

– Дозвольте мені завершити, – продовжував містер Фоґґ. – Коли я вирішив вивезти вас із небезпечної для вас країни, я був багатий і розраховував надати у ваше розпорядження частину свого майна. Ви жили б тоді вільно й щасливо. Тепер я розорений.

– Я це знаю, містере Фоґґ, – відповіла Ауда, – і в свою чергу запитую вас: чи пробачаєте ви мені, що я пішла за вами і – хто знає? – можливо, цим спричинила до вашого знищення?

– Пані, ви не могли залишатися в Індії, і ваша безпека вимагала, щоб ви поїхали якнайдалі від цих фанатиків, аби вони не схопили вас.

– Отже, містере Фоґґ, – продовжувала місіс Ауда, – мало того, що ви врятували мене від жахливої смерті, ви ще вважали себе зобов’язаним забезпечити моє існування на чужині?

– Так, пані, – відказав містер Фоґґ, – проте обставини обернулися проти мене. Все-таки я прошу дозволити мені надати до ваших послуг те, що в мене залишилося.

– Але, містере Фоґґ, що ж буде з вами? – запитала місіс Ауда.

– Мені, пані, – відповів холодно джентльмен, – нічого не треба.

– Яким ви уявляєте ваше майбутнє?

– Таким, як має бути, – мовив містер Фоґґ.

– У всякому разі, – вела далі місіс Ауда, – така людина, як ви, не може потрапити в скруту. Ваші друзі…

– У мене немає друзів, пані.

– Ваші рідні…

– У мене немає рідних.

– Коли так, мені вас дуже шкода, містере Фоґґ, адже самотність – надто сумна річ! Як? Невже немає нікого, з ким ви могли б поділитися своїм горем? Адже кажуть, що вдвох і злидні не страшні!

– Так, пані, кажуть.

– Містере Фоґґ, – сказала жінка, підводячись і простягаючи йому руку, – хочете мати відразу і родичку, й друга? Хочете, щоб я стала вашою дружиною?

При цих словах містер Фоґґ також підвівся зі свого місця. Якесь незвичне світло блиснуло в його очах, губи його наче трохи затремтіли. Місіс Ауда пильно дивилася на нього. Щирість, прямота, твердість і ніжність шляхетної жінки, готової на все, щоб урятувати того, кому вона всім зобов’язана, спочатку здивували, потім глибоко вразили його.

На мить він заплющив очі, ніби уникаючи її погляду і побоюючись, що він проникне далі, ніж треба… Потім він знову відкрив їх..

– Я кохаю вас! – просто сказав він. – Присягаюся вам усім святим на світі: я кохаю вас і я весь ваш.

– Леле! – вирвалось у місіс Ауди, і вона притисла руку до серця.

Містер Фоґґ подзвонив Паспарту. Той одразу ж з’явився. Філеас Фоґґ продовжував тримати у своїй руці руку Ауди. Паспарту все збагнув, і його широке обличчя засяяло, як тропічне сонце в зеніті.

Містер Фоґґ запитав його, чи не пізно ще повідомити преподобного Сем’юеля Вілсона із приходу Мері ле Бон.

Паспарту щасливо всміхнувся.

– Ніколи не пізно, – сказав він.

Було п’ять хвилин на дев’яту.

– Отже, завтра, у понеділок! – додав Паспарту.

– Завтра, в понеділок? – запитав містер Фоґґ, глянувши на жінку.

– Завтра, у понеділок! – відповіла місіс Ауда.

Паспарту вибіг з кімнати.

Розділ тридцять шостий,

у якому Філеас Фоґґ знову стає цінністю

Настав час сказати, який переворот відбувся в суспільній думці Сполученого Королівства, коли поширилась звістка про арешт справжнього злодія, якогось Джемса Стренда, затриманого в Единбурзі 17 грудня.

За три дні до цього Філеаса Фоґґа вважали злочинцем, якого невтомно переслідує поліція; тепер це був найчесніший джентльмен, що з математичною точністю здійснює свою ексцентричну подорож навколо світу.

Який галас здійнявся в газетах! Усі забуті парі, що укладалися за або проти містера Фоґґа, знову воскресли, ніби за помахом чарівної палички. Всі колишні угоди знову стали дійсними. Ім’я Філеаса Фоґґа знову стало котируватися на біржі.

П’ять колег нашого джентльмена по Реформ-клубу провели останні три дні неспокійно. Цей Філеас Фоґґ, про якого вони й думати забули,

знову дав про себе знати. Де він тепер?. 17 грудня – у день арешту Джемса Стренда, – минуло сімдесят шість днів із часу від'їзду Фоґґа з Лондона, а від нього не було жодної звістки.

Його спіткала невдача. Чи він відмовився від боротьби, або усе ще рухається ним же обраним маршрутом. Чи з'явиться він у суботу, 21 грудня, рівно о восьмій годині сорок п'ять хвилин вечора, як утілення точності, на порозі салону Реформ-клубу?.

Неможливо описати хвилювання, що панувало ці три дні в англійському суспільстві. В Америку, в Азію полетіли депеші із запитами про Філеаса Фоґґа. Вранці і ввечері ходили оглянути будинок на Севіль-роу. Нічого. Поліція не знала, що сталося з детективом Фіксом, який так невдало кинувся помилковим слідом.

Проте це не заважало людям знову закладатися на дедалі більші суми. Філеас Фоґґ, як скаковий кінь, робив останній поворот. Проти нього ставили вже не по сто, а по двадцять, по десять, по п'ять проти одного, а старий паралітик лорд Олбермейль тримав за нього парі на рівних умовах..

Отож у суботу ввечері на Пел-Мел і на сусідніх вулицях зібралося чимало люду. Юрба маклерів невтомно стовбичила коло будівлі Реформ-клубу. Рух ускладнився. Всюди сперечалися, кричали, повідомляли курс "Філеаса Фоґґа", достоту як повідомляють курс англійських цінностей на біржі. Полісмени ледве стримували натовп, і, в міру наближення встановленого часу приїзду Філеаса Фоґґа, зростало загальне хвилювання..

Цього вечора всі п'ятеро партнерів нашого джентльмена зібралися задовго до дев'ятої години вечора у великому салоні Реформ-клубу. Обидва банкіри – Джон Селліван і Сем'юел Фаллентин, інженер Ендрю Стюарт, Ґотьє Ральф, один із адміністраторів Англійського банку, і броварник Томас Фленаган – усі чекали з очевидним занепокоєнням..

Коли настінний годинник показав двадцять п’ять хвилин на дев’яту, Ендрю Стюарт підвівся і сказав:

– Добродії, за двадцять хвилин мине термін, призначений нами й містером Фоґґом.

– О котрій годині прибув останній потяг із Ліверпуля? – запитав Томас Фленаган.

– О сьомій годині двадцять три хвилини, – відповідав Ґотьє Ральф, – а наступний приходить тільки десять хвилин на першу ночі.

– Отже, панове, – продовжував Ендрю Стюарт, – якби Філеас Фоґґ приїхав цим потягом, він був би вже тут. Ми можемо вважати парі виграним.

– Зачекаймо. Не будемо судити завчасно, – заперечив Сем’юел Фаллентин. – Ви ж знаєте, що наш колега – винятковий оригінал. Він діє з прописною точністю в усьому. Він ніколи не приходить ні занадто пізно, ні занадто рано, і я не здивуюся, якщо він з’явиться тут в останню хвилину.

– А я, – докинув як завжди нервовий Ендрю Стюарт, – навіть якщо побачу його, то не повірю.

– Справді, – сказав Томас Фленаган, – проект Філеаса Фоґґа був безґлуздий. Хоч би якою була його точність, він все-таки не міг уникнути неминучих у такій тривалій подорожі затримок, а затримка лише на два чи три дні мала остаточно занапастити всю справу.

– Зауважте, до речі, що ми не одержували звісток від містера Фоґґа, – додав Джон Селліван, – а проте в багатьох пунктах його маршруту є телеграф.

– Він програв, панове, – вигукнув Ендрю Стюарт, – він сто разів програв. Ви знаєте, між іншим, що "Китай" – єдиний пакетбот, на який він міг сісти в Нью-Йорку, аби вчасно потрапити в Ліверпуль, – прибув учора. Ось список його пасажирів, надрукований у "Шиппінґ-ґазет"; імені Філеаса Фоґґа там немає. За найсприятливіших умов наш колега перебуває тепер десь в Америці.

Я вважаю, що він спізниться принаймні на двадцять днів проти призначеного строку. І п’ять тисяч фунтів старого лорда Олбермейля підуть за вітром..

– Це очевидно, – погодився Ґотьє Ральф, – завтра нам залишиться тільки пред’явити братам Беринґам чек містера Фоґґа.

Годинник на стіні салону показав восьму годину сорок хвилин.

– Ще п’ять хвилин, – сказав Ендрю Стюарт.

П’ять членів Реформ-клубу перезирнулися. Цілком імовірно, їхні серця закалатали швидше, адже навіть для гарних гравців ставка була доволі високою! Та вони не хотіли виявляти свого хвилювання і пристали на пропозицію Сем’юеля Фаллентина сісти за гральний стіл.

– Я не віддав би своєї частки парі навіть у тому разі, якби за чотири тисячі фунтів мені запропонували три тисячі дев’ятсот дев’яносто дев’ять, – зауважив, сідаючи, Ендрю Стюарт.

Стрілка годинника показувала восьму годину сорок дві хвилини.

Гравці взяли карти, але щомиті їхній погляд спрямовувався на годинник. Можна сміливо стверджувати, що, хоч якою великою була їхня впевненість у виграші, ще ніколи хвилини не тяглися для них так довго!..

– Восьма година сорок три хвилини, – сказав Томас Фленаган, знімаючи колоду, запропоновану йому Ґотьє Ральфом.

Хвилина мовчання. У великому салоні було тихо, але з вулиці долинав гул юрби, з якого іноді виділялися різкі вигуки. Маятник настінного годинника відбивав секунди математично точно. Кожен гравець міг полічити його удари, що чітко лунали у вухах.

– Восьма година сорок чотири хвилини! – сказав Джон Селліван голосом, у якому вчувалося мимовільне хвилювання.

Ще одна хвилина – і парі буде виграно. Ендрю Стюарт і його партнери більше не грали. Вони кинули карти на стіл. Вони лічили секунди.

На сороковій секунді – нічого! На п’ятидесятій – усе ще нічого!

На п’ятдесят п’ятій секунді знадвору долетів галас, подібний до гуркоту грому, почулися оплески, крики "слава" і навіть прокльони, – все це злилося в загальний невгамовний репет.

Гравці підвелися зі своїх місць.

На п’ятдесят сьомій секунді двері салону відчинилися, і не встиг годинниковий маятник гойднутися вшістдесяте, як на порозі постав Філеас Фоґґ у супроводі оскаженілої юрби, що ввірвалася за ним у клуб.

– От і я, джентльмени, – вимовив він спокійним тоном.

Розділ тридцять сьомий,

який доводить, що здійснивши навколосвітню подорож, Філеас Фоґґ не виграв нічого крім щастя

Так! Це був Філеас Фоґґ власною персоною.

Читач пам’ятає, що о восьмій годині п’ять хвилин вечора, приблизно через добу після прибуття наших мандрівників у Лондон, пан доручив Паспарту повідомити преподобного Сем’юеля Вілсона про шлюб, що мав відбутися наступного дня.

Паспарту із захватом кинувся виконувати це доручення. Він швидко йшов до будинку преподобного Сем’юеля Вілсона, але не застав його. Зрозуміло, Паспарту залишився почекати і чекав із добрих двадцять хвилин.

Словом, о восьмій годині тридцять п’ять хвилин він вийшов із будинку преподобного отця. Але в якому вигляді! Розпатланий, без капелюха, він біг, біг так, як ще жодна людина не бігла вулицею: він мчав по тротуару, як смерч, збиваючи перехожих на своєму шляху.

Через три хвилини він уже був у будинку на Севіль-роу і, задихаючись, увірвався в кімнату містера Фоґґа.

Він не міг вимовити жодного слова.

– Що сталося? – запитав містер Фоґґ.

– Пане… – бурмотів Паспарту, – шлюб… неможливий…

– Неможливий?

– Так… узавтра неможливий.

– Чому?

– Бо завтра…неділя.

– Понеділок, – заперечив містер Фоґґ.

– Ні… сьогодні… субота…

– Субота? Це неможливо!

– Так, так, так! – закричав Паспарту. – Ви помилилися на день! Ми приїхали на двадцять чотири години раніше… Але тепер залишається тільки десять хвилин!..

Паспарту схопив свого пана за комір і силоміць потяг за собою.

Філеас Фоґґ, не встигши й оком зморгнути, захоплений своїм слугою опинився на вулиці, скочив у кеб, обіцяв сто фунтів кучерові, збивши по дорозі двох собак і зачепивши п’ять карет, прибув до Реформ-клубу.

І коли він з’явився у великому салоні, настінний годинник показував восьму годину сорок п’ять хвилин…

Філеас Фоґґ здійснив подорож навколо світу за вісімдесят днів!

Філеас Фоґґ виграв у парі двадцять тисяч фунтів стерлінґів!.. Одначе, як така точна, акуратна людина могла помилитися на цілу добу. Як він міг думати, що прибув до Лондона в суботу, 21 грудня, коли насправді він приїхав у п’ятницю, 20 грудня, – усього лише через сімдесят дев’ять днів після свого від’їзду?.

Причина цієї помилки дуже проста.

Філеас Фоґґ, сам того не відаючи, виграв цілу добу порівнянно зі своїми записами, бо, подорожуючи навколо світу, він рухався на схід, і, навпаки, він втратив би цілу добу, якби рухався в протилежному напрямку, тобто на захід.

Справді, просуваючись на схід, Філеас Фоґґ ішов назустріч сонцю, і, отже, дні для нього стільки разів зменшувалися на чотири хвилини, скільки градусів він проїжджав у цьому напрямку. Тому що окружність земної кулі ділиться на триста шістдесят градусів, ці триста шістдесят градусів, помножені на чотири хвилини, дають рівно двадцять чотири години, тобто добу, яку й виграв Філеас Фоґґ.

Інакше кажучи, тоді, як Філеас Фоґґ, рухаючись на схід, бачив вісімдесят разів проходження сонця через меридіан, його колеги, що залишилися в Лондоні, бачили тільки сімдесят дев’ять таких проходжень. Ось чому саме в цей день – у суботу, а не в неділю, як гадав Філеас Фоґґ, – вони очікували його в салоні Реформ-клубу..

Якби чудовий годинник Паспарту, що незмінно показував лондонський час, крім годин і хвилин, показував би ще і дні, тоді ця обставина була б відома.

Отже, Філеас Фоґґ виграв двадцять тисяч фунтів стерлінґів. Та через те, що він використав у дорозі близько дев’ятнадцяти тисяч, грошовий результат парі був незначний. Утім, як уже було сказано, наш дивак не шукав грошей, він прийняв умови цього парі, як приймають умови змагання. Він навіть розділив тисячу, що залишилася, між чесним Паспарту і нещасним Фіксом, на якого не міг гніватися.

Однак із грошей, призначених Паспарту, він для порядку все-таки вирахував вартість газу, що горів із вини француза тисячу дев’ятсот двадцять годин..

Того ж вечора, як зазвичай спокійний і безпристрасний, містер Фоґґ звернувся до місіс Ауди:

– Ви як і раніше згодні на наш шлюб, пані?

– Містере Фоґґ, – відповіла місіс Ауда, – мені здається, це я маю поставити вам таке запитання. Ви були банкрутом, тепер ви знову багаті…

– Даруйте, пані, це майно належить вам. Якби ви не подумали про цей шлюб, мій слуга не пішов би до преподобного Сем’юеля Вілсона, я не був би попереджений про свою помилку і…

– Любий містере Фоґґ… – сказала жінка.

– Люба Аудо… – відповів Філеас Фоґґ.

Ясна річ, весілля відбулося через сорок вісім годин. Паспарту, гордий, пишно вбраний і сяючий, був свідком з боку нареченої. Хіба, врятувавши її, він не заслужив на таку честь?

Наступного дня, на світанку, Паспарту гучно постукав у двері свого пана.

Двері відчинилися, і безпристрасний джентльмен з’явився на порозі.

– Що сталося, Паспарту? – запитав він.

– Пане, я тільки зараз допетрав…

– Що саме?

– Ми могли б здійснити подорож навколо світу всього лише за сімдесят вісім днів.

– Безсумнівно, – відповів містер Фоґґ, – не проїжджаючи через Індію. Та якби я не потрапив до Індії, я не врятував би місіс Ауду, вона не стала б моєю дружиною і…

І містер Фоґґ преспокійно зачинив двері.

Отже, Філеас Фоґґ виграв парі. Він за вісімдесят днів об’їхав навколо світу. Він використовував для цього всі засоби пересування: пакетботи, залізницю, екіпажі, яхти, торговельні судна, сани й навіть слона. Ексцентричний джентльмен виявив під час цієї подорожі дивну точність і холоднокровність. Ну, а далі.

Що він виграв у результаті своєї поїздки. Що привіз він із собою?.

Дехто скаже, нічого? Так, нічого, якщо не рахувати чарівної дружини, що зробила його найщасливішою людиною на землі!

А хіба заради цього не варто об’їхати навколо світу?